

652 /
1983/2

ISSN 0134 3459

საქართველოს
საზოგადოებრივი
მეცნიერებათა
აკადემიის
გეოგრაფიის
ინსტიტუტი

ქართული

1983

4

ჭოჯოხი

რატურულ-მხატვრული და
უბადოებრივ-პოლიტიკური
ჟურნალი

საქართველოს მფრალთა კავშირისა
და აზარის განყოფილების
ორგანო

გამოცემის 25-ე წელი

4

1983

ივლისი
აგვისტო

რა მშენიერი ზღვა გვაქვს, აჭარა,
რა მომავალი, ძვირფასი ბედით...
ქალაქი — ნეუნი ქვეყნის ფანჯარა
აღმოსავლეთით და დასავლეთით.

ბათუმი

სომეხური დაბეჭდილია:

3 ცხოვრებასთან მჭიდრო კავშირით

პოეზია, პროზა

გამია მარშანიძე	6 წიგნიდან „სიზმარეული მესხეთი ჩემი“ (ლექსები)
ჯეჟალ ჯაფელი	12 ივერია (მოთხრობა. დასასრული)
შოთა რიშვა	25 ახალი წიგნიდან (ლექსები)
რამაზ სურგანიძე	29 ეპრულა (კინომოთხრობა. გაგრძელება)
იაკობ მელია	46 იმ დღეთა გახსენება (ლექსები)
ოლეს იურანკო	48 საქანელა (ნოველა)
გორის მებრძოლი	50 ლექსები

ნარკვევები

ამირან კილუბაძე	52 სვინერები ზღვაში გაღიან
ლანდელ კუჭავა	56 გმადლობთ, ექიმო!.. (დასასრული)

რსდგ II ყრილობის 30 წლისთავისათვის

პარმენ ცხვიტარია	66 დიდი გზის ეტაპები
------------------	----------------------

მეგობრობა გზად და სიდად

იოსებ ბეჰირიშვილი	70 ორი კმ-ის სოფელი
-------------------	---------------------

წერილები

ალექსანდრე გობრო-
ნიძე

იური ბიბილაშვილი	73 დისციპლინა — ზნეობის სათავე
აბელ სურგულაძე	78 ქალაქ ბათუმის ისტორიისათვის
შალვა მარშანიძე	84 აჭარის სამეურნეო და პოლიტიკური აღმავ- ლობა, ანტიკურ ხანაში

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

დავით კომახიძე	91 საფურადღებო გამოკვლევა
	93 გასულ ორ თვეში

გარეკანის 1-ლ გვერდზე — ბათუმი. სასტუმრო „მელა“. ა. ლომაძის ნა-
ხატი.

ტექნიკური ხელმძღვანელი შ. ღარნიძე.

„ჩვენ ყველანი ვხედავთ, თუ როგორ ძლიერდება ადამიანთა გონებაზე ხელოვნების შემოქმედება ხალხის კულტურული ღონის ამაღლების კვალობაზე. ამით იზრდება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მისი აქტიური ჩარევის შესაძლებლობანიც. მაშასადამე, უდიდეს წილად იზრდება ხელოვნების მოღვაწეთა პასუხისმგებლობა იმისათვის, რომ მათ ხელთ არსებული მძლავრი იარაღი ემსახურებოდეს ხალხის საქმეს, კომუნიზმის საქმეს“.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის აპ. ი. ვ. ანდროპოვის ეს სიტყვები, წარმოთქმული საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1983 წლის ივნისის პლენუმზე, შესანიშნავად განსაზღვრავს ხელოვნების პასუხისმგებლობას ხალხის წინაშე, გვიჩვენებს სოციალისტური კულტურის უზნიშვნელოვანეს მისიას — აყალიბებდეს, ამაღლებდეს ადამიანის სულიერ მოთხოვნებს, აქტიურ გავლენას ახდენდეს პიროვნების იდეურ-პოლიტიკურ და ზნეობრივ სამზე.

საბჭოთა ადამიანები ერთსულოვანი მხარდაჭერითა და მოწონებით შეზღუდნენ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ივნისის პლენუმის გადაწყვეტილებებს, პლენუმისა, რომელმაც განიხილა პარტიის იდეოლოგიური, მასობრივ-პოლიტიკური მუშაობის აქტუალური საკითხები. ასევე საყოველთაო-სახალხო მოწონება დაიმსახურა სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს სესიის დოკუმენტებმა, ამ სესიაზე სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარედ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის ამხანაგ ი. ვ. ანდროპოვის არჩევამ.

სკკპ ცენტრალურმა კომიტეტმა ერთსულოვნად მოიწონა პლენუმზე ამხანაგ ი. ვ. ანდროპოვის სიტყვაში ჩამოყალიბებული საპროგრამო დებულებები და დასკვნები, რომლებიც საფუძვლად უნდა დაედოს პარტიული ორგანიზაციების მთელ საქმიანობას, კერძოდ, ჩითითება იმის შესახებ, რომ „...კომუნისტების, ჩვენი სოციალისტური საზოგადოების ყველა მოქალაქის შეგნების ჩამოყალიბება — ეს მართოდენ პროფესიონალი იდეოლოგების, პროპაგანდისტების, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა მუშაკების საქმე როდია. ეს მთელი პარტიის საქმეა“.

ჩვენმა ლენინურმა პარტიამ მკაფიოდ განსაზღვრა თავისი პრინციპული მიდგომა იდეურ-აღმზრდელობითი მუშაობისადმი. ესაა ჩეცნიერულობა, ალალმართლობა, რეალისტურობა, ცხოვრებასთან მჭიდრო კავშირი, სამერმისო გზების მკაფიო ჭვრეტა.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე ხაზგასმით აღინიშნა

ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკთა პასუხისმგებლობა ახალგაზრდა ადამიანის აღზრდის კეთილშობილურ საქმეში. კერძოდ, ითქვამს, რომ პარტია დიდად აფასებს ხელოვანის ნიჭს და იგი საზოგადოების უმნიშვნელოვანეს კუთვნილებად მიიჩნია. დიდი მადლობის სიტყვებს იმსახურებენ მწერლები, წახატვრები, მუსიკოსები, თეატრისა და კინოს მუშაკები, ყველა ისინი, რომლებიც ცხოვრებასთან მჭიდრო კავშირში აქტიურად ავითარებენ ჩვენი სამშობლოს დიად მრავალეროვან კულტურას.

ამხანაგ ი. ვ. ანდროპოვის სიტყვებით რომ ვთქვათ, პარტია მხარს უჭერს, სათუთად, პატივისცემით ეკიდება ტალანტებს, ხელოვანის შემოქმედებითს ძიებას, არ ერევა ჩისი მუშაობის ფორმებსა და სტილში. მაგრამ პარტია გულგრილი ვერ იქნება ხელოვნების იდეური შინაარსისადმი. „იგი მუდამ წარმართავს ხელოვნების განვითარებას ისე, რომ ეწახურებოდეს ხალხის ინტერესებს. საქმე, რა თქმა უნდა, ადმინისტრირებას როდი ეხება. მხატვრულ შემოქმედებაზე გავლენის მთავარი მეთოდი უნდა იყოს მარქსისტულ-ლენინური კრიტიკა, აქტიური, გულისხმიერი, ყურადღებიანი და ამავე დროს იდეურად უცხო და პროფესიულად სუსტი ნაწარმოებებისადმი შეურიგებელი“.

ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის ეს სიტყვები სახელმძღვანელო დებულებაა ლიტერატურისა და ხელოვნების ყველა მუშაკისათვის, მთელი შემოქმედებითი ინტელიგენციისათვის.

კომუნისტური პარტია დიდად აფასებს ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკთა შემოქმედებით შრომას, მათ მზადყოფნას ყველაფერი გააკეთონ სკკპ XXVI ყრილობის გადაწყვეტილებათა შესრულებისათვის მშრომელთა დასარაზმავად. უკანასკნელ პერიოდში არაერთი თვალსაჩინო ნაწარმოები შეიქმნა თანამედროვეობის აქტუალურ თემებზე, ამის შესახებ კმაყოფილებით ითქვა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ივნისის პლენუმზე, კერძოდ, ხაზი გაესვა იმ ფაქტს, რომ ხელოვანის შემოქმედების ამოსავალი წერტილი იყო და კვლავ არის მისი მოქალაქეობრივი პოზიცია. მხოლოდ პარტიული მიდგომა უწყობს ხელს თანამედროვეობის წამყვანი ტენდენციების შეცნობას. ჭეშმარიტი ხელოვანი სინამდვილეს არც ზიზილ-პიპილებით აღამაზებს და არც ცხოვრების წრილობიან მხარეებს წამოსწევს წინ ხელოვნურად. მუდამ უნდა გვახსოვდეს დღევანდლობის უპირველესი მოთხოვნა — შემოქმედებითი საქმიანობა მჭიდროდ უნდა დაუკავშირდეს კომუნისტური მშენებლობის ამოცანებს, პარტიის წინასწარდასახულობათა შესრულებას.

როგორც პლენუმზე აღინიშნა, ზოგიერთი ავტორი თავის ნაწარმოებში ყურადღებას ამახვილებს მხოლოდ ცხოვრებისეულ სიმწიფეებზე. ზოგჯერ ნაწარმოების პერსონაჟები უნებისყოფო, ხელმოცარულა ადამიანები არიან. ჩვენს მკითხველებს, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდა თაობას, ისეთი იდეალი სჭირდება, რომლისგანაც ის მაგალითს აიღებს.

ასეთი გმირები მრავლადაა ჩვენს გარშემო — ფაბრიკებსა და ქარხნებში, მინდვრებსა და პლანტაციებში, მშენებლობებზე, სამეცნიერო ლაბორატორიებში. იდეურად მტკიცე, შრომისმოყვარე, მამაცი ადამიანები უნდა გახდნენ ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკთა მაღალმხატვრული ნაწარმოებების გმირები.

ქართველმა მწერლებმა, საქართველოს მწერალთა კავშირის აჭარის განყოფილებაში გაერთიანებულმა ლიტერატორებმა, საერთოდ, ჩვენმა შემოქმედებთმა ინტელიგენციამ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ივნისის პლენუმის გადაწყვეტილებები აღიქვეს როგორც სამოქმედო პროგრამა დღევანდელ თუ სამერმისო საქმიანობაში.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ივნისის პლენუმის დადგენილებაში „პარტიის იდეოლოგიური, მასობრივ-პოლიტიკური მუშაობის აქტუალური საკითხები“ ვკითხულობთ: „სსრ კავშირის ერთა და ეროვნებათა ძმური კავშირი, მათი ერთობლივი შრომა, ეროვნულ კულტურათა მზარდი დაახლოება, ურთიერთგამდიდრება საბჭოთა ხალხის შეკავშირების განმტკიცების, სოციალისტური ინტერნაციონალიზმის სულისკვეთებით აღზრდის ამოცანათა წარმატებით გადაჭრის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორებია. მას უნდა ვეწოდეთ ფართოდ, გულმოდგინედ, პატრიოტულ აღზრდასთან ორგანული კავშირით, ვმოქმედებდეთ პარტიული პრინციპულობისა და ეროვნული შეზღუდულობისა თუ ეროვნული ნიჰილიზმის ყოველგვარი გამოვლინებისადმი შეურიგებლობის პოზიციებიდან, სათუთად ვეკიდებოდეთ ყველა ეროვნების ადამიანთა გრძნობებსა და ღირსებას“.

დადგენილების ეს სიტყვები ჩვენთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს დღევანდელ ეტაპზე, როდესაც მთელი ჩვენი რესპუბლიკა ემზადება საყოველთაო-სახალხო ზეიმის — ქართველი და რუსი ხალხების დამოუკრების ტრაქტატის 200 წლისთავის აღსანიშნავად.

გეორგიევსკის ტრაქტატის 200 წლისთავისადმი მიძღვნილი მასალების ბეჭდვა ჩვენმა ჟურნალმა კარგა ხანია დაიწყო. სპეციალურად ამ თარიღს მიეძღვნება „ჭოროხის“ მომდევნო ნომერი.

როგორც სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ივნისის პლენუმზე აღინიშნა, ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკები, იდეოლოგიური კადრები, ყველა კომუნისტი მთელ თავიანთ ძალ-ღონეს, ენერგიასა და ნიჭს მოახმარენ მშრომელთა კომუნისტური აღზრდის კეთილშობილურ საქმეს, განავრძოენ და შემოქმედებითად გაამდიდრებენ ბოლშევიკური პროპაგანდის სახელოვან ტრადიციებს.

მამია შარშანიძე

წიგნიდან „სიზმარეული მესხეთი ჩემი“

განა, ძმები არ იყვნენ აჭარა და მესხეთი,
განა, ძმები არ იყვნენ მესხეთი და აჭარა?
ამად მათი მგოსანი ვარ ხოტბისა შემსხმელი,
მინდა რაღაც დიადი ვპოვო... მერე დავჭრა და...
წმინდა ტაძრად ვაშენო და შიგ ლოცვად შევიდე,
და წარწოთქვა ქებანი ამ მხარის თუ იმ მხარის,
ჩემო ტკბილო მესხეთო, შენს შვილს ცოტა შემინდე,
თუკი შენი საკადრი გალობა ვერ გითხარი!
მაღლდები და ახლდები, აშრიალდა მინდორი,
გაფენილა ცასავით შენი მწვანე ხალიჩა,
შენ ისა ხარ, როგორიც მე მარადის ჰინდოდი,
შენს ცისკარზე, მამულო, შენი დიდი ხვალე ჩანს.
შენს სიყვარულს, მესხეთო, გულით ზედ დავაკვდები,
თუ დაგჭირდე, მოგკვდები შენთვის, ქედმოუხრელი.
მაშ, აღზევდი, აღზევდი, დაარწიე აკვნები,
მასუნთქვინე მეც ხარბად კვამლი შენი ბუხრების!

მესხი გოგონას ნათქვამი

ერთმა მესხმა გოგონამ გულზე ხელი დავიდე,
შენ გიფიცებ მესხეთო, შენ, აჭარავ, გადიდებ!
ჩემო მთებო, მთიებო, ჩემი საალერსო ხარო,
ყანლის მთას რომ გავხედე, ცისარტყელა მესროლა.
შორს გაუფრინდი ოცნებით, ვნახე შენი ცხმორისი,
ვნახე ხიდი თამარის, — ძეგლი ამ საცხოვრისის.
შორს გაუფრინდი ოცნებით, ფიქრი ტალღად დავძარი,

ენახე ნიგაზეული, ენახე სხალთის ტაძარი:
შენ საიდან? ზესხი ხარ? — გაკვირვებით მითხარი,
გაგიფრინდი კვლავაც და... ენახე შენი ხიხანი...
მერიემიც გავიცან, გულისვარდიც გავიცან...
ენახე ქედა, მერიისი, კიდეც მოვალ გაისად...
ენახე სარფი, გონიო და ტალღები აშარი, —
ისე შემოვიხვიე, როგორც ჩემი თავშალი.
სიყვარულის გული მაქვს, დიდი, განა პატარა?
შენ გიფიცებ, ზესხეთო, შენ გიფიცებ, აჭარავ!

ჯავახელ გოგონას მაიკო ყავრელიშვილს

ნეტავი სად გავიგონე შე სოფელი კოთელია?!
გამახსენდა, გამახსენდა, გზად რომ შუქად მომფენია,
ჩემს ენაზე მოუბარი. „დედაენით“ მომთენია,
სულ ცოცხლობდეს სულ ხარობდეს, გოგოვ, შენი კოთელია!
და შე გკითხე: კიდეც თუა აქ სოფელი ჩვენებული,
ქართულ კოხტა აივნებით, ჩუქურთმებით მშვენიერული.
მიპასუხე: კი არისო... დიდება, ვინც აღაშენა,
დანარჩენი, დანარჩენი, ვაჰმე, როგორ გადაშენდა!
იქ, სოფელი კრწანისია, თანდათან რომ მიიღია,
თითქოს სადღაც გლოვა ისმის, და ჩემს გულში ტკივილია...
აკვნებს რატომ არ ვამრავლებთ, ამდენ საფლავს რატომ ვითხრით,
რად ვნებდებით საღათას ძილს, ქედს მოუხრელს რატომ ვიხრით?
თუკი მამულს არ მოუვვლით, თუ არ გვძალუძს ბოროტთ ძლევა.
თუკი ასე მივიღევით, საქართველო მიიღევა.
წუთისოფლის გზა-უკუნი ხმლით და მკერდით გვირღვევია,
ხან ცრემლები დაგვდენია და ხან ლალად გვიმღერია.
და თუ ერთი დაცემულა, ცხრა ძმა ხმალით წინ გაჭრილა,
ახლაც ისე უნდა ვიყოთ, ჩვენს სამშობლოს თუ დასჭირდა.
შენც, მაიკო, შენც შესწირავ თავს შენს მესხეთს, შენს ჯავახეთს
და მაია წყნეთელივით ორგულს ხანჯალს დააჯახებ?
მიპასუხე, გენაცვალე, მძიმე სევდით თვალს ვერ ვახელ...
ოცნებაში გხედავ მდიმარს და აღმიქვამ გულში იმედს,
მერე ერთად შევიყარეთ, მერე ერთად გავიღიმეთ,
შევიღვივით გეფერები, შენ მეხვევი როგორც მამას,
და ჩვენ ერთად ვილოცებით: ჰე, მესხეთო, იყავნ ღარად!

წუხელ რა კარგი სიზმარი ვნახე,
ისემც ჩემსავით თქვენც გიხაროდეს...
არ ვიცი, სიდან მესხეთში მოველ,
ვარდებს უწნავდათ თქვენს მახარობელს.
მე მოვდიოდი თქვენდა თაყვანად,
მოგფერებოდით თქვენი ტრფიალი,
გზა-გზა მხვდებოდნენ მესხი ბავშვები,
არსად არ ჩანდა მიწა ტიალი.
ყველგან სახლები, ყველგან ბაღჩები,
ყველგან ბაღები, ყველგან ვაზნარი...
და მესხეთი მე ისე მეჩვენა —
თითქოს მნათია უზარმაზარი.
ყველგან სუფრა და... ქვევრი, მაჭარი,
თითქოს აღმდგარან მამა-პაპანიც.
რა სიუხვეა, რა სილიადე,
სინამდვილე ეს თუ ზღაპარი?!
ეს იყო ოდეს ჩემი ოცნება,
ეს იყო ჩემი სევდა მტანჯველი.
ეხედავ, აღმდგარა ჩემი მესხეთი
და დამხობილა მტერი — ქაჯეთი.
მე ვილოცები მაღლიან ენით.
კარგად მიწყოფე, ღმერთო, მესხეთი.
შენთან ვიქნები, შენთან მარადის
პოეტი — შენი ქების შემსხმელი.
თითქოს ყვავილით სული სავსე მაქვს,
თითქოს ამხდარა ყველას მიზანი.
რა კარგი იყო, რა კარგი იყო
წუხანდელ ღამის ტკბილი სიზმარი!

●

ჩემი სულიც, გულიც ხარ, შენთვის მოიჭრან ეს ხელი,
ჩემი ხატი და რჯული შენ ხარ ჩემი მესხეთი.
ჩავეკირაკიტებ ჟამს წარსულს, სულს ჩემო, დამშვიდდი,
გფურცლე შენი წარსული და ბავშვით დავშინდი.
ვინ არ გტანჯა მძულვარედ, ო, რამდენი მოვთვალე,
ღამის ღაფანახშირა იმ ურჯულო ოსმალომ.
როგორ გახში, ვაზო, და ჩემო ვარდო, სოსანო,
როგორ ნაცრად იქეცი ჩემო სულო, ფრთოსანო!

სად რა არა დათრგუნეს, ცეცხლი რას არ შეუნთეს,
ვერასოდეს ვერ ვიტყვი, ავისმქნელსო შეუნდე.
ახლა ისეთ ფერთ ანენ, რომ მნახველი გაოცდეს,
შენი ფეხები მიმჭკნარი ახლა უნდა გაცოცხლდეს.
შენ ძვირფასი ხატი ხარ, მუდამ დასაფიცარი,
შენი აზომავალი მე ცისკარი ვიცანი,
შენ ძვირფასი ხატი ხარ, ჩემი დასაფიცარი!

ახ, რისთვის გეტრფი, მესხეთო, ასე,
და რატომ მინდა სულ აქ ვიარო?
ხატი ხარ ჩემი უსაყვარლესი,
შენ ჩემი გულის თანაზიარო.
ბუბუმწოვარი პატარა ბავშვი
სულ ხომ დედიკოს კალთაში უზის,
მეც მსურს ჩაგიდო თავი კალთაში,
წმინდა პარნასო შენ ჩემი მუზის.
აი, ვარძია — ჩვენი თამარი,
აქ ხომ ჰხატია, აქ ხომ ჰხატია?
მისი საფლავი ნეტავ სად არი?
ვაჰმე, რამდენჯერ მომინატრია.
ეს ხომ თმოგვია? — ღალეწილია,
ზაგრამ ვინ იყო ნეტავ თმოგველი?
აქ ისტორია დამეწერილია,
აქ სერაფიტა იქნებ მოგველის.
დავიარები აქ სინანულით,
შენ არც კი იცი, მე რა მაოცებს.
ჩემი მესხეთის მე სიყვარული
დიღხანს მაცოცხლებს,
დიღხანს მაცოცხლებს.

რომ ვიყო ახლა მე ახალგაზრდა,
ჩესხელ გოგონას შევიყვარებდი,
და ჩემს მესხეთში დავსახლდებოდი,
შენც იზარებდი, მეც ვიზარებდი.
დავდგამდი კორდზე დიდ სრასასახლეს,
დიდ მესხურ ბუხარს ავაკვამლებდი,

გავაშენებდი მე ზღაპრულ ბაღნარს,
სულ მექნებოდა ღიად კარები —
ბაღის კარებზე მე წავაწერდი:
— მოდით, მგზავრებო,
გთხოვთ წასპინძელი,
გთხოვთ მასპინძელი ხელაპყრობილი,
ვარდი დავრგე და ვარდებს ვიძლევი!
გავამრავლებდი ჩემს გვარს, მესხის გვარს,
სამი რა არის, ათს გავაჩენდი,
მესხეთის მიწას, საყვარელ მიწას
სამარადისო კვალს დავაჩენდი.

●

ახლოს მოდი, მეგობარო, დაჭრილ გულთან გასდე ხიდი,
არასოდეს არ ყოფილა ჩვენი გული გატეხილი.
უნდა აღსდგეს ჟამთ სიახით, რაც მოისრა, რაც დაეცა,
უნდა აღსდგეს, უნდა აღსდგეს თახვირიც და ბოლოშკლდეცა.
ადიგენში, ასპინძაში სასახლენი აღმართულა...
აჭ დასახლდი, გამიმრავლდი, იჭიკჭიკე, მანდ ქართულად.
აჭარელიც მესხია და მესხი არის რუსთაველიც,
მესხი არის ჩვენი ტბელიც, აღვაზევოთ მუნ მთა-ველი.
სიყვარულის, სიხარულის ჟამი იდგეს სანეტარო
და მეც შენი მინდვრის ხნული ჩემი გუთნით გამეტანოს,
პირველად რომ ტანს აიყრის, იმ ყვავილებს დავეტანო,
აკაკალ გულში გეხუტები, მხარეც, ტურფაც, სანეტაროც!

●

კვლავ დაგიბრუნდა, მესხეთო, დიდება ნაყაჩადარი.
ჭირიმე შენი გუგუნის, შენი ჩაღალი წაღარის.
ისევ ყვავილობს საოცრად შენი ვაზი და ბაღნარი,
ახ, როგორ მიყვარს, მესხეთო, შენი ქვევრი და თაღარი,
შენი ლამაზი ქალები, გზებზე სანთლები ჭაღარის,
შენი მამაცი ვაჟები, მხარბეჭიანი, ძაღალი,
შენა ხარ ლალ-ზურმუხტების და მარგალიტთა აღალი.
აჭარაც შენ გეფიცება, ძმურად ჩაგიდგა მხარდამხარ,
ისე მიყვარხარ, არ ძაღმძის, რომ არ გესტუმრო ხანდახან.
მე სიყვარულის სტრიქონებს შენთვის ჩემს სულში ვპერწავ და...
და ვიტანჯები მეც იქვე, სად შენი სული ეწამა.
მოველტვი, შენსკენ მოველტვი, შენი ალერსი მჩვევია,
ბედნიერი ვართ, მესხეთო, ყველა ვარსკვლავი ჩვენი!

ჩე მესხეთში მღერით მოველ, გამიღიმეს მთა-ვორებმა;
 ზოთაჲ, შენი სტუმარი ვარ, მსურს შენი ხმის გავონება,
 ჩვენი ერის სიამაყე, ჩვენი დიდი შთაგონებაჲ!
 შენს დაკარგულ კვალს დავეძებ, იქნებ სადმე შეგეყვარო,
 ახ, ნეტავი გნახავდე და შემოვივლი ცთელ სამყაროს.
 შენზე ფიქრით მეც გაეწამდი და გონება დამერეცა,
 რუსთაველო, სანატრელო, სად ხარ ნეტავ, სად ხარ ნეტავ?!
 შენს კვალს მივეყვით იერუსალიმს, ტაძრის კედლებს ცრემლით
 ვრეცხდით,

ნეტავ ის ხარ — ბერიკაცი?! — და შორიდან შევცბი მეც კა.
 აკანკალდა გულიც ჩემი, დაჭრილივით მოვიოხე,
 და მე წყველა გაუგზავნე დანაცრებულ იმ წლებს ოხერს,
 წმინდაჲ. ღმერთის მოთაყვანე, მაინც დიდი მეაზობხე.
 გადმოგვცემენ, რუსთაველო, გვეარებათ თამარ-მეფე,
 მისი დიდი სიყვარული პოეზიად აჩქეფე,
 გვეარებათ თამარ-მეფე, ჩვენი დიდი თამარ-მეფე!
 რუსთაველო, ამბობენ, რომ უყვარდიო თამარ ქალსაც,
 მაგრამ ვაი, ბედი შენი, ბედი შენი გაჰყვა ქარსა.
 შენს გულს ალაღს ოხერა შერჩა, საჩარადოდ დაისაჯე,
 ეჰ, ვინ იცის, ვით იწამე, როგორ მწარედ დაიტანჯე!
 აბა, თამარს რა ბრალი აქვს, სხვათა ჰქონდა მორჩილება,
 უღარბაზოდ თურმე თამარს არ შეეძლო ქორწინება.
 ვახ, იმ დარბაზს, იმ დიდებულთ, ვინაც მაჯა გადაგიჭრა,
 შენ უკვალოდ გაჰქრი სადღაც, მხოლოდ წიგნი გადაგვიჩა.
 ამბობენ, რომ თამარ-მეფე შენს დაჭრილ გულს იცოდებდა,
 იქნებ, იქნებ შენი სახე ჰქონდა ხატად, სიცოცხლედა.
 სად ხვაშიადს არ ვეძებდით, სად რა გზები არ მოვლახეთ,
 არც შენი და არც თამარის საფლავები ვერ მოვნახეთ.
 ამაღ შეგვჩა ტანჯვა დიდი და ცრემლები აუწყველი,
 ჩაუქრობელ ამ ღადართ არვინ დარჩა დაუწყველი.
 შენს ნაცვლად ჩვენ შენს წიგნს ვკოცნით, შენი წიგნით თამამი ვართ,
 ავთანდილი შენა ხარ და თინათინი — თამარია.
 გული ჩვენი შენით ხარობს, ჩვენი ხვითოვ, ჩვენი ოქროვ,
 აჰ მოვიღვართ, შენს ხატებას მუხლმოყრით რომ დავუწოქოთ.
 ცე მესხეთში მღერით მოველ, ვტკეპები მხარით მშვენიერით,
 შენ გემთსკვევი, რუსთაველო, დიდებაო შენი ერის!

ჩვენი ჯაყელი

გამობდა მცირე ხანი და თითქმის ყველაფერი შეიცვალა...

პატარა კახმა სვეტიცხოველში მიიძინა... მაშინდელი ნასიზმრები მისი ახლა მთლიანად გაცხადდა: — ცივერმპორიდან არწივი შართლა წამოფრინდა, ალავერდზე დაეშვა, ფრთები გაისწორა, გაიფაშვა და ბრიალა თვალეებით მიმოიხედა. რამ ჩაუყენა მას ეს ბრიალი თვალეებში? თავისმა არწივულმა ერთადერთობამ, ქორთა დატევებამ კაკებზე, ბუღბულთა სიბრაულმა თუ დანგრეული ბუდეების სვედამ? იქნებ — ყვავ-ყორანთა ნისკარტის სიბინძურემ ან ქვეყანარმავალთა ქვემძრობობამ?

ცოტაც და... ბურუსი დაიწმინდა, ყველაფერმა თავისი სახე მიიღო და ყველაფერს თავისი სახელი დაერქვა.

ზეცამ იმდენად ინათა, რომ გელათის მზის საათი საცნობი გახდა.

დრო ზუსტად აღრიცხა ყველამ: მაშვრალმა და მლოცველმა, დიდმა და პატარამ, ყველამ! დილას დილა დაერქვა, შუადღეს — შუადღე და საღამოს — საღამო. ყველამ დაინახა, რომ ჩრდილი დილასა და საღამოს თანაბარი მანძილით გრძელდება, ჩრდილი მოკლდება და ქრება შუადღისას, როცა მზე ზენიტზე დგას. დრო!

გაივო ყველამ — რომელი საათია, რა დროში ცხოვრობს, რა უნდა ქნას, რომ მშვიდობამ გაიხაროს, ვაჟმა გაიხაროს, გული გათბეს.

საათი დროის სახელია, დრო — ადამიანისა, ნანგრევი — ომისა, გულის ფეთქება — სიყვარულისა!... ყველასა და ყველაფერს თავისი სახელი ჰქვია. დროსაც — თავისი...

დრო! იგი აუტანლად ზანტიცა და აუტანლად სწრაფიც.

დრო მეფეც არის და /მბრძანებელიც. იგი გვირგვინიანიც არის და უგვირგვინოც. პირველს ყველა კუთხიდან ესლება ქარი, ქარი ზორშაკი, ცეცხლს ხანძარად რომ ანთებს, ხანძარს — უბედურებად. მეორის სულში კი მიმოღის ნდობა იმა კედლისა, რომელიც მას ჰფარავს, ჰფარავს ქარისაგანაც და... სხივებისაგანაც.

დასასრული. იხ. „ჭოროხი“ № 1-3.

დრონი მეფობენო. იმეფონ, ბატონო!
დრონი ღიანო წყალივით. იდინონ, ბატონო!
დროში ცხოვრობსო ადამიანი, რამეთუ იმავე დროში დისო სიცოცხლე მისი-
დისო წარსულისაკენ და მომავლისაკენ მომავლადგეთა და ახლადშობილთა საზიზია-
და სახელით.

დროში დისო თაობა იგი წყალივით, რადგან დროც წყალივით დის.
წყალი კი სიმაღლიდან დის. ღმერთმა ნუ ქსას, რომ სიმაღლე მოიშალოს.
წყალი ქაობს დაემსგავსებოდა, ქაობი — ერთფეროვნებას. ერთფეროვნება —
უზიციცხოებას...

ასეთი სიმაღლეა კაკასიონი.

მის ერთ მხარეზე, ჩრდილოეთისაკენ, თერგი რბის, მეორეზე, სამხრეთისაკენ
— არაგვი. ორივე საქართველოდან იღებს სათავეს. ორივე საქართველოს ხილა-
მაზეცაა და სიყვარულიც.

რაც უფრო მეტი სიმაღლიდან ეშვება, მდინარე მით უფრო მჩქეფარება, რაც
უფრო დაბლიდან, — მით უფრო მდორე. ყველას თავისი იერ-სახე შვენის, თავისი
სახელი ჰქვია, თავისი ბედი და ფონი აქვს.

ყოველ მდინარეს გასდევს გზა. გზებიც მდინარესავით მიხვეულ-მოხვეულია.
როგორც კრიშნაწული მცირე მხიარულებისა და ოროველა — მცირე სევდისა.
გზები!..

რამდენი დააკლდებოდა მზისოდენა გულსა და გულისოდენა ქვეყანას მდინა-
რეთა და გზათა ვაცალიცალებით! რარიც ძნელი იქნებოდა გზა უმდინაროდ და
მდინარე — უგზოდ. და რაოდენ ბედნიერია მზისოდენა გული და გულისოდენა
ქვეყანა, რომ მდინარეები არ შრებიან, გზები არ ილევიან და ამ გზებზე კეთილი
ადამიანები დადიან. სიკეთე ადამიანისა უპირველესად არის სხვათა სიკეთის და-
ნახვა, მეგობართა კეთილნადგაწის გაგება, მისი სიძველის დაფასება, მისი სიას-
ლითა და სიხარულით გახარება. რაოდენ თბება ასეთ დროს გული, რაოდენ ნა-
თღება ასეთ დროს გზები, რაოდენ მოკლდება ასეთ დროს ჩრდილი თვით ადამია-
ნისაცა და სისაც!

...და ასე დამოკლდა ჩრდილი ჭიგოსი, რომელზეც ნაწნავების სიფრთხილითა
და სინაზით ახვედა ივერია ჩაცვივულ და ჩალეწილ, ახლა კი კვირტებამოფეთ-
ქილ ლერწებს ეაზისას. ახვედა პაპის, მამის, ძვირფასი კახას მაგიერ...

ახვედა და ეფერებოდა.

ვასშა აწაწლა ივერიას სინაზეცა და ვაძლებაც, ტირილიცა და დაბადაგე-
ბაც. ვასშა ზამთარი მოიტირა და იგი აღარ ტირის, წამოღვა იგი და გვაგილობას
ესწრაფვის

აღარც ივერია ტირის, მაგრამ კახას ვერა და ვერ ივიწყებს.

„ტირილი რომ მასწავლე, ყვაგილობა რად არ განმაცდევინე?! — მწარე ღი-
მილით ამოზოდა ივერია და ვენასს ეალერებოდა.

ახლა შენიშნა, რომ ჭიგოს ჩრდილი დამოკლდა, — ესე იგი შუადღემ მოატა-
ნა. დაღლილობაც იგრძნო. სახლში წავიდა, რომ თავისი საყვარელი კოკით
გვისწყაროდან წყალი მოეტანა და დაესვენა.

წყაროსთან, ქვაზე ჩამოჯდა ივერია და ფიქრებს მიეცა. გაახსენდა ის დღე-
მომავლადეი მამისათვის აი, აქ, წყაროზე რომ გამოავსავნეს. ახლა წყარო მოდი-
დებულა... კოკა გაივსო, მაგრამ ამას ივერია ვერ ამჩნევს... გაახსენდა, როგორ
ანუგეშა და... პაწაწინა ვერცხლის ჯვარი აჩუქა სტუმარმა ბიჭმა ვალოდიამ. გა-
ახსენდა და ხელის ცეცებით მოსძებნა პერანგის შიგნით გულზე ჩამოკიდებული
პაწაწინა ვერცხლის ჯვარი... მაშინ მხოლოდ შვიდი წლისა იყო გოგონა. მას შე-

მდეგ თერამეტი წელი გავიდა. თერამეტი წელი არაა ცრტა. არც ბევრი არაა თერამეტი წელი, მაგრამ... მას შემდეგ ბევრი ძვირფასი ადამიანი დაკარგა. ამ ნეტავ თუ გაუთბებოდა გული ოდესმე?

კოკა აესილიყო, მაგრამ ამას ვერ ამჩნევდა ფიქრებში წასული ივერია. სწორედ ამ დროს მოსახვევში ქვეითი ბატალიონი გამოჩნდა. ბატალიონს ახალგაზრდა მეთაური მოუძღვებოდა. ბატალიონს უკან მუხარბაზნეები მოჰყვებოდნენ.

ამ დღეს საქართველოში პირველად შემოაბიჯეს რუსმა მებრძოლებმა. ეს დღე მათთვისაც მარადსახსოვარი იყო და...

ივერიამ ამჯობინა დროულად გადასულიყო გზის მეორე მხარეზე და სახლი-საკენ ჩაეხვია. კოკა სასწრაფოდ შეიღვა მხარეზე და ნაბიჯს აუჩქარა.

მეთაური ცხენიდან უცნაურად გადაიხარა და ამ ქალიშვილს დააკვირდა. გაახსენდა ეს წყარო, სახლი, პატარა გოგონას პაწაწინა ვერცხლის ჯვარი რომ აჩუქა...

„ნეტავ რა იქნა ივერია?“ — გაიფიქრა და მხარეზე კოკაშემოდგმულ ქალიშვილს თვალი გაადევნა. ბატალიონი სულ ახლო მოდგა მეთაურთან. შედგომისა აღარა იყო რა და მეთაურის ცხენი ადგილიდან დაიძრა. მიდიოდა ის მეთაური და სულ იმ ოლა-სახლისაკენ იხედებოდა, ამ თერამეტი წლის წინ საქართველოში ყოფნის შთაბეჭდილებები თანდათანობით უცოცხლდებოდა და სურვილიც უცხოველდებოდა ნაცნობი ადგილებისა და ნაცნობი ადამიანების ნახვისა. ყველაზე და ყველაფერზე მეტად ივერია აინტერესებდა და სული ერთი ჰქონდა, როდის დამაკავებელიყო, რომ... იმ მშვენიერ ივერიასთან მისულიყო და ბოლიში მოეხადა მისლამი იმ დიდი უყურადღებობისათვის, რაც ნებსით თუ უნებლიეთ გამოიჩინა. მაშინ დაჰპირდა: „არახოდეს დაგივიწყებ... წერა-კითხვას როგორც კი ვისწავლი, წერილებს მოგწერ... ცხენის ტარებას როგორც კი ვისწავლი, შენც გასწავლი...“

ივერიამ წერა-კითხვა ვალოდიამ ადრე ისწავლა, ცხენის ტარებაც... მაგრამ გულს ის სტკენდა, რომ ვალოდიამ დანაპირები ვერ შეასრულა, მეტიც, ლამის არის დივიწყა კიდევ. რატომ ვერ შეუსრულა ეს ლამაზი დაპირება ივერიას? არ ეცალა? ეტყობა, არ ეცალა. ივერიას გაცნობის შემდეგ ვალოდიას ქვეყნას დიდი ჭირის დღე ჰქონდა. ამიტომაც ვერ მოიცალა მისთვის... იბრძოდა. თავის მიწა-წყალს იცავდა. ივერია? ივერია მუდამ ახსოვდა, მაგრამ მისთვის ვერ იცლიდა. აპატიებებს ამას ივერია? ვინ იცის. ეს მისი და მხოლოდ მისი საქმეა. ეს მხოლოდ მან იცის. თუ საპატიებელია, აპატიებებს, თუ არა, არ აპატიებებს. ერთი კია, რომ ვალოდიას საჩუქარი პატარა ვერცხლის ჯვარი, წერილი ვერცხლისაკვე ძეწკვით, დღესაც ძვირფას საჩუქრად მიაჩნია. ერთი დღეც არ ყოფილა, რომ იგი გულდიან მოეცილებინოს. ყველგან და ყოველთვის ატარებდა მას, როგორც პავშობისდროინდელ ძვირფას საჩუქარს. და აი, ახლაც იმ შესვლიდან თერამეტი წლის შემდეგ, როცა ვალოდია ამჯერად სრულიად სხვა მიზნითა და მიხედვით ჩამოვიდა, ივერიას გულზე ეკეთა იგი, როგორც თილისმა ერთსულოვნებისა და მოთმინებისა.

არ იტიროო, — უთხრა მაშინ ვალოდიამ. და მაინც ვერ გადაურჩა ვასივით სუფთა და გულწრფელ ტირილს... ტირილს ნამუსრევებს გამო, ციხეთა პეწის ჩამონერევის გამო, თამარისეული ხიდის მოშლის, ლეკთა თარეშის, ძვირფასი ადამიანების დაკარგვის და სხვათა და სხვათა გამო, რაიც ვერა და ვერ ამოიღო გულიდან... და იმის გამოც, რომ სულ რაღაც თერამეტ-ცხრაშეტი წლისა დაქვრივდა. დაქვრივდა იგი უქორწინებოდ, უმეუღლეოდ, ქალწულებრივად და უმწიკვლოდ. დაქვრივდა, რადგან მისი გულისტოლი კახა მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში დაიღუპა. დაიღუპა იგი, რომ გადაერჩინა საყვარელი ივერია.

და ის პაწაწინა ვერცხლის ჯვარი მუდამ გულთან ჰქონდა.
უწყარა იგი ივერიას. თავის ბავშვობას სედავლა მასში. მის ლამაზ და მწაწკა
ბავშვობას. უხაროდა და სწყინდა.
ორივეს უფლება ჰქონდა მას!..

* * *

ბნელს ნათელმა სძლია.
აღსავალს ცისკრის სხივები შეენთო.
მღვრიე ალიონი დაწდა და გასუფთავდა.
ცისკარი ისე მოებჯინა უღელტეხილს, როგორც ვაზს — ყვავილობა.
ბნელი გაიცრიცა და სხივები მარაოსავით შემოადგა ცივობმორს. ცისკარმა
აირეკლა სუფთა, ქალწულებრივი ხინაზე. ცივობმორის თოვლიანი წვერო ისე გა-
ნათლა, თითქოს ულამაზესმა სღაპრულმა ქალმა თითზე ოქროს სათითე წამოი-
გოო. მალე სხივი ბარადაც ჩამოიჭრა და მაშვრალის სახლის ჭუჭრუტანებშიც
შეაღწია. რაკი დაინახა, რომ სიმშვიდის სხივი შემოვიდა, მაშვრალმა გამოაღო
კარ-ფანჯარა. ვაი, რამდენი ცული ამბავი შემოჭრილა ოდეს ამ კარ-ფანჯრებში!..
ტყვიაც შემოჭრილა, მოწამლული სატევარიცა და, ბოლოს, ყველასა და ყველა-
ფერზე უსახური მტერი, ისეთი, რომელიც ვერავითარ განსხვავებას ვერ ხედავდა
ჩუქურთმასა და ფოლთაქვას შორის. ალბათ, ამიტომაც გაუპირდა ჭკუა, დაენგრიო
კოშკი თუ სამრეკლო, ხიდი თუ ტაძარი, დაეწვა სატი თუ ფრესკა...

სხივის გახინჯვა ძე-სორციელს ჯერ არ მოსვლია აზრად, მაგრამ მაშვრალმა
სხივიც გახინჯა. მას ჯერ თვალი გაუსწორა და მერე შუბლი მიუშვირა. ვერავინ
გაიგებდა, თუ რას ნიშნავდა ეს, მაგრამ მან იცოდა, რასაც ნიშნავდა ეს. მისი
მთავარი სურვილი იყო გაეგო, სხივს მხოლოდ ელვარება ჰქონდა თუ სითბოც.
ელვარება თვალის გასწორებით გახინჯა, სოლო სითბო — გლეხური, ჭკვიანი
შუბლით.

გახინჯა და გაიღიმა.

სუფთა იყო ეს დიმილი. დარწმუნდა, რომ მზე როცა საშუადღეო ძალას მო-
იკრებს, სითბოც მოემატება და ნათელიც, მაშინ ჩრდილები ჩაინთქმებიან და გაქ-
რებიან. როდის იქნება ეს? ან იქნება კი? იქნება!.. მერე, ალბათ, გამოჩნდება
ქვეყნად ტიტანი, საუკუნოვან მუხას მოაცილებს სულშემსუთავ სუროსა და ფითრს,
სახესაც მოაცილებს მუხას და გაანათებს ქვეყანას. იხამს ამას, მაგრამ როდის?
ყველაფერს თავისი დრო აქვს.

როცა გაიგო მაშვრალმა, რომ სხივი იგი არ არის ყალბი და მოწვევებითი,
მიწობით გამოაღო კარი, დარაბა, ფანჯარა, ჭუჭარი, სუფი... გამოაღო ყველა-
ფერი, რისი გამოღებაც შეიძლება. გამოაღო გულის კარიც. გამოაღო და სასახ-
ლისაკენ გასწია; დღეს სასახლის გაღვაწში საღვთის შეკრებაა გამოცხადებული.
ამიტომ ყველა იქით მიეშურება: სწავლულიცა და უსწავლელიც, სამხედროც, საე-
როც, სასულიერო წარმომადგენელიც. აქ მოვიდა რუსი მეომრების წარმომადგე-
ნლობა, რაღა თქმა უნდა, აქ იყო ვლადიმირი, — ყველაგანის ცნობილი ვალო-
და, რომელიც უკვე კარგად იცნობდა საქართველოს. მან ბავშვობაშივე ჰყვარი
რამ გაიგო საქართველოზე, ისწავლა, განიკურნა და წაჰყვია. დაიღო ხათრი
და სიყვარული. იგი ასლა ისე გაიზარდა, რომ მას პატივით იხსენიებენ, სახელი-
თა და მამის სახელით მიმართავენ, ზოგჯერ კი სამხედრო წინის მიხედვით „ბა-
ტონო ოფიცერი!“ და ეს ბატონი ოფიცერი, რუსეთის ბატალიონის მეთაური,
კარაგაჩის სამხედრო დასახლების უფროსი ვლადიმერ გიორგის ძე ივანოვი რაზ-

ჩე მესხეთში მღერით მოველ, გამიღიმეს მთა-გორებმა;
მოთაჲ, შენი სტუმარი ვარ, მსურს შენი ხმის გავონება,
ჩვენი ერის სიამაყევე, ჩვენი დიდი შთაგონება!
შენს დაკარგულ კვალს დავეძებ, იქნებ სადმე შეგვეყარო,
აჰ, ნეტავი გნახავდე და შემოვივლი ჩთელ სამყაროს.
შენზე ფიქრით მეც გავწამდი და გონება დამერუტა,
რუსთაველო, სანატრელო, სად ხარ ნეტავ, სად ხარ ნეტავ?!
შენს კვალს მივყევით იერუსალიმს, ტაძრის კედლებს ცრემლით
ვრეცხდით,

ნეტავ ის ხარ — ბერიკაცი?! — და შორიდან შევცბი მეც კი.
აკანკალდა გულიც ჩემი, დაჭრილივით მოვიოხე,
და მე წყევლა გაუუგზავნე დანაცრებულ იმ წლებს ოხერს,
წმინდავ, ღმერთის მოთაყვანევე, მაინც დიდი მეაძოხევე.
გადმოვცემენ, რუსთაველო, გვევარება თამარ-მეფე,
მისი დიდი სიყვარული პოეზიად ააჩქეფე,
გვევარება თამარ-მეფე, ჩვენი დიდი თამარ-ჩეფე!
რუსთაველო, ამბობენ, რომ უყვარდიო თამარ ქალსაც,
მაგრამ ვაი, ბედი შენი, ბედი შენი გაჰყვა ქარსა.
შენს გულს ალაღს ოხერა შერჩა, საწარადოდ დაისაჯე,
ეჰ, ვინ იცის, ვით იწამე, როგორ მწარედ დაიტანჯე!
აბა, თამარს რა ბრალი აქვს, სხვათა ჰქონდა მორჩილება,
უღარბაზოდ თურმე თამარს არ შეეძლო ქორწინება.
ვაჰ, იმ ღარბაზს, იმ დიდებულთ, ვინაც მაჯა გადაგიჭრა,
შენ უკმალოდ გაჰქრი სადღაც, მხოლოდ წიგნი გადაგივრჩა.
ამბობენ, რომ თამარ-მეფე შენს დაჭრილ გულს იცოდებდა,
იქნებ, იქნებ შენი სახე ჰქონდა ხატად, სიცოცხლედა.
სად ზეაშიადს არ ვეძებდით, სად რა გზები არ მოვლახეთ,
არც შენი და არც თამარის საფლავები ვერ მოვნახეთ.
ამად შეგვრჩა ტანჯვა დიდი და ცრემლები აუწყველი,
ჩაუქრობელ ამ ღაღარით არვინ დარჩა დაუწველი.
შენს ნაცვლად ჩვენ შენს წიგნს ვკოცნით, შენი წიგნით თამამი ვართ,
აფთანიდლი შენა ხარ და თინათინი — თამარია.
გული ჩვენი შენით ხარობს, ჩვენი ხვითოვ, ჩვენი ოქროვ,
აქ მოვდივართ, შენს ხატებას მუხლმოყრით რომ დავუჩოქოთ.
ეჰ მესხეთში მღერით მოველ, ვტკბები მხარით მშვენიერით,
შენ გემთსვენი, რუსთაველო, დიდებაო შენი ერის!

მთან ერთად წარმოსდგა სამეფო სასახლის გალავანში მოზღვავებული ხელების წინაშე და რბილი, სახიამოვნო ხმით ლაპარაკობს. ლაპარაკობს იგი რუსეთისა და საქართველოს საუკუნო მეგობრობის აქტზე, ლაპარაკობს მეგობრულად და სიყვარულით, ზოგჯერ კი ქართული სიტყვების მოშველიებით, იმ სიტყვებისა, საქართველოში პირველი ჩამოსვლისას და შემდგომ წლებში რომ ისწავლა.

ერეკლე მეორის ძემ, ღირსებით შემოსილი ქართლ-კახეთის მეფემ იქ შეკრებილთ მიმართა მილოცვითი სიტყვებით და გამოთქვა რწმენა, რომ ქართველ დარუს ხალხებს შორის მეგობრობა, ურთიერთ სიყვარული და დაფასება შემდგომ საუკუნეებში კიდევ უფრო დაიხვეწება, ამაღლდება და გაკეთილშობილდება.

ხალხი შეირხა და აღუღუნდა. ეტყობოდათ, ბევრი რამ აინტერესებდათ. და აღარც დაავიწყეს. — ხალხის წრიდან ვილაცამ იკითხა:

— მტრებმა რომ ოდეს ქართული მიწები მიიტაცეს, ამას როგორ შეხედავს იმპერატორი?

— როგორც ომინ, ასევე მშვიდობიანობის პირობებში რუსეთ-საქართველოს გაერთიანებული მხედრობა შეეცდება საქართველოს დაუბრუნოს ოდეს დაკარგული კუთხეები: აჭარა, მესხეთი, საინგილო და სამხრეთი ვილაეთები. ამით საქართველო ძლიერ და მდიდარ მოკავშირედ გადაიქცევა.

— აი, ის ხალხი, ტყვეებად რომ წაასხეს ირან-ოსმალეთში?

— მიწა უადამიანებოდ მიწად არ ითვლება... ქართველი ტყვეები სამშობლოს დაუბრუნდებიან, ეს უცილობელია, — თქვა დამამხელებლად.

— რამდენად უზრუნველყოფილია საქართველოს საზღვრების ხელშეუხებლობა და უშიშროება? — ფრიალ საქმიანად იკითხა წინა რიგში მდგომმა მოხუცმა და უფროს ოფიცერს კარგად დააკვირდა. ვალოდიას ეს მოხუცი სადღაც ენახა, მაგრამ უცებ მისი გახსენება ვერ შესძლო და საინტერესო კითხვაზე პასუხის დროულად გაცემისათვის ხალხისაკენ შემობრუნდა:

— ქართველთა სამეფოში რუსეთის ქვეითი ბატალიონი ჩამოვიდა. იგი კარგადაა შეიარაღებული: ხმლებით, სიშტებით, თოფებით, ზარბაზნებით... ჩვენ ამ საბრძოლო ძალებზე დაწვრილებითი საუბრისაგან აქ თავს შევიკავებთ. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ საქართველო თავისი მტრების წინააღმდეგ ამიერიდან ძლიერი რუსეთთან ერთად იმეებს. ერთი იქნება ჩვენი ხალხის ჭირიცა და ლხინიც, სიხარულიცა და ბედნიერებაც. ჩვენს შეერთებას საუკუნო მეგობრობის აქტი ჰქვია. ეს არის მარადიული დუღაბი. ეს არს უძველესი დროიდან ქართველთა და რუსთა ურთიერთ ნაცნობობის, ახლობლობის, მოყვრობის თვალთსახედი და ყველასათვის ერთნაირად გასაგები კავშირი ხალხთა, კავშირი გულთა, ხმელთა, ცათა შორის. მას ვერასოდეს ვერაფერი ვერ დააკინებებს და დაახუტებს. დიდება ამ კავშირს, ბატონებო!

— დიდება! — ერთხმად დაიბუზუნა ხალხმა.

ყველას მოეწონა რუსი უფროსი ოფიცრის პასუხი. ხალხისათვის ახლა მთავარზე უმთავრესი იყო ქვეყნის მშვიდობა და ადამიანთა სიცოცხლის უზრუნველყოფა. ხანამ მთლად არ დაცარიელებულა სოფლები და ქალაქები...

სიტყვა რომ დაამთავრა, ვლადიმერმა კმაყოფილების ღიმილით გადახედა ხალხს. ხალხი მაღლიერი თვალებით უმზერდა მას, როგორც ახლობელს, მეგობარს...

თ ა ვ ი ვ ა ა თ ი

„ნუთუ დამივიწყა ივერიამ?“ — გაიფიქრა ვალოდიამ და წამოღება, სწორედ ამ დროს შემოვიდა პორუჩიკი და გამოეჭიმა:

— ბატონო ოფიცერო!

გალოდია შემობრუნდა და მეთაურისათვის დამახასიათებელი პეწით დაელოცა.

— რაშია საქმე?

— სვალ სახალხო დღესასწაული ქპონიათ ქართველებს, ალავერდობა რქმე-
ვია მას. ქრისტიანული საწესო და ერთერთი გაღენდარული დღესასწაული ყო-
ფიდა. მიქვებმა თქვენთან გამომაგზავნეს საშუამდგომლოდ.

— რა გვინდაო?

— ამ დღესასწაულზე დასწრების ნებართვაო.

— წაგღენ მხოლოდ რწეულნი, გაიგე?

— ღიან, ბატონო. მომეცით ნება გავიდე.

— თაუისუფალი სართ.

პორუნიკი გავიდა. ფანჯარასთან მივიდა და იქაურობა ყურადღებით მიმოა-
ვლიერა: — „ღამანი ადგილებია... თელავი ასდობაა, ამისასოც... ყარაღაჯში მა-
ლე კარგი საცხოვრებელი სახლები აიგება, ქუჩები გაიჭრება, ქართველები სტუ-
მართმოყვარე, სამეზობლო და სამეგობრო სალხია!.. განუქება უფრო უსხარაოთ.
ვიდრე საჩუქრის მიღება. გულითადლებიც არიან და ნიჭიერებიც, მთევასემიყა და
ღამასებრიც... ნეტავ, სომ არ დამივიწყა ივერიაში?“

გალოდიამ ღიანასა, რუსები სამხედრო დასახლების ქიშკარში შემოსულ
ერთ გლეხს შემოსვევოდნენ. ფანჯარა გამოაღო და პორუნიკს თითი დაუქნია.
პორუნიკი ფანჯარასთან მივიდა და ენოდან გამოეჭიმა:

— რითი გემსასურით, თქვენო კეთილშობილებავ?

— რა ზღება იქ?

— გახეღება გლეხმა ეოდრით ხილი მოიტანა, — მიირთვიეთ.

— მერე?

— ფული არა გეაქვსო. — დამოირცხვეს ჯარისკაცებმა.

— მერე?

— არ ვყიდი, საჩუქრად მოგიტანეთო.

— მაღლობა მაინც მოახსენონ...

— მოახსენებენ.

* * *

— ცხენი მზადაა? — იკითხა გალოდიამ.

— მზადაა, თქვენო აღმატებულებავ!

— კეთილი... მე მალე მოვალ. სვალ წამოსვალ ალავერდობაზე შვიდი-რვა
არწეული ბიჭების თანსლებით, რწეულნი, მხოლოდ, გასაგებია, პორუნიკო?

— გასაგებია, ბატონო ოფიცერო. მაღლობას მოგახსენებთ.

გალოდიამ ჩექმაში ჩარწობილი მათრახი მაჯაზე წამოიგო და ცხენს მსუბუ-
ქად მოველო. სამხედრო დასახლების გაღაგანს რომ გასცდა, ცხენს ფერდებში
ჩექმის წვერით შეუღიტინა და ორდობეში ისარივით მოსწლიტა.

ამისახოში მიდიოდა გალოდია.

მიდიოდა, რომ გაეგო ჯავრიშვილების ამბავი...

მიდიოდა და გული ეთანადრებოდა.

მაინც იმედიადალ მიდიოდა.

ანდა რატომ უნდა ყოფილიყო ასე? უბრალოდ, უნდა გაიგოს თუ როგორია
ივერია, გათხოვდა თუ არა, ის პირველი შეხვედრა ახსოვს თუ არა. თუ ახსოვს,
რა გულით? თუ არ ახსოვს, თავს შეახსენებს. რა არის ამაში ცუდი?

არა, ეს ყველაფერი კარგია, მაგრამ ცუდი ის არის, რომ ივერიას დანაპი-

რები ვერ შეუხრულა — წაღილი ვერ მოსწერა. რა ექნა, მოხვეწება არ ჰქონდა...
ახლა მისი გულწრფელი მიზანი იყო ჯერ ივერიას მონახულება, მერე მისი
თვის მშობლიურ კერად წარმოდგენილ ახტალაში მისვლა და იმ თეთრწვერა მკუ-
რნალის მონახულება, ამ თვრამეტი წლის წინ თავს რომ ევლებოდა, ამხნევებდა,
ამძებებდა.

ხოფელ ამისასოში ცხენი მხნელ შეაჯირითა. მოგვისწყაროს რომ გასცდა და
ივერიას ჭაშვარს მიუახლოვდა, სულში სინაზისა და მორიდების ძირონი ჩაეწვე-
თა. ცხენიდან ჩამოხტა და სადავე უნაგირზე დაუდევრად შეაგდო. ქაშარი მორცხვი
ბიჭოვით გაიხწორა და ჭიშკარი შეაღო. მიმოიხედა. არავინ ჩანდა. კიბესთან მი-
ვიდა და დაიძახა, — ივერია!

პახუსად ბოხტნის ჭიშკრის გაჭრიალება გაიგონა.

ბოხტნიდან ივერიას დედა მარიამი გამოვიდა და შორიდანვე შეეხმინა:

— მობრძანდით, ბატონო!

სამხედრო რომ დაინახა, ცოტა არ იყოს, შეცბა.

— არა, თქვენ ნუ შევეშინდებით, მე ისე... მოსაკითხად შემოვედი.

— მოსაკითხად?

— ღიას, მოსაკითხად.

— ღმერთმა კარგად გიკითხოთ, ბატონო... ამ წუთში სკამს მოგართმევთ! —
თქვა და სახლში შევიდა.

„მოხუცებულია, როგორ მოხუცებულია! როგორადაც არ უნდა თქვა, წლებს
მაინც თავისი მიაქვს. თვრამეტი წელი გავიდა“ — გაიფიქრა და რატომღაც გული
ეტკინა.

მარიამმა დოქით ღვინო, ბოთლით არაყი და კახური, ლამის არის მაჯისსიმი-
სხო ჩურჩხელა გამოიტანა.

— ეს ყველაფერი რა საჭიროა?

— წყალი თუ გწყურიათ, ღვინო დალიეთ, თუ გნებავთ, არაყი გადაჰკარით.
ეს ჯავრიშვილის ოჯახია. ამ ეზოდან ჯერ არავინ გადასულა ჭიქის აუღებელი.

— კი, მაგრამ თქვენ ხომ არ მიცნობთ?

— სტუმარი ღვთისაა, ბატონო. ცნობა რა საფაღლებულია... ასეთია ჩვენი
წესი და ალათი.

— თქვენ მგონი მარიამი გქვიათ, დეიდა მარიამი, არა?

— საიდან იცით ჩემი სახელი?

— თქვენს ქალიშვილს ივერია ჰქვია, განა ასე არ არის?

— სწორედაც მასეა, შვილო. საიდან, საიდან იცით ეს ყველაფერი?

— მე თქვენთან ნამყოფი ვარ დეიდა მარიამ, მამაჩემს ვახლდი ბავშვობისას,
მაშინ მამისაგან პირველად გავიგე, რომ თქვენ ღვთის სახელი გქვიათ და ღვთის-
მშობელი ხართ. — ღიმილით თქვა.

— რათ მოჰყვებით ასეთებს, შვილო...

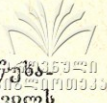
— თქვენს შვილს ივერიას თქვენივე ლამაზი ქვეყნის სახელი ჰქვია. ალბათ
მისვლებით, რასაც გეუბნებით.

— ეჰ, შვილო, პირადმა და ქვეყნის უბედურებამ ღიმილს გადამაწვია, სუმრო-
ბის შეგრძნება დამიკარგა... ახლა ისა ვთქვათ, როდის იყავით ჩვენთან და საიდან
მოგვხსენებთ ჩვენზე ასე კარგად?

— მე... ვალოდია ვარ, დეიდა მარიამ!..

მარიამს ამ სახელის გაცონება ყველაფერი გაახსენა, გაახარა და მშობლიუ-
რობის ვრძნობით აავსო.

— აღარა თქვა, შვილო, აღარა თქვა, გამახსენდა, რომ შენა ხარ ის პატარა,

ლაშაში ვალოდია, მამასთან ერთად რომ შემოიარეთ აქ ჭირის დღეზე და მწევს რეზა გაიზარეთ ჩემი მეუღლის გარდაცვალების გამო. გამახსენდა... ჩემს შვილს ივერიას რომ პაწაწინა ვერცხლის ჯვარი აჩუქეთ... ახტალაზე რომ მკურნალობდით...

— გველაფერი სწორია, დეიდა მარიამ. პოლა მოხაკითხად გამოვიარეთ. ძალიან მაინტერესებს, როგორაა ივერია, როგორი გახდა ის!.. შვიდი წლისა თუ იყო, როცა პირველად ვნახე. მას მერე დიდი დრო გავიდა, საკმაოდ დიდი.

— თერამეტი წელი. — ნაღვლიანად თქვა მარიამმა და თავი დაჰხარა.

— რატომ მოიწყინეთ, ივერია სომ კარგადაა?

— კარგი მოგცეს ღმერთმა, შვილო. — დარდიანად თქვა და არაფერ ჩამოასხა.

— გზადლობთ, დეიდა მარიამ, მაგრამ ვერ დავუღე.

— რა კარგი ყმაწვილი კაცი დამდგარა იმ ლაშაში, პატარა ვალოდიასაგან... მშობლები როგორა გვაეს, შვილო?

— გზადლობთ, კარგად...

— ივერია სადაა?

— ეჰ, შვილო, ივერია კრწანისში წავიდა პაპა მისა იყალთოელისა და კახას საფლავების მოხანსულებლად. ხალამოს დაბრუნდება. სვალ კი ალავერდობაზე იქნება აუცილებლად.

ვალოდიამ ბევრი ვერაფერი გაიგო დეიდა მარიამის სიტყვების, მაგრამ მაინც აღარ ჩაეკითხა რა, გული არაფრით ვატკინოო, და, გატაცებით გაიმეორა:

— მაშ, ალავერდობაზე იქნება?

— აუცილებლად.

— ახლა მეჩქარება და სვალ იქ ვინასულებ!

ვალოდიამ თავაწიანი ბოდიში მოიხადა და წავიდა.

* * *

უკვდავი ნათელი ედგა ალავერდის გუმბათს ამოძავალი მზის სხივებში. წარწარებდა ტაძარი, — ხალხის შემოქმედი და უკვდავი გენიის გამოსხივება, საუკუნეთა და თაობათა უწყვეტი კავშირის მოწმე, ჭირსა თუ ღმერთში, დარსა თუ ავდარში გამობრძმედილი და კიდევ უფრო შექცადულაბებული საკვირველება, სალოცავი და სავედრებელი, განმწმენდელი და აღმშვევლებელი ქმნილება თავისი თაღებითა და სამკუთხა ნიშებით.

გალღენით შემოზღუდული წმინდა ივი ადგილი საფიცარიც იყო და საკრებულოც, საკვირველად მაღალღირსეულიცა და მშობლიურად ახლობელიც. აქ მოდიოდნენ, როცა გულს ვაგრი ედით და აქ მოდიოდნენ, როცა გულს ნათელი სივრცეებშიავენ ფრთის გაშლა მოსწყურდებოდა. აქ იმართებოდა დალოცვაცა და დამწყალობებაც, აქ სდებოდა უღირსთა დაკნინებაცა და ღირსეულთა აღზევებაც. აქეთკენ იღტვოდა ხალხი ახლომანსო თუ შორეული კუთხეებიდან, მოდიოდნენ ხანუკვარი მიწებიდან და სურვილებით, მოდიოდნენ ხორაგით, საკლავითა და საფიცარით. და, რაღა თქმა უნდა, სახალხო დღესასწაულზე აქ ხალხის ტევა არ იყო. ამ დღესასწაულს ალავერდობა ერქვა.

ალავერდობა!

სამრევლოს ზართა ვუგუნი წმინდა ვერცხლის მაგიურ პარმონიად დაერსა შემოგარენს და მოედო ადამიანთა გულს, გრძნობასა და გონებას.

ხალხი შეირსა.

ლოცვა-კურთხევა თავისი რიგით მიდიოდა.

შეწყალება, დამწყალობება, დალოცვა — თავისით.

იყო ხალხის ბუბუნი და მიმოღვრა.

ერთგან იკვლევბოდა: ძროხა, ხარი, ცხვარი...

ერთგან აჩაღებდნენ ცეცხლსა და ცვრიან მწვადებს ამიშხინებდნენ.

ყველა ერთი სურვილით, ერთი იმედით იყო გაბრუებული, — თავისი გაუმზა-
ლა უსუნავისათვის და ლოცვით მიეღო იმედი და განწყენდა. შემდეგ კი ეშხიარუ-
ლა, ელზინა და მოელისინა სხეაყა.

სვამდნენ...

უკრავდნენ...

ცეკვავდნენ...

ფიცობდნენ და... ღმერთო შეგცოდე, ერთმანეთზე მიწვე-მოწვევასაც კი იწ-
ვებდნენ. ერთხელ ამის გამო მესტეირებს უწუმრია:

„ღამდვარან მაქალათები,

ხმლები ტრიალებს სისია.

ეისაც პირ-წვერით მოხვდება,

ხატის წყალობა მისია.

ქვივი იყოს ღამისა,

სახვეწარები დღისია“.

მაქალათი — წესრიგგამრიგე მუღამ ცდილობდა არ მომხდარიყო რაღაცა და
ჟინთაჭდობა, მეტადრე — როცა მათს სახალხო დღესასწაულზე უცხონი გამოჩნ-
დებოდნენ. და, აი, ისიც...

— სტუმრები მოდიან! — დაიძახა გიდაცამ.

მხედრები ჯერ კიდევ აღრე, მოშორებით ჩამოქვეითდნენ ცხენებიდან და წმი-
ნდა ადგილისადმი მორიდების გრძნობით გამოეშართნენ გალაენისაკენ.

— მოზრბანდით! — მიმართა მათ წესრიგგამრიგემ და ხალხს გასძახა: — ჩვენი
ერთმორწმუნე რუსები მოვიდნენ, ხალხო!

სტუმართა შორის იყვნენ ღარჩეული ბიჭები. მათ მოუძღოდა რუსეთის არმიის
ყარაღაჯის სამხედრო დასახლების მეთაური ვლადიმერ გიორგის ძე ივანოვი.

სტუმრებს აინტერესებდათ ალავერდობის არსი და მნიშვნელობა ხალხის სა-
სიათისა და ტრადიციების გასაცნობად, რაც მთელი სიხანით მსოფლიო ასეთ დღე-
სასწაულებზე ელინდება. ამასთან, ელოდიას მოხანი იყო ივერიასთან შეხვედრა...

სოლომონ მწიგნობარმა ლოცვა რომ მოათავა, ამცნეს, ტაძარს სტუმარი
ეწვიათ.

მწიგნობარი დარბაისლურად შეხვდა იმპერატორის წარმოგზავნილ კაცს და
სამისო პატივი მიაყო.

ვალდიამ სოლომონ მწიგნობარს მოუყვა მამის ნათქვამი საქართველოზე:
ისტორია ქართველთა არის თავისებური და განუმეორებელი. არცერთი ქვეყნის
ისტორიას არ ჰგავს ის. ქვეყანა თქვენი პატარაა, არის და ვონებისთვალშეუდ-
გამიც... ბედნიერი ვარ იმით, რომ საქართველოში სამხედრო სამსახურისათვის
განაწილებულმა ჯერ კიდევ ჩემს ქვეყანაში, ჩემს სახლში, მამის მემკვიდრით ვი-
ცოდი თქვენი ლაშაში ქვეყნის შესახებ.

— გმადლობთ, ჩვენი ბერი რამ ვიცით თქვენი დიდი ქვეყნის შესახებ. ეს
ცოდნა ხულიერი ნათესაობაა, იგი ხათავა მეგობრობისა. ჯერ არ თქმულა ქვეყ-
ნად უმეცართა შეგნებული მეგობრობა, უმეცართა სასარგებლო ერთიანობა. ცოდ-
ნა და შეგნება ათანბარებს, აღუღაბებს, ალაშაზებს, ადამიანებს. ამას გვასწავლის
ჩვენი ისტორია, წინაპრები ჩვენი: დავითი, თამარი, შოთა... ამისათვის იღვწოდა
ხუთმნათი ერეკლე, ამ თოხთოდე წლის წინ საქვეყნო ზარით რომ გააცვილა მად-
ლოერმა ერმა ღვთაებრივი მცხეთის წმინდათაწმინდა მისაძინარში.

— შარბალი ბრძანება...
— მოიწვიეთ თქვენი მსლესლები აქეთ. — თქვა მწიგნობარმა და ალავერდისა და ალავერდისაზე მთამაგონებლად მოუთხრო.
— კვალდი ნათელი დაუტოვეს მთაზე. — თქვა ვლადიმერმა.
— ღობიდან გუშაბამდე ალავერდის ღვაწლი თავისი. ახლაც სიამოვნებით იმსახურებდა იოსებ ალავერდელს, კერძო, ღვთისმეტყველად, ზეპირად მთავარეპისკოპოსს, ნიკოლოზ წალოვანშვილს, — ნიკოლოზ ირმაზი, მარამი ანუ მარინე პავლაციონი და სხვანი.

— გმადლობთ, მწიგნობარო, საუბრისა და ამ სანახაობისათვის.
— ახლა აქეთ მობრძანდით. — თქვა და კიბის ქვაწყობილზე გაიყვანა, საიდანაც ნათლად მოსჩანდა შირველი სიერცეცხვი, ტაძრის შიგა გალავანი და გალავანში — ხაღვასწავლოდ მოხუცი, ახლა ღვთისა და გართობას რომ ეძლეოდა. — ქეიფობდნენ, უკრავდნენ, ცეკვავდნენ, სუბრობდნენ და ზოგჯერ კიდევ ფიცხობდნენ.

ქეიფობილზე ვალდიას მხარეში ამოუდგნენ მებრძოლები.
სახამოვნო შესასვლადობის იყო ვალდია. ოდნავ მკრთალ სახეს უმწვევებდა მოციხური ხალი, კოხტად გადაყარცხნილი ღია წამლისფერი თხები და ახეთივე ფერის უღვამები.

განწი მიაცილეს.
დინჯად ჩამოართვა და მადლობა გადაიხადა.
საქმოდ შემთვრალი ზორბა ალვანელი ლამის ადლის სივრცე შამფურზე წამოკეცულა ცერაიანი მწვადით მისკენ ღიმილით გამოემართა.

ვალდიამ განწი მადლა ასწია და დაიწყო:
— ბატონებო, რუსეთის არმია საქართველოში შემოვიდა კეთილი მიზნით, — დიაცას საქართველო გარეშე მტრებისაგან. დიაცას სრულიად საქართველო, შემოიმტკიცოს ირან-ოსმალეთის მიერ მტაცებული კუთხეები: აჭარა, ასალციხე... მშობლიურ კერას დაუბრუნოს ქართველი ტყვეები, ნაპრძნები გვაქვს გავაკეთოთ ყველაფერი ის, რასაც იფიქრებდნენ მეგობრობის ტრაქტატი.

რუსეთის არმიის ერთი ნაწილი დაბანაკდა ყარაღაჯში. ამიერიდან რუს-ქართველთა რეკლამური არმია უზრუნველყოფს საქართველოს საზღვრების სელ-შეუხებლობას და იმპერიის პრესტიჟის გაძლიერებას ამიერკავკასიაში.

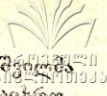
მივეხალხები თქვენს უძლეველობას, ტრადიციებსა და ადამ-წყესებს, თქვენს სულიერ სიწმინდეს! ამ თქვენს სახალხო დღესასწაულზე ნება მიბოძეთ შევსა ქართველ და რუს ხალხთა უკუნი თუკუნისამდე მეგობრობის სადღევრძელო! და თუ ოდესმე ჩვენგან ან ჩვენთაგან ვინმე ან რამე არ მოგვეწონოთ, ეს მხოლოდ უმცირესი მიაწერეთ. პატიება ზომ დიდსულოვანთა სვედრია.

— გაგიმარჯოთ, გაგიმარჯოთ! — გაიხმა ხალხის ხმა.

ერთმა შეიძრა და აყრიამულდა იქაურობა. აყდრდა ხალხური საკრავიერი. თუშმა ქაღვამა მთებში დაბადებული და მთახავით სუფთა სიმღერა წამოიწევს, სიმღერა რაინდული და სვედრის, ნაზი და დარდის, მკუნებარე და იმედიანი იყო. ვალდია მის სიციცხლეში პირველად დაეწაფა საოცრად სახამოვნო ღვი-ნოს და, განწი ბოლომდე დასცალა.

სწორედ ამ დროს ერთმა ალვანელმა თელაველი ჭაბუკი საკეცნოდ გამოიწვია. — როგორ თუ გაბედი თუშის ვოვოსთან ცეკვო. დაიწყო უხვეულო ბრძოლა და ხმალით კვეთება. სტუმრები გააოცა ამ სანახაობამ. მათ ახეთი რამ არახოდეს ენახათ.

ვალდიამ ეს საბოთისწერო შერაინაბა თამაშს ვერაფრით მიამსგავსა და და-ბნევიტ მიმოიხედა. თანმსლესნიც დაიბნენ.

სწორედ ამ დროს...

სწორედ ამ დროს ციფერ კაბაში გამოწვობილმა ტანლაშმა ქალიშვილმა ყელზე ნაზად მოხვეული ყელსაბაში მოიხსნა და მორკინალთა შორის გადაიხრალა. ყელსაბაში ფარფატით დაეცა და... მორკინალნი თითქოს გაიყინვნენ, წამით შემართულ ძეგლებს დაემსგავსნენ, მოძრაობაში გაქვეყნებულ კლდისაგან გამოკვეთილ ძეგლებს! მეგრე... თითქოს მოულოდნელად სული ჩაეღვათო, შეიძვნენ, მიშოდნენ, ხმლები ჩააგეს და გაშველდნენ.

ვალოდია ძალიან გააკვირვა ყოველივე ამან და გაიფიქრა:

„არა, მამას ასეთი რამ ეტყობა, თვალით არ უნახავს“...

მწიგნობარმა ვალოდიას ვაოცება რომ შენიშნა, ღინჯად განუმარტა:

— ეს უბრალოდ, კეჭნაობაა. ისე კი, რაც არ უნდა მოისისხარები შეიძნენ, სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლას მიეცნენ, თუკი მათ შორის ქალმა მანდილი ჩააგდო, მორჩა! მოისისხარები გაიყრებიან, ერთმანეთს აღარ დახტოვენ, მშვიდობა ჩამოეარდება.

— კი, მაგრამ ეს მანდილი?..

— სრულიად ჩვეულებრივია. არ გეგონოთ რაიმე მაგიური.

— ქალი?..

— იგიც სრულიად ჩვეულებრივი, ნებისმიერი...

— მაშ, რა ძალა აზავებთ მოისისხარებს?

— ქალისადმი მოკრძალებისა და პატივისცემის ძალა.

— ნუთუ?! ის ქალი ვინაა, მორკინალები რომ გააშველა ასე ღინჯად და ღა-

მაზად?

— ის... ის ივერიაა!

— ივერია? — შეკრთა ვალოდია.

— დიას, ჯავრისფილის ქალი...

— პო, ვიცი, ვიცი. — დაბნევილ თქვა ვალოდია და იკითხა, — შეიძლება მასთან გასაუბრება?

— შეიძლება. — მიიღო საკმაოდ შეფერხებული პასუხი.

— არა, არა, თუნდაც იმის გამო, რომ მან მორკინალები გააშველა, დიას... თუნდაც იმის გამო, რომ... მე მას ბავშვობიდანვე ვიცნობ. — თქვა და აღარ დაელოდა პასუხს, სალხი მხარჯულით გააღრვია, მივიდა ივერიასთან, თავი მდაბლად დაუკრა და უთხრა:

— სალამი, ივერია... მე ვალოდია ვარ...

— ვალოდია?!

— დიას... ის ვალოდია!..

— მაშ, ის...

— დიას!

ივერიას ბავშვზე ღიმილმა გადაურბინა. წარბების განუშორებელი ტყუნი გადაეკრა და სახე გაუნათდა. ლამაზი იყო იგი ტანდაც და პირადაც. შავი თვალ-წარბი, ოდნავ კენიანი ცხვირი, მხრებზე ჩამოშლილი ოდნავ ზვეული თმები, მოკრძალებულად წამოწეული მკერდი, ჩამოძვრნილი მხარ-თემო, ამაყი გამოსხედეა, კდემა და შემართება, განუმეორებელ იერ-ფერს აძლევდა. იდგა იგი კელაპატარივით და სიწმინდისა და სიგვარულის ციური ფერით ანათებდა იქაურობას. ეს ნათელი ყველას ერთნაირი ძალით წვდებოდა და ყველას თავისად და მკვიდრად მი-აჩნდა. ვისთვისაც არ უნდა გეკითხათ, ყველა იტყოდა: ივერია ჩემი დაა! დიას, ივერია კდემაშოსილების, შემართებისა და უბიწოების, სიწმინდისა და სათნოების სახელია. იგი ერთადერთი და განუმეორებელია თავისი სულის მშვენიერებით, გარეგნობით, ბედით...

და ახლა ივერია იდგა, როგორც ცისფერი ძეგლი მშვენიერებისა. და გორების თვალით ელატეცებოდა ბავშვობის წლებს, ვალოდიასთან შეხვედრას, კახაბერის ნდეს სიყვარულს, კრწანისის ომს, ქვეყნის დიდი პატრონის — ერეკლეს მიძინებას მცხეთის მარადიულ მისაძინარში.

იდგა იგი — ჭკვიანი და სათნო, კდემამოსილი და შეპართული, გამოუცნობელი, ქალაქ-ქალური სინაზით იდიმოდა, თუმცა შავი წამწამების რკალში მარადიული სევდის ანარეკლი ედგა.

ივერია ოდნავ შემობრუნდა, ვალოდიას მიაფრქვია თბილი მხერა და ღიღრონი, დამარცხიანებელი თვალებით ასედ-დახედა.

— მაშ, შენ ის ვალოდია ხარ?

— დიას, ის ვალოდია... დაპირება რომ ვერ შევიხსრულა... შენ რომ დაივიწყე...

— მე არასოდეს დამეიწყებია, ვალოდია. ერთი დღითაც არ მომიცილებია ის პაწაწინა ვერცხლის ჯვარი, მაშინ რომ მაჩუქე. აი, იხიცი! — გულისპირი ოდნავ გაიწია, უბეში ორი თითით მოსძებნა ვერცხლის ჯვარი, ამოიღო და აჩვენა.

ამაზე ვალოდიამ მადლობა მოასხენა სსოვნისათვის და გაუბედავად თქვა:

— ძვირფასო ივერია, სწორედ ახლა, ამ საზეიმო დღეს, ალავერდში, ცოცხალი, უშორესი წინაპარევით მოწამე ტაძარში, ამ მიღეთი ხალხის წინაშე, ვისთვისაც ასე ძვირფასი ხარ შენ, უმორჩილესად გთხოვ, პატივი დასლო ჩვენს ადრეულ ნაცნობობას, სსოვნაში შემონახულ ჩვენს სუფთა, ბავშვურ სიყვარულს, იგივე ჯვარს, რომელიც ორთავესათვის ერთნაირად საფიცარია და... მომცე ნება გაგიმზილო გულისნაღები. ალბათ შენა ხარ ის, ვისაც ზღაპრებში და ლეგენდებში ეძებდა ჩემი ერის შემოქმედი გენია სულია და მომავლის გასაკეთილშობილებლად!...

— გმადლობ ამ გულასდილობისათვის, ძვირფასო ვალოდია! შენ თვითონ იცი, რომ ჩემს ქვეყანაში ხალხის ხმა ღვთის ხმასთან არის გათანაბრებული, ფიცი კი უზენაესთან... აბა, რა ბედენაა ქალის მანდილი, მაგრამ მისი პატივისცემით ზავდებიან...

— საოცარია!

— ხალხმა იცის, რომ საქართველოში არ ობლდებიან. მე ამ ხალხის შვილი ვარ, მათ გამზარდეს მამის გარდაცვალების შემდეგ.

— საოცარია!

— აქ შემიძლება მეგობრისთვის მოკვდეს ადამიანი და თავისთავი ყველაზე ბედნიერად ჩათვალოს.

— საოცარია!

— მე მიყვარდა კახა. ერთად! გავიზარდეთ, ერთად ვიბრძოდით კრწანისში. ის დაეცა და თავისი დაცემით გადამარჩინა. მისი სული მოუცილებლად, მუდმივად თანა მსდევს. მე არ შემიძლია ვიყო ვისიმე ცოლი, რადგან სული მისი და სიცოცხლე მისი ჩემში გრძელდება. მე მის სახელს, მის საფლავს ფიცი მივეცი დაერჩე მარადიულ ქვრივად, ჩემი დაუვიწყარი კახას ქვრივად!..

— საოცარია, ღმერთმანი!..

— დიას, გადაწყვიტე! ეს იცის ყველამ. ჩვენში ფიცის გატეხა შეუძლებელია!.. მე ამ ხალხის შვილი ვარ. მათ გარვად იციან ფიცის ძალა და მნიშვნელობა. მინდა შენც იცოდე...

— გავიგებ და დაეცავ.

— შენთვის, მხოლოდ და მხოლოდ შენთვის ერთადერთი საფიცარი მაქვს შემონახული.

— გზადღობ ამ ნდობისათვის. იმედია, შეტყუო, თუ რა არის ეს.
— ეს არის ფიცი და-ძმობისა!
— და-ძმობისა?
— დიას, სუფთა, ნათელი, თანასწორი, მარადიული მეგობრობისა.
ამ სიტყვების გაგონებაზე ვალოდია დაიბნა. ივერიამ აღარ დააყოვნა, შბრძა-
ნებულ დედოფალივით გაიშვირა ხელი და დაიძახა:
— ჰეი, მაქალათო!
— აქა ვარ! — სასწრაფოდ გამოეხატუნა წესრიგგამრიგე.
— ნათალეთ ვერცხლი ფანწყებშიგა.
— ახლავე, ივერია! — თქვა და შემობრუნდა. იქვე მოიბატევა სამსედრო,
ხაერო და სასულიერო წარმომადგენლები და წესის აღსრულებას შეუდგა: ფანწყე-
ბში ნათალა ვერცხლი, ღვინით შეავსო და იმპა მიაწოდა. — ინებეთ, ბატონო.
მოწმენი აგერ ბრძანდებიან!

ვალოდია ამ საწყებომ გააოგნა, მაგრამ მალე მოეკო სრულ განსჯას და თა-
ვაზით იეითსა:

— სე რა უნდა ვთქვა?
— „შენ და და მე ძმა“, მე კი — „შენ ძმა და მე და“.
ივერიამ ფანწი წინ გამოსწია და ვალოდიას უთხრა:
— შენ ძმა და მე და!

ამის გაგონებაზე ხალხმა დაიბუბუნა: — აამენ!..
ვალოდიამ გამოსწია ფანწი და ივერიას უთხრა:

— შენ და და მე — ძმა!

ხალხმა კვლავ მჭიხედ დაიბუბუნა: — აამენ!..

საეკლესიო მსახურმა შთამაგონებლად დაიძახა:

— წყევლიმც იეოს ამ ფიცის გამტენი!

აამენ! — გაისმა უფრო ხმამალა.

ვალოდიამ და ივერიამ სასმისები გამოცალეს.

ხმა ხალხისა ვალოდიას მოეჩვენა ქვესკნელიდან ამოხეტეილ, ეულკანივით
მოუთეინიერებელ და ციკცელივით სუფთა ხმად. გაუჩარდა... გაუჩარდა, რომ საო..
ცრფბათა ქვეყანა გაიცნო. მოეჩვენა, რომ ეს ვეველა გრძნობასა და სურვილიმზე
ძლიერი და საამაფოა. მხრებში გაიშალა, ამ მონაპოვართ თაჟი ზედნიერად წათ-
ვალა და ივერიას უთხრა:

— შენი მტერი ჩემი მტერია. შენი მოკეთე ჩემი მოკეთეა. მარადიულად შევი-
ნასაჟ ხინათლეს ამ ულამაზესი მეგობრობისას! თაოზებს გადაეცემა იგი. გმად-
ლობთ, ძვირფასო ივერია! ბევრი რამ ვისწავლე მე აქ და მკერა, ასევე ბედნიერი
იქნება ის, ვინც კარგად გაიცნობს საქართველოს!

ასალი წიგნიდან

კოიძე ტაძრის ბულვარს

წეტავ, თოვლი როგორ თოვდა
 მაშინ,
 პუშკინი რომ მოდიოდა
 ბაღში?
 თოვლი თოვდა და ბულვარი
 ტვერის
 ჰგავდა სატრფოს გამოგზავნილ
 წერილს.
 მაღლით, ზეცით ჰგავდა მოძღვნილ
 ღდას,
 ისე თბილად, ისე გრძნობით
 თოვდა.
 ის ღღე მარად ღირსი არის
 ხსოვნის,
 ის ბულვარი, ის შრიალი
 თოვლის...
 ღვას პუშკინი, გასცქერს ბულვარს
 ტვერის,
 მის წინაა მთლად ჭვევანა
 მთელი.
 აზიდულა ცისფერ
 სიმაღლეზე,
 თეთრი თოვლი ეფინება
 წბრებზე.
 თოვლი, თოვლი, მისპეტაკის
 რული,
 ღვას პუშკინი, ვით მფეთქავი
 გული.
 ვით მდინარეს, მარად
 მოღადანეს,

ყვავილები მოაქვთ
პაემანებს.
მეოცნებე საღ ნახავდა,
ნეტავ,
შესახვედრად ადგილს უფრო
ნეტარს.
დგას პუშკინი, მგზნებარ გულებს
ხვდება,
ვით სინათლე, ვით ღლის
უკვდავება.
ეს ღლე მარად ღირსი არის
ხსოვნის,
ეს ბულვარი, ეს შრიალი
თოვლის...

უბრუნდებიან ბუდეს მერცხლები

უბრუნდებიან ბუდეს მერცხლები,
გადმოულახავთ ზღვები, მინდვრები,
მიაგნეს კერა სახეუცვლედი,
შარშანდელი თუ შარშანწინდელი.
კუდნაკრატელა გულმოსატული
მაღლიდან დილის ჰანგს გადმოგვძახებს,
გულის ფანცქალით,
ფრთების ფათქუნით
ჰქმნის სიცოცხლეს და ახალ ოჯახებს.
ეს საიდუმლო ძლიერ მაკვირვებს,
ო, დაილოცოს ძალი ბუნების,
ნიჭი რამ მისცა პატარა ფრინველს
განახლების და კვლავდაბრუნების?
შენ შუბლზე ფიქრი გაქვს დაფენილი,
შენ გულზე დარდი გადევს ზუნდებად,
ერთხელ ბუდიდან გადაფრენილი
სიყვარული რომ არ დაბრუნდება.
უბრუნდებიან ბუდეს მერცხლები,
უბრუნდებიან ბუდეს მერცხლები...

რა ფოთლები ჩამორეკა ქარმა,
ერეკება რემას

ყვითელ-ყვითელს,
თავწაკრულმა ჩამიარა ქალმა.
ვერძნობ, სიბერე

ეპარება მინდვრებს.
არ დარდობდა ესენინი, არა,
არ მისდევდა

წარსულ ღღეთა სურნელს,
მე კი ვდარდობ,
ნე კი ვწუხვარ მარად,
სიჭაბუკეს რომ ვერ დავიბრუნებ.
როგორ მტკივა,
როგორ მტკივა გული,
სიყვარული აღარ გამაციებს,
ის გოგონა ღაწვებშეფაკლული
ვერ მომიტანს ნიკოჭალის იებს.
სუფსის პირზე

ყანისპირებს მასთან
ველარ ენახავ ყვავილებით სავსეს,
და პეპელა,

მისი კაბის მსგავსი,
ფრთაფარფატით არ შემსვდება გზაზე...
რა ფოთლები ჩამორეკა ქარმა,
ერეკება რემას

ყვითელ-ყვითელს,
თავწაკრულმა ჩამიარა ქალმა,
ჩანს, სიბერე
ეპარება მინდვრებს.

თუმცა სიბერე
ნიცდის კარებთან,
მიცდის და თავის
მაცდურ ხელს მიქნევს,
ერთ გოგოს
კიდევ შევიყვარებ და,

მერე, ჯანდაბას,
რაც იქნეს,
იქნეს.
გაჩახჩახებულ დარბაზს
სინათლით
თავზე მოვახვევ
გამხელილ ფიქრებს,

მას ერთხელ კიდე
ვეტყვი სიმართლეს,
მერე, ჯანდაბას,
რაც იქნეს,
იქნეს.
შენ შევიპირებ,
კარგო, ველებთან,
თვალს ღავიკოცნი
და ღაწვეებს გიქებ,
ცოლს ერთხელ კიდე
გავახელებ და,
მერე, ჯანდაბას,
რაც იქნეს,
იქნეს.
გინდა თუ არა,
ნადიში ვინმე

ძალას დამატანს,
ის არამკითხე,
ერთხელ ვიქნები
კიდე თამადად,
მერე, ჯანდაბას,
რაც იქნეს,
იქნეს.
კვლავ დავადამებ
მინდვრის ფერებთან,
კვლავ მოვიგონებ
სიფვარულს,
სიერძეს,
შენც ერთხელ კიდე
გამიხსენე და,
მერე, ჯანდაბას,
რაც იქნეს,
იქნეს.

მიმოზა

თოვლი ზოდის ლიცლიცით,
იფარება ზი-მო გზა,
შენ მივჯერებ და მიცინი,
შენ მიყურებ, მიმოზა.
ოქროსფერი იმედო,
შენი სანაპიროსა,
პაწაწინა სიცოცხლე,
ჩიტისფერა მიმოზა.
ხიფვარული ძნელია,
ღარღმა გამახდინოსა,
ჩემი სადარდელია
შენი ყელი, მიმოზა.
ღაუკარით გიტარა,
სევდამ ამატიროსა,
მეტი არა მინდა რა,
თუ გიყვარვარ, მიმოზა.
შენთან მინდა თამაში,
გულზე ღომელხინოსა,

ლაფვარდისფერ კაბაში
ღამაში ხარ, მიმოზა.
ღაა ვტოვებ ფანჯარას,
ნუ ვინ გაიკვირვოსა,
შენ გიყვარდე, სხვას არა,
შენ, მხოლოდ შენ, მიმოზა.
იმედად დამრჩენიხარ,
არ ვიკარებ ღვინოსა,
ჩემი ხარ და ჩემი ხარ,
მხოლოდ ჩემი, მიმოზა.
შენს თავს ვერვის დავუთმობ,
ნურც ვინ დამეცილოსა,
ლექსით შენზე ვსაუბრობ,
მხოლოდ შენზე, მიმოზა.
ო, რა ბედნიერი ვარ,
ვთქვი, განგება მიბოძა,
ჩემი ხარ და ჩემი ხარ,
მხოლოდ ჩემი, მიმოზა.

გაჩლივ ქალაში მწვანე, სასხასა ბაღასი აბიბინებულა, ალაგ-ალაგ მთის ყვავილები დაქარგული. მწვანეებს პირუტყვი, ხარ-ძროსა მიუშვიათ სამოვარზე-თვითონ კი პაპანაქება სიცხეს გამორებიან და ზოგს ხე-ბუჩქის ჩრდილებში, ზოგს კიდევ მინდვრის ბოლოს, ტყისათვის შეუფარებია თავი. ღამისი სანასაია ამ დროსე იომიქედის ანდოშასლო სამოვრები, სხვადასხვა ფერისა და ჯიშის სა-ქონელი შეფენილა ფერდობზე. აგერ ხარები ბუღრაობენ და ერთმანეთს ემუქ-რებიან, იქეთ კიდევ პატარა ბონოლეს დედების ჯიქნები გამოუწოვიათ და ახლა ლაღაჲ კუნტრუმობენ, თავივე ეშვებიან, შემდეგ, დედას დაშორებულები, ბლა-ვილს იწყებენ, ძროსებიც ზმუილით კვლავ თავისთან უხმობენ.

ტყის სიღრმეში წაბლის ხის ტოტზე თხუთმეტიოდე წლის გოგონა შემომაჯდა-რა, წინწკლებიანი თავსაფარი ყელზე ჩამოშლია, გრძელი კაბის კალთები აუკ-რევია. წვივებზე ჭრელი წინდები შემოუხალტავს. კონტად შეკერილი ქალამნები აცვია. ფეხს უდარდელად არწევს, ხელში წიგნი უჭირავს და სმადაბლა, მაგრამ გატაცებით ლექსს კითხულობს. ერთ სტრიქონს რომ ჩაათავებს, ნახირს ვადაზე-ღავს, იქეთ-აქეთაც იცქირება — თითქოსდა ეშინიან, არავინ ღამინასოსო.

„აგერ იარე მცხეთამდე, მცხეთას კი გაგივალდება,
წივები არ დაასეელო, ბატონი გაგიჯავრდება,
ყველი და პური თან მიგაქვს, წყალიც არ შემოგაკლდება
სავარცხელი უბეში გაქვს წვერიც არ დავიხავსდება...
მოახსენე შენებურად რაც რომ ჩვენგან ვეპარება.
მოახსენე არავეელთა...“

გოგონამ კითხვა შეწყვიტა, თავი ასწია და თვალები შორს მიაპვრო, თით-ქოსდა იგონებს რამესო. შემდეგ სახე გაუბრწყინდა:

— აჭარელთაო, რა უშავს, რომ მეთქვა? ბაბამ თქვა არავეელებს რა უჭირთ, ჩვენ ვიკითხოთ თუარაო...

„მოახსენე აჭარელთა, აქვსთ, მეფევე შენთან ვედრება:
სიბერემ არ შევაშინოს, არ ილო ქვეყნის ყვედრება,

ხმალი კიდეც მოიქნე, მოხუცს კიდეც მოგიხდება:
თუში, ფშავი და... აჭარა შენ სულ თავს შემოგვევლება,
შავარდნებსავეთ დავესხათ და სოჯა შევეიშინდება;

თუ ჩვენზედ ღმერთია მწყერალი, თათრობა გადმოვარდება;
თუ შენი კარგი ქალაქი უსჯულოთგან აოხრდება,
მამინეუ ჩვენსკენ მოგვმართე, მთის ხალხი გაგიმაგრდება,
თუში, ფშავი და... აჭარა შენ სულ თავსა გენაცვლება
მანამ ცოცხალი იქნები... აჭარა გემსახურება;

შენ შემდგომ საქართველოში, ვნახოთ ვინ გაირაკლდება“.

გოგონა წიგნს ფურცლავს. ფურცლების შრიალში არ ესმის, რომ ტყის სი-
დრმიდან შქერის ფოთლებმაც გაიშრიალა, ოდნავ გაიწ-გამოიწია და იქედან ადა-
მიანის თვალი გამოჩნდა. გოგონა კვლავ თავისი საქმით არის გართული, მისკენ
მოწმირალ თვალს ვერ ამჩნევს.

„სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი
მწუხრის ზეწარი გადაეფარა,
და მთვარის შუქზე მთებისა ჩრდილი
ალაზნის ეელზედ წამოიხარა“.

— აუ, რამხელა ლექსია! — ჩქარ-ჩქარა კვლავ გადაფურცლა რამდენიმე
ჰვერდი.

„წამოხტა კაკო ღომივით ზეზე,
თოფი მოზიდა და შეაყენა,
და რა იხილა მხედარი ველზე,
შეპკივლა, მითხარ, ვინა ხარ შენა?
რისთვის მოსულხარ? — მოყვრად თუ მტრადა?“

— მოყვარე ვარ, ციცაბე, არ შეგეშინდეს. — გაიხმა ტყიდან კაცის ხმა.

ქალმა წიგნი ელვის სისწრაფით დასურა, უბეში ჩაიღო, და ტოტზე ციფვივით
შეხტა, შეტორტმანდა, მაგრამ წვრილ ტოტებს შოავლო სვლი, თავი შეიკავა და
შეშინებული თვალეები იმ მხარეს მიაპყრო, საიდანაც ხმა მოესმა.

— ციცაბე, ნუ გეშინია, მეზობელი ვარ. — გაიმეორა ხმამ.

ქალი ტოტზე შიშისაგან ცაცხახებს, შემდეგ ძალა მოიკრიბა და მთრთოლვარე
ხმით გახმანდა:

— თუ მეზობელი ხარ, სახელს ვერ იტყვი?,

ფოთლები გადაიწია და თავით ფეხებამდე შეიარაღებული ემრულა გამოინდა.

— არ შეგეშინდეს, გოგონავ, მე სამტრით არ ვარ მოსული.

— ახლოს არ მოსვდი! — იკივლა გოგომ და ჯერ სარტყელში გარჭობილი
ჯოხი ესროლა თავგამეტებით, შემდეგ — სელში რაც მოყვა, სის ქერქი, ფუღურო
— ყველაფერს ზემოდან აყრიდა მოსულს.

ემრულა სახეზე სელს იფარებს, ნასროლ საგნებს იცილებს თან გულიანად
იცინის და სხვ უახლოვდება.

— ახლოს არ მოსვდი-მეთქი! — იკივლა გოგომ, რტოებს ხელი უშვა და ტოტ-
ზე გაიარბნა, — თვარა ჩამოვვარდები, თავს მოვიკლავ და ბელას განასვენებ! — სი-
მშიშისაგან ტოტი უფრო და უფრო ჩამოიწია და ის-ის იყო მოიხლიჩებოდა.

ემრულამ უკან დაიხია.

— რისთვის იკლავ თავს, დაიკო, მხიცი ხომ არ ვარ?

— მშვენი ხარ, ნადირი ხარ და ოხერ-ტიალი ხარ, აბა, ასე ქურდულად რას დადიხარ სხვის კერა-კუთხეში!

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

— რა, ეს ტყვეც შენია?

— ჩემია, ჩემი მეზობლისაა, სინდის-ნამუსიანი მუშა კაცისაა და არა შენის-თანა ფანჯლისა, სალსს რომ აოხრებს.

— არ ვარ ფანჯლი, გოგოვ, მე ფანჯლებს გამოვექცევი და ახლა იმათ ვაოხრებ.

— მეგრე ჩემთან რა გინდა? წადი გამშორდი, შენ გზას მიჰყევი! — თქვა ქალმა და ტოტი ისე დაარწია, რომ სემ ტკაცუნა დაიწყო.

— შენ მართლა გიყი სომ არ ხარ! — შემფოთდა ემრულა და უნებლიედ მისკვნ გაიწია.

— არ მოხვიდე! — იკივლა ქალმა და მძლავრი ბიძგით ერთი ნაბიჯი კვლავ გადადგა. ამ დროს ლაწანი გაისმა, ტოტი ადგილიდან მოიწრღვა და ფოთლებში ახვეული ქალი თავქვე დაეშვა.

ემრულა ადგილიდან მოსხლტა, ტოტს ხელი შეაშველა და ამასობაში ქალი შერწა მკლავებში. ერთხანს ორივე გაოგნებული იყო. შემდეგ ქალმა პაწია მუშტები ჩასცხო სახეში.

— გაშაშვი! — იკივლა და სახეზე ფრჩხილებით დაუწყო კაწრვა.

ემრულამ მყისვე ხელი უშვა და უკუდგა.

ქალს იშული მიეცა, ტანსაცმელი შეისწორა, თავსაფარი შემოიხვია, სახე დაიფარა და უბიდან ამოვარდნილი წიგნის ძებნას შეუდგა.

წიგნი ემრულას ფეხებთან დევარდნილა, მაგრამ არ ეუბნება, იცის, მონახვის-თანავე გოგო გაიქცევა.

— კარ-შიდამო და ტყე-დრე ყველას უფვარს, მარა სტუმარსაც დაფასება სჭირდება. — თქვა ემრულამ და გოგოს ირიადა გასვლა.

— ჩვენ სტუმარიც ვიცით და მასპინძელიც. ჭკვიის სასწავლი სახლში გვეყოლება! — მკვანედ მიუგო გოგომ და ბალახებში წიგნის ძებნა გააგრძელა.

— აბა, სირცხვილი არ არის? — არ ეშვება აბრაგი, — არ იცი, ვინ ვარ, რაზე მოვედი, მლანძღავ და მწყევლი.

— მე არ მომიხმისხარ, არ გიცნობ და არც მინდა ვიცოდე, ვინ ხარ.

გოგო გაფაციცებით კეცავს სქელ ბალახს და წიგნს ეძებს. ეტყობა ამის გარეშე მართლაც არ აპირებს წასვლას.

ემრულა დაიხარა, წიგნი აიღო და ყდაზე დახედა: „ელვანა“ — ამოიკითხა პატრონის სახელი და წიგნი გადაუგდო.

— აიღე შენი წიგნი, ელვანავ. ამ სოფელში სტუმარი არ ყვარებით, მშვიდობით.

გოგომ წიგნი უბეში ჩამალა. ცალი თვალი გააპარა ემრულასაკენ, რომელიც უკვე მიბრუნდა და ბუჩქებისაკენ გასწია, მალე თვალს მიეფარებოდა.

ელვანას ცნობისმოყვარეობამ სძლია და დარწმუნებულმა, ეს კაცი არაფერს დამიშავებსო, უნებლიედ მიადანა:

— მიღისარ? — მისივე ხმის შერცხვა და კაცს სახე მოარიდა.

ემრულა შედგა, თითქოს ელოდაო ამას, ქალს თვალი გაუსწორა, შემდეგ მობრუნდა და უხმოდ მისკვნ რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა.

გოგო დამცნრალიყო, აღარ დელავდა, მშვიდად ელოდა სტუმრის მოახლოებას.

— ფანჯლი რომ ხარ, ვიცი, მარა რომელი ხარ და ჩვენთან რამ მოგიყვანა? — გაბეღულად შეეკითხა ქალი.

— მე ემრულაი ვარ, იმერსეველი.

ემრულას გაგონებაზე ქალი შეცბა.

— შენ ვისი ხარ, ელვანავ? — იკითხა ემრულამ.
— ასოვიზი.
— ღვდა არ გვაგებ?
— არა.
— აბა, ეინ გავზარდა ასე ლამაზი და ჭკვიანი?
— ღმერთმა.
— ღმერთი გწამს?
— აბა არა?
— მერე წიგნს რომ კითხულობ, ცოდვის არ გეშინია?
— რა ვიცი.
— წამოშვებები?
— სად?
— ცოლად წავიყვან.
— არ გაძოძიშვებს.
— ვინ?
— აიშე ხანუმი.
— ვინ არის აიშე ხანუმი?
— ჩემი ხანუმი, მე იმის ძროხებს ეძიოვებ.
— წიგნიც მან გასტავლა?
— რომ გაძიგოს, მომკლავს.
— აბა, რატომ კითხულობ? არ გეშინია?
— მეშინია, მარა მაინც ვკითხულობ. აბა, რა გქნა. ბიჭები ჯამეში დადიან,
ქითაბს სწავლობენ. იქ შედექსე რეჯებ ეფენდი იმათ ჩუმათ წიგნსაც ასწავლის.
— რეჯებ ეფენდი?
— ჰო. ჩვენთან ჭკუას ვეფლა მოღას, მედექსე რეჯებ ეფენდის ეკითხება.
— მოღას ჭკუა რათ მინდა.
— რატომ? ბაბამ თქვა, ძალიან ნაკითხი კაციო და თაერთობის დუშმანო.
აი, ეს წიგნიც ჩემ ძმას ჩუმათ რეჯებ ეფენდიმ მისცა ჯამეში. — თქვა გოგომ და-
შეცბა, სომ არაფერი დავაშავო, — შენ რა, რეჯებ ეფენდის სამტროდ მოდი?
— არა, ელვანავ, ასეთი მოღას მტრობა რავაი იქნება. თუ ღვექსებს წერს,
წიგნი უფვარს, ხალხს ურიგებს, ასწავლის ქართულ ენას, ღვდა-ენას. ეს დას-
ტურ წინაი კაცი ყოფილა, მეც ვიცნობ რეჯებ ეფენდის, ჯამეში ვნახე.
ხაუბარი აფეთქების გამაყრუებელმა ხმამ შეწყვიტა. გოგომ ჭურვებში თი-
თები დიციო. ემრულამ ძალაუწებურად დამხანაზე იტაცა ზელი.
— რა ამბავია? — იკითხა აბრაემა.
— ჩვენი მეზობელი ბურჯანოღლი ნაქილისგარს ანგრევს.
ემრულას სახე მოეჭურჭრა.
— მაგ კაცს ვეძებდი, მშვიდობით, ელვანავ. — ემრულა ხანჭაროდ გამოეთხო-
ვა ქალს და დაუსტვინა.
უმაღლი მასავით შეიარაღებული ასალგაზრდა გამოეწარა ბურჯანოღლი.
ემრულამ მათ რაღაც ანიშნა, ელვანას უხმოდ თვალები მოაგლო და ამხანაგებთან
ერთად გაჭრილი კლდისაკენ გასწია. ის იყო, სამეული ღვლეს გახცდა, აფეთქე-
ბის ხმამ კვლავ გააყრუა იქაურობა. დაგორებული ქეები რომ ავეცდნათ, ბიჭები
ერთხანს ნაძვის ხის გაბარდნილ ფეხებებს შეეფარნენ.
— დავაგვიანეთ! — თქვა ემრულამ.
— ქილისასთან მაინც უნდა მივიდეთ. — უპასუხა ენვერმა და ზევით აიხედა,
ქეები გიდეუ სომ არ მოგორავსო.

— აბა, რა, ბურჯანოვლი თუ არ ენახე და ერთი წემებურად კლარი-ცოცხალი
არ ევაზებ, ისე ვერ დაგდგება! — ბრაპით თქვა ირემამამე.

— ზედედო: — სოცლედ მოჭრა ემრულამ.

ივლიან ბუქებზე სვლის წილებით ბიყვია აღმართს შეუყვანენ. აიგაკვს თუ არა,
ლამაზ მინდოდა ახალი აფეთქების ბუღში გახვეული შენობის კონსტრუქციები
გამოიწნა. იქით-აქედან შენობას ამფეთქებლადი უახლოვდებოდნენ, ხათი მახე-
ლავი აინტერესებდათ და არც კი შეუძნებვიათ, სამი შეიარაღებული ახალგაზრ-
და რომ წაადგათ თავზე.

ბედი გაიფანტა და კარგად გამოიწნა თლილი ქვით ნაკები ტანშემომარცუ-
ლი ნანგრევები. სადაც კი სვლით მიუწვდებოდა ბურჯანოვლის, ყველა ქვა ჩამოუცლია.
შენობა ქვას ღორფინებით ყოფილა დახურული, მაგრამ მსახურად სვლს არც
იხინი გადარჩენია, ამჟებად ეკლესიის გაღავანი აუფეთქებიათ, თლილი ქვები
ასლომანდოა მიმოყრილი. აფეთქებას სასწაულად გადარჩენილი კედელიც მოუ-
რყევია და ასლა იქ ერთი ქვის გამოღებაა საჭირო, რომ მთლიანად დაინგრეს.
გვერდებზე ქვების გადასაზიდად მარხილია გამზადებული.

— ზისია ეს ქვები! — უცებ იჭექა ემრულამ, რომელიც ამხანაგებთან ერთად
აქამდე სვლებსამომოშვებული იდგა და ნანგრევებს ისე დაჰყურებდა, თითქმის მი-
ცვლებულს გლოვობენო.

— ჩემია! — ანგარიშმოუცემლად ჩასლენილი ხმით ამოიძახა ბურჯანოვლიმ;
„ვი გრძელ, წარწერებიან ქვას ჩასჭიდებოდა და წამოწევას ცდილობდა.

— არ არის შენი! — მკვასელ უთხრა ემრულამ.

ბურჯანოვლიმ თვალბზე ჩამოშვებული ვახალასი შუბლამდე აიწია და
ემრულას მწერალად ასედა. „შენ ვინ გეკითხებაო“, უნდოდა ეთქვა, მაგრამ დამ-
ბანებზე სვლმოვლებულ ბიჭებს რომ შესედა, ხმა ჩაუწყდა.

— აბა, ვისია, პატრონი არ ყავს და... — ამის თქმადა მოაზერხა და ისევ ქვას
მოეჭიდა.

— კარგად დასედი მაგ ქვას. ბურჯანოვლი, წაიკითხე და მიხედები ვისიცაა.
„ვარდან“, „ცოური“, — ეწერა ქვაზე, ბურჯანოვლიმ ვერ წაიკითხა, ისე, კი
მშვენიერად იცის, რომ ქართული წარწერა იყო.

— რა გინდა, კაცო, რას დამადექი თავზე! — ხმას აუწია მან, — ეს გიარ-
რები სომ არ წვიდებენ ამ ქვებს? — წარწერაზე მიუღიოთა, — მჭირდება და მი-
მაქვს.

— შე უგუნურო, რა უნდა ააშენო ამ ქვით ამაზე უკეთესი? — სვლი ნანგრე-
ვისკენ გაიწვდინა. — შენ იცი, რას ანგრევ?

— შენ სომ არ გინგრევ! — აყვირდა ბურჯანოვლი.

ემრულა თავს იკავებს, მაგრამ არ ეშვება.

— დიად, მე მინგრევ, ამათ უნგრევ — ამხანაგებზე მიუთითა — იმათ უნგრევ
— ასლა სვლი გაიშვირა გლეხებისაკენ. რომლებიც გვერდზე გამღვარიყვნენ და
ცალფად უსმენდნენ საუბარს.

ბურჯანოვლი გაოცდა.

— თქვენ მაინც რამ შეგმალათ ჭკუაზე? — ამფეთქებლებს თვალი აღარ მოა-
შორა ემრულამ — ქვეყანაზე ქვა დილია? აგერ გაღმა კლდე ააფეთქეთ, გათაღეთ
და აშენოს რაც უნდა ამ სულბორიტმა.

— ჩვენ მეზობელმა ნადში დაგვიძახა, ამაზე უარი არ ეთქმის. — იმართლა
თავი ამფეთქებელმა.

— შერე, ვერ სედავთ, რომ მამა-პაპის ნაშენებს ანგრევს? უსტა კაცმა
ამაზე პირიქით უნდა დააშენო.

— ემრულავ, მე გინობ და გეტყვი: შეიძლება მართალი ხარ, მარა ისიც იცოდეს, რომ ქვეყანას იეს ვერ გააბატონებ. — წინ წამოდგა ფართო ბეჭქსიანი მკლავიკაპიწებული კაცი.

— ჩემს გასასწოოებელს, სადაც მუუცდები, გავასწორებ და სხვა სხვეებმა ასწორონ. ამის დამცევი სვალ და სვე სხის აშენებულსაც ააფეთქეს და გაყიდის.

— ბურჯანოლლი არ არის კაი კაცი. — იაერია ლაპარაკში ენვერი.

— სენ რა იცი, ბიჭო, მე რაფერი კაცი ვარ? — გაცხარდა იგი.

— რამდენი ცალი ქვა წვილე აქედან? — შეეკითხა ენვერი.

ბურჯანოლლი ერთხანს არ აპირებდა პასუხს, მაგრამ შეკითხვა ემრულამაც გაუმეორა.

— ორმოზდათექვსმეტი.

— აი იმ ორმოცდათექვსმეტ ქვას რომ ამ არაბაით აქ ამოწილავ და იმ კედელს ვაამაგრებ, მაშინ იქნები კაი კაცი.

— იმ ქვებით სახლის ბალაგარის ამოშენება დეიწყო, რაღას გადმოწიდავს. — თქვა ფართობეჭებიანმა.

— ვადმოწიდავს! — თქვა ირემამამ.

— რა, ბალაგარი დაეანგრიო? — წამოჭარხლდა ბურჯანოლლი.

— ლაანგრიე! — შეაწვევებინა ემრულამ, — დაანგრიე და სუთ დღეში ყველა ქვა აქ ვადმოიტანე. დღეს კვირაა, ჯუმა დღეს აქ ვიქნები. წავედით, ბიჭებო!

მიბრუნდნენ და ჩქარი ნაბიჯით გასწიეს.

— შენ, ჩემო ძამიავ, ბალაგრის დასანგრევად რომ დაგპაიჯოს ბურჯანოლლიმ, ბაბას ვაფიცებ, არ შევეზაროს წამოსვლა! — მიაძახა ფართობეჭებიანს ირემამამ.

იმან არაფერი უპასუხა, თავი კიდევ უფრო დახარა.

— მე რომ ბალაგარს დავანგრე, მაშინ ჭამეთ. — ჩაილაპარაკა ბურჯანოლლიმ. — მოი, ჭო, ბექსიავე, მომეხმარე, რაღას გაშტერებულხარ? — უთხრა ფართობეჭებიანს.

ბექსიამ ირიბად გახვდა ბურჯანოლლის.

— მაგ ქვას სელი უშვი, ხასოვ, აქედან წასადებად ვეღარ მოგვხმარებო. როცა დააპირო, დამიძახე, შენი ბალაგარი დავანგრიოთ და ის ქვები აქ მოვზიდოთ.

— გაბეჩდი, ჭოვ? — ხასოს მაგივრად ამხანაგი შეეკითხა.

— არა, არ გავბეჩებულვარ, ისიღორე, კაი საქმეს რომ არ ვაკეთებდი, ვიცოდდი, მარა მესობელს არ ვაწვინო-მეთქი — ასალნამოხიწწულია, მოვედი და ამ ხნის კაცი ჩვენი ძველების ოფლით და სისხლით ნაშენს ვანგრევ, ეს ხელები მოსაჭრელი მაქ, — ბექსიამ მსხვილი მკლავები წინ გაიშვირა და ტანზე შემოირტყა, სამუშაო იარაღებს დაავლო ხელი და წავიდა. რამდენიმე ნაბიჯი გააღდა. შემდეგ მიბრუნდა.

— ხასოვ, არ იფიქრო რომ იმათი მაჭანვლას შემეშინდა, სახლში ორი იმის-სიგრძე ჩახალოზი მაქ. — თქვა და გზა განაგრძო.

— დასანგრევი ბალაგარი შენ სახლში შეინახე! — მიაძახა, მაგრამ ბექსიას მიხი ზმა აღარ გაუგონია. ხასოს ისიღორე წამოეხმარა და წარწერიანი ქვა მარ-ხილზე შეაკლო.

* * *

მიღიწრულად გაწყობილ ოთახში ორნი არიან — სიმშაიშვილთა სახელოვანი გვარის წარმომადგენელი, თურქეთის სულთანის სამსახურში მეოფი შავშეთის მმართველი და მილიციის უფროსი ნურიბეგ სიმშაიშვილი და სულთანის კანონე-

ბის დაუძინებელი მტერი, საკუთარი კანონებით მოქმედი, ფუხარა ხალხის ცეკვი და ძლიერების თავზარდაცემი აბრაგი, ახლა ბინაში ემრულა მაღალმა ფეხით. — ორი სწავლასკვა აზრის, მისწრაფებისა და განსწავლებული ძღვოძარეობის აღამაწნი.

მაგრამ ახლა ორივეს აქვთ საერთო, ერთი დიდი იდეალი: გაგლეჯილ-შეგინებული მიწა-წყლის გათავისუფლება მომხდურთა თარეშისაგან, დედა-სამშობ-ლოსთან შეერთება და საკუთარი ხალხის დახსნა დევრადაცი-განადგურებისაგან, უკიდურესი უწიგნურობისა და სიღატაკისაგან.

ნურიბეგი მთელი სიცოცხლე ქართულ ჩოხა-ახალუხს იცვამდა. დღეს პირველად ჩაუცვამს ოსმალეთის მაიორის ფორმა.

ემრულა ამ ტანსაცმლის დანახვაზე ზიზღს ვერ ძალავს, ამას ნურიბეგიც ხედება, მაგრამ არ იმჩნევს; შინაურულად მოიკითხა სტუმარი.

— გავიგე დაპატიმრებული თურანბეგი გავიტაცნია. სად არის ახლა იგი?

თურანბეგის ხსენებაზე ემრულა აფეთქდა, იფიქრა, ამის გამო დამიძახა ნურიბეგმაო. აღვიღზე აწრიალდა, თითქოს სადაცაა წამოხტება და გაიტყევაო, მაგრამ ბობოქარ სულს ზრდილობამ სძლია და თავი დაიმორჩილა.

— იგი ჩემი ძმის მკვლელია. — მხოლოდ ესღა თქვა.

— მერე? მკვლელს სასამართლო მოთხოვს პასუხს.

— სასამართლო და სამართალი ჩვენთან არ არსებობს, რომ ყოფილიყო, აქამდე ასევერ დახვრიდა. ჩემი ძმის შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა, მაგრამ მკვლელი არავის მოუკითხავს. თქვენს მთავრობას, — თვალი მიატყვას მასპინძელს, — სასამართალი არა აქვს. არ დავიმალავ, მე თვითონ მინდოდა გავსწორობოდი, მიზანშიც ამოვიდვ, მაგრამ... ქალთან იყო და...

— არ ესროლე? სწორად მოქცეულხარ, ეს შენ არ შეგფერის. — შეაქო ნურიბეგმა.

— მიხვდა, რომ ვეძებდი და გურჯინტანში გადაიკარგა. იქ რუსებმა დაიჭირეს, სადღაც მოყვადათ.

— ჩვენთან აბრუნებდნენ. — შეაწყვეტინა მასპინძელმა.

— კოწია ერისთავის, თქვენი ნათესავის დახმარებით გავიგეთ საქმის ვითარება. თვითონვე საქმე ისე მოაწყვო, რომ ბაღრაგი მილიციელებით შეედგინათ. თვითონაც ბაღრაგს უნდა გაჰყოლოდა. მოულოდნელად ცისის უფროსმა ბაღრაგი დაშალა.

— მილიციელებს არ ენდობიან. იქ სომ სულ გურია-აჭარადან წასული მოხალისეები არიან. — განმარტა ზიმშიაშვილმა.

— პლასტუნების ბაღრაგი შეადგინეს, მაგრამ იქ ერთი ბიჭი, სახელად კუზმა, ერისთავის პატივისმცემელი აღმოჩნდა. სწორედ მისი და კოწიას დახმარებით შეეძლოთ თურანბეგის სელში ჩადება, თანაც უბრძოლველად: კოწია რომ არ გაწვდებოდა, ალბათ სისხლიც დაიღვრებოდა. მე კი მისი მხოლოდ სელში ცოცხლად ჩადება მქონდა განზრახული.

ნურიბეგი კმაყოფილია. ელიმება.

— ახლა სად გყავს?

ემრულამ აღმაცერად ასედა, მაგრამ კვლავ გულწრფელობა არჩია.

— ჩაკეტილი მყავს. ვერ მოვიცალე მისთვის.

— რას აპირებ?

— ეს რა საკითხავია. მხოლოდ მისი სიკვდილი დააწყენარებს ჩემი ძმის სულს. ჩემი სამართალი ასეთია. — გვერდზე გაიხვდა.

ნურიბეგი წამოდგა, გაიარ-გამოიარა. სელები ჯიბეებში ჩაიწყო. შუა ოთახში

განერდა. ემრულას მიაშტერდა. კარგასნას უცქეროდა, მაგრამ აღარაფერი ეუბოდა.
ვამს. თითქოს დაეთანხმა იმს განსზიარებას.

— მაგრამ მაინც არასწორად მოიქცევი — მოულოდნელად უსაყვედურა.

— რატომ? — ანგარიშსდუცემლად კითხსა სტუდენტმა..

— იმიტომ, რომ ერთი ძველელის გატაცებით ორი მთავრობა გადაიკიდეს:
თურქეთიც და რუსეთიც.

— თუ არცერთს არ გაანია კანონი?

— შეიძლება ასეც იყოს.. — კვლავ დადუნდა სიმშინაშვილი — მაგრამ ჩვენი
ერთადერთი სანა მაინც რუსეთია — თავისთავის ნაილაპარაკა — დიდა, რუსეთი.
რომელმაც თავის დროე მფარველი წელი გაუწოდა საქართველოს. ასლა რუსე-
თის ვარი სანსევეროდ ქართული მილიციითა და პარტიზანული რაზმებით არის
შეღებნილი. მათი განსზრავსა მხოლოდ ერთია — საქართველოს დაუბრუნონ ადრე
ოსმალეთის მიერ მიტაცებული მხარეები: აჭარა, ზაგშეთი. იმერსევი. მოწინავე
ქართველი ვაცები დღენიდავ ბჭობენ ამ სავანზე. მათი შუამავალი, სამურზაგა-
ნოელი სამუშია იყო ჩემთან, ვაჭრის საბუთებით შენიღბული გადმოვიდა. ეეჭვება
რუსეთის სარდლობასაც ჩვენი — არ იცის რას მოვიმოქმედებთ. ამიტომ საჭიროა
ჩვენი წერილობითი აზრი მივიღეს მათთან.

ემრულა მთლიანად ვერ გაერკვია საუბრის შინაარსში. იგი მასპინძელს რაღაც
მრავალმნიშვნელოვანი კითხვით შესცქეროდა. ნურბეგმა ეს კვლავ თავის ტანსა-
ცმელს დააბრალა.

— ჩვენს საუბარს არავენ ისმენს, ემრულავ, — პირველად მიმართა ხანელით
აბრაგს, — და უნდა გისაყვედურო. ბინბაში გაცხარებული საომარი მზადების
დროს სამხედრო ფორმაში უნდა იყოს.

ემრულამ ირონიით გახედა მოსაუბრეს.

— ხალხს იხიც უკვირს, ტყეში გაგარდნილი კაცი მთავრობას რომ შევეერიგ-
დი, იმ მთავრობას, რომელიც უკანონობას და ძარცვა-გლეჯას უწყობს ზელს.
ასლა მისი ნაბოძები ტანსაცმლით და ჩინებით რომ გარეთ გამოვიდეს.. ვიდაცას
დელი ვეგონები.

— იმ საქმეს, რამაც მთავრობასთან შეგარიგა და რაც შენ უნდა ვააკეთო.
ცოტა სიდეველც სჭირდება, ბინბაში! ცოტა მუდამიც არის საჭირო. ასლა რასაც
არ უნდა ფიქრობდე, მოეწონს თუ არა ფადიშაჰი, მაინც უნდა მოაწივნო, რომ
მისი ერთგული მსახური ხარ.

— ძალიან მიჭირს ამის გაკეთება.

— ხანიფათია, და თავისუფალ ცხოვრებას მიჩვეული კაცისათვის მართლაც
ძნელია, — დაემოწმა ნური, — მაგრამ გახსოვდეს: ჩემი წინაპრები და პირადად მე
თითქმის ერთი საუკუნეა ასეთ დღეში ვართ. ვეურჩებით, გვეზიზდება სულთანია.
მაგრამ იძულებული ვართ, მაინც მას ვემსახუროთ.

— რა დავალებისათვის მისტუმრეთ, ნურბეგ — პირდაპირ შევეითება ემრუ-
ლა, თანაც აგრძნობინა მასპინძელს, მზად ვარ შენი მოთხოვნის მიხედვით მოვი-
ქცეო.

— რამდენი კაცი გყავს? — შეუბრუნა კითხვა სიმშინაშვილმა.

— დღეს ათასორასზე მეტი, ხალხის ღინება არ წყდება, ხულ ჯგუფ-ჯგუფად
მოდიან. თუ ასე გაგრძელდა, ერთ კვირაში ორიათასი მეყოლება.

— ეს ძალიან კარგია, ჯილდოსაც მიიღებ, მაგრამ შენი ხალხი აქედანვე იხე
უნდა მოამზადო, რომ გადამწვევტ მომენტში ზურგი არ შეგვაქციონ. დარჩენილი
დრო მათს წვრთნას და ვარჯიშს მოანდომე. არ მისცე დაფიქრების და განსჯის
საშუალება. იცოდნენ მხოლოდ ერთი: სამშობლო საფრთხეშია და საჭიროა მისი

დაცვა; ვისკან, ამაზე პასუხს ჯერჯერობით თავი ავარიდოთ. თურქები კვავს ათასეული?

— აზა. ყველა აქარა-შავშეაიდან არიან, მათივე სურვილით, მოსალისხებილი მოსული, რასაც ვეცხვით იმას შოიშოქმედებენ. იუსაპაბეად სულ ჩეხი რაზმის წევრები არიან.

— რაც შეეხება დავალებას, ძალზე მნიშვნელოვანი და სასიყატოა. ემრულას გაცენია: „რა უნდა იყოს ასეთი სასიყატო, რომ ვერ შეგასრულოთ,“ — გაიფიქრა.

— რუსეთის ჯარი და ქართული მილიცია ზედისვდ ათავისუფლებენ ჩვენს სოფლებს, თურქები უკან იხევენ, ჩვენამდე მოვიდა ცნობა, რომ დევრიშვასას გადაწყვეტილი აქვს უოშრად დათმოს ქართული პროვინციები — ამისი რწმუნება სულთანსაც მიუცია, მაგრამ დიდი გონიერებაა საჭირო რომ ყველაფერი უსისხლოდ დამთავრდეს. მთავარია, რუსმა სასწრაფოდ დაიკავოს ართვინი და შტკერის სეოზის ზედა ნაწილში მოქმედების საშუალება მიეცეს. მე ამის შესახებ უნდა მიეწერო გენერალ კომაროვს. წერილის გადაცემა შენმა რაზმელებმა უნდა იკისროს.

— იკისრებენ. — გულდაჯერებულად უთხრა ემრულამ.

— იცოდე, ეს ძალიან საშიშია — კვლავ გააფრთხილა სიმშიაშვილმა, თან მაგიდას მიუჯდა და წერა დაიწყო. იგი ატყვობინებდა რუსეთის არმიის სარდალს, რომ შეუძლია დახმარება გაუწიოს კვების პროდუქტებით, ფურაჯით და იარაღით, გაღაცემას აკრეფილი გადასახადების ნაწილს, რომელიც თურქეთის სეოლისუფლებას დაუხარჯავი დარჩა, აგრეთვე 2000 ფუთ სორბალს, 1200 ფუთ ქერს და ამდენივე სიმინდს. „2000 ცალი თოფი და 50000 კილოგრამი ორცხობილა ჩამოიტანეს, იქაქრეთ, ართვინი დაიკავეთ“. — ამით მთავრდებოდა წერილი.

ემრულამ პაკეტი საგულდაგულოდ უბეში ჩაიღო, ნურბეგს გამოეშვიდობა, ეზოში გაეზარდა, ცხენს მოახტა და გასწია ართვინისაკენ, სადაც მისი რაზმი იყო დახანაკებული.

ნასვლისთანავე მხოლოდ მეთაურები შეკრიბა და დავალება გაანდო.

— ვინ წავა ფეხით არტანუჯში? — გადახედა ოცდაათ რაზმელს და დაუმატა. — ცხენით წახვლა საშიშია, შეგვამჩნევენ.

ოცდაათივემ სურვილი გამოთქვა. წინ ენვერი წამოდგა.

— მე წავალ, — დაასწრო ისლამ რასტაგანიძემ.

— თრია საჭირო, — თქვა მეთაურმა, — გზები ვინ იცის?

მაღაყმაძის წინ კვლავ ენვერი აღმართა, მაგრამ ემრულამ მას სახე მოარიდა.

— ყველაზე კარგად, ღურადა ოდაბაშმა. — თქვა ვილაკამ.

ემრულა დაფიქრდა: — „ახალი მოსულია, ინდობა“? — კითხა თავისთავს. სეექვეითნი მიუხვდნენ.

— ახალია, მაგრამ გზები ყველაზე კარგად იცის, უზიფათოდ ჩავა არტანუჯამდე. — თქვა ისევ ღურადას მომხრემ.

შეთანხმდნენ.

— სად არის ასლა ოდაბაში? — იკითხა ემრულამ.

— სატუსაღოს ყარაულობს, — უპასუხეს.

— მოიფეხეთ! — ბრძანა მეთაურმა.

ენვერი სახეზე წამოწითლდა და უხმოდ ჩაჯდა.

ისლამ რასტაგანიძე და ღურადა ოდაბაში მარტოდ დაიტოვა ემრულამ და დაუალეზა გააცნო. სიმშიაშვილის წერილი, მუშამბაში შესვეული, რასტაგანიძეს

გადასცა, იმან უბეში საგულდაგულოდ შეინახა, მაღაყმაძეს გამოეთხოვა და ოღა-
ბაშთან ერთად გავიდა.

გადაცემული
ხელმოწერა

ემრულამ ბურან ირემაძე იხმო.

— ღურალა ოღაბაში სხვა ყარაულმა შეცვალოს.

— ვის დაევალოთ?.. — იკითხა ირემაძემ.

— ნიაზ ვანლიში გაუშვი.

* * *

მორებით აშენებული საბძელი სატუსაღოდ გადაუკეთებიათ. კარები რკინის
სალტყეებით გაუფარებიათ, დიდი ბოქლოში დაუდვიათ და გარედან ერთი დიდი
ყვრო სიუბჯენიათ. სიაზი ფანრით სელში მიუაილოვდა საბძელს და კარებთან
გაჩერდა. ღურალა არ ჩანდა. გაუკვირდა, შესობას შემოუარა, მაგრამ რომ ვერ
ხახა, ფანარი ტოტზე ჩამოკიდა, თვითონაც სის ძირას მიჯდა, თოფი მუხ-
ლებს შორის მოიქცია და ჩამოყვრდნო. „დაველოდები, ალბათ საცხა ახლოხაა“. —
გაიფიქრა ლაზმა.

შან არ იცოდა, რომ საბძელში ამ დროს ორნი იყვნენ, არც მათი სმადაბალი
ჩურჩული ესმოდა.

— არტანუჯში რუსებთან გვგზავნიან, — ამბობს ერთი, — წერილი უნდა წა-
ვიღოთ.

— მერე, ჩემთან რა გინდა? — კითხულობს პატიმარი.

— აქ ნაღდი სიკვდილი გაქვს, ემრულაი არ დაგინდობს. წამოდი შენც, —
ეუბნება პატიმარს ლანდი, სიბნელეში მათი სახე არ სჩანს.

— ერთჯერ ვიყავი რუსებთან და თურქებთან მამრუნებდნენ. იქ ჩასვლას აქ
სიკვდილი მირჩევნია. რაც მოსასლელია, მოვიდეს.

— სიკვდილსაც გაანსია, შე უბედურო, ჩვენთან წამოსვლით კიდევ არის გა-
დარჩენის იმედი. თანაც მჭირდება, იქ ორნი მივდივართ. ჩვენს შორის ერთი
სულთანის მტერია. მარტო გამიჭირდება მისი მოშორება, კიდევ გირჩევ, წამოდი,
სანამ გვიანი არ არის.

— არა! — მტკიცედ თქვა თურანბეგმა. — ახალ ცოდვებს ვეღარ ჩავიდენ.

— აქვე ჩაგაძაღლებ, ღირის შეიღო! — ღანდმა იარაღი იძრო და შეშართა,
სიბნელეში ბებუთმა გაიღევა.

თურანბეგი არ განძრეულა, არც წინააღმდეგობა გაუწევია.

— შე აქ სიკვდილისათვის ვზივარ. ჩემთვის სულ ერთია, ვისი ხელით გავ-
თავდები, მარა შენ ჩემს სიცოცხლეზე საკუთარი თავით პასუხს აგებ. შეინახე
მაი ღანა და შენი გზით წადი. — მშვიდად მიუგო.

ღანდს ერთხანს სმა აღარ ამოუღია, ბებუთი ქარქაშში შეინახა.

ვანლიშს მოთმინება დაეკარგა. „ამდენ სანს საღ არიხო“, თქვა, ფანარი აიღო
და საბძლის შემოვლა დაიწყო. შენობაში ფანრის სხივებიც შეიპარა.

— დაფიქრდი, თურანბეგ, კარებს არ დაგმიქსავ. ყარაულიც მოვიდა, მარა
გაქცევი. წავედი.

ღანდი შეიხიდან კარებს ფრთხილად შიამწვა, ყვრო არ წამექცესო, ოღნავ
გააღო, და სანამ ნიაზი შენობას შემოუვლიდა, გარეთ გავიდა, ისევ მოხურა და
ერთხანს ზურგით მიეყვრდნო.

ამასობაში კარებს ნიაზი მიუახლოვდა.

— სელამ ალეიქუმ! — მიესალმა.

— ალეიქუმ სალამ! — უპასუხა დამხდურმა.

— საყარაულო მიგიტოვებია, — უხაყვედურა ნიაზმა.

— წყლის დასაქცევად ვიყავი, — თქვა თან, — პატიმარი ვერსად გაგაქცევს წამოდი, ჩაიბარე.

ყვრო გვერდზე გასწია, კარები გააღო და ვანლიშს საბძელში შეუძღვა. ფან-რით განათდა საპატიმრო.

თურანბეგი მიწაზე დაგებულ თივაზე იჯდა. იქვე ჰქონდა ჭიქა წყალი, შვალის ნატეხი და ყველი. გვერდით დატენილი ყალიოხი იდო. ყარაულების შესვლაზე ნელა წამოდგა. გულზე ორივე ხელი მიიღო, თავი ოდნავ დახარა და მიესალმა. ნიაზმა ფანარი ზევით ასწია, კედლებიდან აქცეული წყლის ზედა ნაწილი, მერე მათ უხმოვ გასწიეს კარებისაკენ და გარეთ გავიდნენ.

ყარაულმა კარები მიუჯახუნა, ბოქლომიც სმაურით ჩაკეტა, ყვრო კარებზე მიყვდა, მაგრად მიაწვა, გასაღები ვანლიშს გადასცა.

— შენობის უკანა მხარეს ყური ათხოვე, მორი მოშვებულია და იქედან არ გაგაქცევს — ღურაღამ დაარიგა ყარაული და დაემშვიდობა.

ნიაზი ისევ იმ ხესთან მივიდა და ჩამოჯდა. აქედან კარგად ჩანს საბძელის კარები.

პატიმარი კედელს მიაწვდა, ჭუჭრუტანიდან გაიხედა. ის კარგად ხედავდა ფანარსაც და ყარაულსაც. კარებს მიუახლოვდა, უნდოდა მისწოლოდა, მაგრამ უკან მობრუნდა. დიდხანს შუა საბძელში იდგა და ფიქრობდა, შემდეგ ისევ ჩამოჯდა, წყალი მოსვა. ერთხანს ასე იყო, ჭუჭრუტანიდან შემოსული ფანარის სხივი ძაფით იყო გაბმული საბძელში და მეორე მხარეს კედლის მორზე ეცემოდა. თურანბეგი სიბინდის კაკლის ოდენა სხივს მიაშტერდა, ცოტა ხნის შემდეგ შუქმა კედელზე მოძრაობა დაიწყო. პატიმარი კვლავ წამოხტა და ჭუჭრუტანას ეცა. ხიაზი წამომდგარიყო და საბძელის შემოსვლელად მიემართებოდა. როგორც კი ყარაული შენობას უკან მოექცა, თურანბეგი კარებს მივარდა და მიაწვა. კარი გაიღო. პატიმარი გავიდა, კარი კვლავ მოსურა და სიბნელეში გაუჩინარდა.

ნიაზი მობრუნდა, კარები შეათვალიერა, კვლავ თავისი ადგილი მონახა და ჩამოჯდა. ერთხანს ასე იყო. საკმაოდ აგრილდა. ყარაულმა ორივე ხელი ჯიბეში ჩაიწყო, ქურქი შემოიკეცა და გაირინდა. მარჯვენა ხელი ჯიბეში ცივ კლიტეს მოსვდა, მოზრდილი რკინა ხელში მომუჭა, მერე რატომღაც წამოდგა, კარებთან მივიდა, კლიტე ამოიღო და ბოქლომს მოარგო, თითქოს მის ვადებას აპირებდა, ბოქლომი ღია იყო. „არ ჩაუკეტია, მაგ მამაცნონებულს“ — თქვა და გასაღების გადაბრუნება დაპირა, მაგრამ შედგა, შემფოთება დაეტყო, სწრაფად სიხკენ გაბრუნდა, ფანარი ჩამოიღო, საბძელთან მივიდა და მკვეთრი მოძრაობით კარები გააღო, საბძელი ცარიელი იყო.

ნიაზს ელდა ეცა. გარეთ გამოვიდა, ერთხანს გაოგნებული იდგა. მხარზე თოფი შეისწორა; კონდასს ხელი მოუჭირა, თითქოს უნდა მოამტერიო. „მიღალა ღურაღამ მამამადლო“, ლაწურად თქვა. მერე გონება აამოქმედა.

„ემრულასთან მივიდე და აუუსნა ყველაფერი?“ — გაიფიქრა.

„არა! იქ არ მივალ. სანამ გაიგებენ, შეიძლება დავეწიო გველის მოდგმას. პო, მე თვითონ უნდა გავუსწოროდე“.

ფანარი ხეზე დატოვა და მოკლე ბილიკით მდინარისაკენ დაეშვა.

* * *

შარაგზა ხელ მდინარე იმერხევის ნაპირს მიყვება, ხან მდინარეს გაუსწორდება, ხან ზევით აიწევს სეობებისაკენ. უმთვარო ღამეს კაშკაშა ვარსკვლავები ანათე-

ბენ. ვაზაზე ორნი მიდიან ზუშად, უზმოდ. მათი ფეხის სმაც კი არ ისმის. წინ რა-სტაგაიძე მიდის, სოგუჯერ ბილიც გადაუსვამს და მათი ოდაბაში დაწინაურ-დება.

ერთგან აღმართს მიაღწენ, თითქმის ნახევარი საათი ისე იარეს, მდინარე ქვემოთ დარჩა. მგზავრები დაბურულ ტყეში შევიდნენ. ღურადამ ერთი მიიხედ-შოინდა, წელიდან დამბაჩა იძრო და სეშართა, თანამგზავრი მოულოდნელად მობრუნდა.

— მოგეჩვენა რამე? — შეკითხა. ოდაბაში დამბაჩა ძირს დაუშვა.

— სიფრთხილეს თავი არ ტყავა, ჩანსაში გავსინჯე. — თქვა და იარადი კელავ წელში გაიჭრა.

ტყე უფრო და უფრო დაბურული გახდა, ახლა ვარსკვლავებაც აღარ მო-ჩანს, მათიდან იშვრუკის შხუილი არღვევს დამის მუდაროებას. აგერ წიფლის ტოტზე ფრინველი შეფრთქილდა. ოდაბაში ძირს დაიხარა და მოწმდილი ქვა აიღო ხელში.

— არ ესროლო! — გააფრთხილა ისლამმა ისე, რომ უკან არც მობრუნებულა.

— არა! — რადაც არადაამიანურად გამოისცრა კბილებიდან ღურადამ, ორი შევეთრი ნაბიჯი გააკეთა თანამგზავრისაკენ და მთელი ძალით ქვა თავში ჩასცნო. რასტაგანიძემ შემთხრუნება სცადა, მაგრამ ვეღარ შეძლო და მოჭრილ სესა-ვით შარაზე გაიშლართა. ღურადამ მის უბეს ეცა. მუშაშაში შეხვეული საგანი თავის უბეში გადაიტანა, წაქცეულს მხრებში შეუჯდა, ვზიდან გადაათრია, ბუნქე-ბში შემალა. თვითონ გზაზე ამოვიდა, ტანსაცმელი დაფერთხა და გზას გაუყვა.

გაივავა თუ არა, ტყეც გათავდა. გზაზე სავსე მთვარის შუქი ანათებს. უცებ ოდაბაში შედგა, შარავნის წვეთი ახტა და ბუნქებში ჩაიმაღა. მისკენ კაცი მო-დიოდა, ფეხჩქარა, ქოშინით მოუხსლოვდა ღურადას.

„თურანბეგი“, — იცნო ღურადამ, დამბაჩის ჩანსაში სარტყელიდან ამოუღებ-ლად შეშართა.

— შეჩერდი, თურანბეგი! — შესძახა და გზაზე გადმოხტა.

თურანბეგი შედგა, მხოლოდ თავი მოაბრუნა უსაღისოდ, თითქმის ტანი კელავ წინ გაწევას აპირებდა. ოდაბაში ახლოს მივიდა და სახეში მიაშტერდა. მის თვა-ლებში სიფრთხილეც იყო, დაცინვაც.

— დამიჯერე?

— ჰო, — ანგარიშმოუცემლად უპასუხა თურანბეგმა.

— ღივიანზე. მეორე აღარ არის. ახალი ცოდვის ჩადენა აღარ დაგჭირდა, მა-რტომ ვიკისრე, — ღვარძლიანად ამოღერდა ოდაბაშმა.

— ხალ არის ისლამი? — იკითხა თურანბეგმა.

— იმ ღუნია.

ახლადამ მობრუნდა მთელი ტანით თურანბეგი. აღვილიდან ვეჭხვივით ახტა და ორივე ხელით წელში ჩაეჭიდა ღურადას.

იმან იარაღზე იტაცა ხელი; დახრჩობის შიშმა თუ თავის გადარჩენის ინ-ტინქტმა ძალა შემატა, დაიხარა და თავი მთელი ძალით თურანბეგს სახეში ამ-კერა. ორივენი წაიქცნენ და შარაზე გაგორდნენ. ხან ერთი მოექცეოდა წემოდან და ხან მეორე. ერთი დამბაჩის შემართვას აპირებს, მეორე ხელს უშლის. დიდ-ხანს გაგრძელდა ბლარბუნი და დმუილი. შეჭიდებულნი წამოდგნენ. პატიმრობას თავისი გაუტანია: თურანბეგს დაღლა დაეტყო. ოდაბაშმა მარჯვენა ხელი გაითა-ვისუფლა, მთელი ძალით მოიქნია და კისერზე მოარტყა. თურანბეგი გვირგვინ ვადავარდა. ღურადამ დამბაჩა იძრო და წაქცეულს მუცელზე ფეხით შედგა.

— აღარ წამოდგე. დიდა ხანია ელოდები და ახლა მოკვდები!

თურანბეგმა სული მოითქვა.

— შენგაი სიკვდილი ცოდვებისაგან გამათავისუფლებს. შენ შენივე ^{მტერი} სილი, ვერაგი. სურათზე, თაღა უცდი, ღურადა გელაბალო!

— სროლას კიდევ მოეხსენება. ჯერ უნდა გელაბარავო. ნებსია ვართად რომ წამოხვდეთ, ხე სონის გაგდეს, თურმე ახლა მე ვიქნებოდი ქვით თავგატყნდი.

— იქნებოდი და ახლაც იქნები! — ისე შეუძახა თურანბეგმა, რომ ოდაბაში შეცბა და ფეხი წაქცეული სხეულიდან ძირს დაუშვა. თურანბეგი ელვის სისწრაფით წაიხრტა და მოძუძული ხელით რაღაც წვერიანი საგანი ღურადას თვალში აჩუკა. ოდაბაშის დაბლაღვლება და დამბაშის გახროლა ერთი იყო.

თურანბეგი უკუიქცა. მკერდიდან სისხლმა ამოსეთქა... მერე თითქოს დაიწრო-ტა და მოწყნარდა.

— კვადი ზომ დაგამწნიე, ღურადა ვირიშვილო!..

ამის თქმაღა მოახწრო.

ოდაბაშს ცალ ხელში დამბაზა უჭირავს, მეორე ხელი თვალზე შემოუსაღ-ტია. თითებში სისხლი მოჟონავს. ერთი კიდევ შეიღრჩხა, თურანბეგის სხეულს ფეხი ქვემოდან ამოდო, უბიძგა და ხევი გადამწხა. შემდეგ მობრუნდა და ბარბა-ციო გზას გაუყვა.

— შესდექ! — გაისმა ხმა.

ღურადამ გაიხედა. მის წინ ნიაზ ვანლიში იდგა. სასწლეტზე თითის შეტოკება იყო ნაჭირო და ოდაბაშიც გათავდებოდა.

— დაუშვი დამბაზა! — უბრძანა ლაზმა.

დამბაზა ძირს დავარდა. თვითონაც არაქათგამოცლილი ჩაიკცა.

— ხად არის რასტაგანიძე? — დასჭყვილა ვანლიშმა.

— თოღვობს გაღმა ტყეში, დიდი ცაცხვის ქვეშ, ბაბგარში.

— წერილიც ამოართვი, ზომ?

ოდაბაშმა ცალი ხელი უბისაკენ წაიღო. ნიაზმა არ აცალა, საკინძის ერთი ღილი მოგლიჯა, წერილი ამოიღო და ზანკლის ყელში ჩააცურა. ღურადას ხე-ლები ზურგს უკან გაუკრა, წინ გაიგდო და ტყისაკენ გასწია.

* * *

რასტაგანიძეს სახეზე წყალი ასხურა ნიაზმა. იგი ერთი შეკრთა და თვალი მოახილა, წამოდგომაც სცადა, მაგრამ ნიაზმა არ დაანება. არაფერი ასსოვდა. ცოტა სწის შემდეგ ვანლიში მხრებში შეუდგა და გზაზე აიყვანა.

— ახლო სოფელი რომელია? — კითხა ლაზმა ისლამს.

— ვაზისბეგში გავიდეთ, აბესლამიძესთან, ბიძა ჩემი.

თავებარსებული და ხელებგაკრული ოდაბაში მირზა აბესლამიძეს ჩააბარეს, გმრულასთან აიყვანეს.

— იოტა მიხედვა უნდა, — გააფრთხილა მასპინძელი ვანლიშმა, — თვალი აქვს გამოთხრილი. ისლამს ჭრილობა მობანეს, შეუხვიეს, ცოტა დანაყრდნენ, წაიძინეს, გამოეწიხას მასპინძლის ცხენებზე შესხდნენ და არტანუჯისაკენ გასწიეს.

* * *

— თურანბეგის კვალს ვერ მივაკვლიეთ. — ამბობს ენვერი, — სოფლებში გვე-გონა დამალული, ვეძებეთ, კიდევ, მარა ისე გაეს, ახლა ლაზეთში გადაგვასწრო. გამიშვი, იქაც დავძებნი.

გმრულა უხალისოდ უსმენს. მეგობარს ზურგი შეაქცია და სარკმელთან მივი-

და. რაღაც მოწვენილობას ამჩნევენ პოლო დროს შეგობრები, მაგრამ კითხვას
ერიდებიან. თურანბეგის უცნაური გაქრობით ხსნიან ბიჭები შეთაურის ენახვეთ
ცვლილებას. გვ. 101-102

— გამიშვებ? — ისევ შეეკითხა ენვერი.

ემრულა ძვეთრად ძოტრიალდა.

— ამ საქმეში არავინ მჭირდება! — ხმამაღლა მოუვიდა ნათქვამი მაღაყმაძეს.

— თურანბეგს მე თვითონ მოენახავ და გაუფრთხილები.

ენვერი წამოხტა, აიშრინა.

— შეიძლება მე საერთოდ აღარ გჭირდები. — წყენაც და სიბრანცე ამოაყო-
ლა ნათქვამს მახაჭამემ. — ამას მეც ვამჩნევ, ემრულა.

პასუხს აღარ დაელოდა და გარეთ გაეარდა.

ემრულამ მშვიდად გააყოლა თვალი.

— რა მოხდის ამ ბიჭს? — ბურანს შეეკითხა.

— აღარაფერს მავალეზსო, ნაწყენია, წერილი მე რატომ არ გამატანაო, არ
მეხდობაო, — ჩემთან წამოცდა.

ემრულამ ერთხანს იფუნა. თავი ჩაღუნა.

— გუფრთხილდები მაგას. ისე თქვენ არ გიფრთხილდებით. არ მინდა სიფა-
თში ჩავადლო. ამ ტყე-ღრეში პირველად მაგასთან ერთად გავედი. შენ სომ იცი,
მაგის რა ვალი მაქვს და მაგასთან რამ დამამეგობრა. — გული გადაუშალა ემ-
რულამ.

— ვიცი, — თქვა ბურანმა, — მარა რახან ეწყინა, მაინც უნდა გაგვეზავნა
არტანუჯში.

— მეგონა, თურანბეგს გაღაყვებოდა. შენც სომ ახლდი, სულო? — მიმართა
მეხემიძეს.

— ჰო, — უპასუხა სულომ. — ბევრი ვეძებეთ, მაგრამ არაფერი გამოგვივიდა.
არჩევთის ტყის ბოლოს ყვაე-ყორნის ჟივილმა გაგვიტყუა. მდინარის პირას ჩავე-
დით. სახელაქორტნილი კაცის ლეში ენახეთ. ვერ გამოვიცანიო, ტანსაცმელიც
ღაგლეჯილ-შემოძარცვული ჰქონდა. იქვე მივაბარეთ. სელში აი ეს ჰქონდა დამუ-
ჭული.

ემრულა მობრუნდა, სულოს სელისგულზე წვეწამასული გაუსროლელი მას-
რა ედო.

მაღაყმაძემ გამოართვა და შეათვალიერა.

— ენვერს გახმახე, მოვიდეს.

სულო სწრაფად გარეთ გავიდა. რამდენიმეჯერ დაიძახა, ენოც შემოიარა, მა-
გრამ ენვერის ასავალ-დასავალს ვეღარ მიაგნო. სადგომში დაბრუნდა.

— ენოში აღარც ენვერია და აღარც მისი ცხენი.

— მაგი დამბრუნებელი აღარ არის. — თქვა ირემამემ.

— სად წავიდოდა? — იკითხა ემრულამ.

— ეინ იცის. შეიძლება, თავისით გაიქცა თურანბეგის სამეზნელად.

მაღაყმაძემ კიდევ ერთჯერ შეათამაშა სელში გაუსროლელი მასრა, შემდეგ
სარკმელთან შემოიღო.

— თურანბეგის ძებნა აღარ არის საჭირო. — ჩაილაპარაკა ისევ, რომ სარკ-
მელს აღარ მოშორებია.

ბიჭებმა მზერა მასრაზე გადაიტანეს.

— მდინარესთან თურანბეგი მიეგობრებიათ. — სულოს ვახაგონად თქვა კუთ-
ხეში მჯდომმა ირემამემ.

— ღურაღასაც თვალი იმან გამოთხარა?

— ჰო. საბეგლიდან პირდაპირ ოღაბაშს გამოკიდებია.

- ცოდვამონანიებული კაცი დაგვიმარხავს არჩევითი ბოლოს.
ემრულა მათ საუბარში არ ჩაერია.
- ბურჯანოღლინთან წასვლა დაგვიანეთ. — შეახსენა მეთაურს ირემაძემ.
- ჰო,—ფიქრებიდან გამოერკვა ემრულა, — მაგისტოვის ვილას ეცალა, მაგრამ არც წაუხვლელობა იქნება. შენ უნდა წახვიდე.
- შე, მარტო? — გაიკვირვა ირემაძემ.
- შენ მარტო, — გაუძეორა ემრულამ.—პირდაპირ ნაქილისვართან მიდო, დაათვალიერე, ქვები თუ არის ადგილზე. თუ არ არის... — სულოს შესვლა, თითქო მისგან მოვლოდაო საბოლოო გადაწყვეტილებას.
- ბურჯანოღლი იხეთი ოხერია, ქვებს არ დაბრუნებდა, — დარწმუნებით თქვა სულომ. — მივიდეთ ჩვენ თვითონ, დავუნგრით ბალავარი და ქვებიც გადმოვზიდოთ.
- არ ივარგებს, — თქვა ემრულამ, — ბურჯანოღლი უნდა დავსაჯოთ. ყველაზე დიდი სახველი იქნება...
- მისივე ხელით დანაგრიოს ბალავარი და თვითონვე გადმოზიდოს ქვები. — დამთავრა მეთაურის სათქმელი ირემაძემ.
- ემრულამ რაღაცა დაწერა.
- აი ეს წერილი სოფლის მუხტარს გადაეცი. — უთხრა მაღაყმაძემ ბურანს, ქაღალდი ორად გადაეცა და გადასცა.

* * *

სასო ბურჯანოღლი კარგ სასიათზე იყო არტაშანიდან დაბრუნებულმა მენა. ხირემ უთხრა, ცხვარი და ბატკნები უკლებლივ ჩამოეყვანეთ. ოჯახის უფროსმა ახლად ამოშენებულ ბალავარს გადასცა და ის იყო, სასლში შესვლას აპირებდა, რომ შარაზე ცხენოსანი შენიშნა. იგი თავაწყვეტილი მოაჭენებდა ბედაურს. „ვინ უნდა იყოს?“ — გაიფიქრა სასომ და შედგა. მხედარი პირდაპირ მისი ეზოსაკენ მიდიოდა. არ მოეწონა ამ სისხამ დილით სტუმრობა. ამასობაში მხედარი ღობეს მიუახლოვდა და ჩამოსტა. სასომ იცნო მოხული.

— რა ამბავია, მამულავ, სომ მშვიდობაა?

მამულამ ავშარა სარზე ჩამოაცვა და ეზოში შემოვიდა.

— არც თლათ მშვიდობაა, სასოვ. წუსელი მენახირემ როგორც კი ჩიხში შემორეკა საქონელი, თვითონ თქვენთან წამოვიდა. დაწოლისხანს ერთჯერ კიდევ დავსედე ცხვარს, მშვიდად იყვენ. შუალამეზე რაღაც ხმა მომესმა, ვიფიქრე, მგელი არ იყოს-მეთქი, გარეთ გავედი. ჩიხის კარი ღია იყო, ცხვარი მეცოტავა. დავთვალე, ოთხი თავი აკლდა.

ბურჯანოღლი ენაჩავარდნილი უსმენდა.

— ღმერთმა გვკითხა, სასოვ, — თქვა ბალკონზე გამოსულმა ცოლმა.

— გაჩუმდი, ქალო! — იყვირა სასომ, — მერე რა ქენი, ბიჭო — მიმართა მამულას.

— რა უნდა შექნა. გავვარდი სარიჩაირის ღვლეში, ჩამიჩუმი არ ისმოდა. წიფლებთან მივედი, რას ნახავ, მარტო გახრული ძელები ყრია, — თქვა მამულამ, ხელები უმწეოდ გაასავსავა და თავი ჩაქინდრა.

სასო ერთხანს მუნჯივით იყო.

— რაღა ჩემი ცხვარი დაგლიჯეს? — ანგარიშმიუცემლად ცოლს შესვლა. იმასაც ევონა, მე მეკითხებაო.

— ღმერთმა გვკითხა, სასოვ. — გაიმეორა ცოლმა.

— არ გაბუცდები, შე ძაღლისშვილო! — იღრიალა ხასომ.

— არ გაბუცდები, — სიტყვა შეუბრუნა ცოლმა. — ღმერთის ყველას ზვევშიაო.

— ღმერთი პაღ სწამს მაგ უამურს, რძალო, რაც ეს პლაკები მოაზრია, იმის შემდეგ ჩვენს სახლში სიმშვიდე აღარ არის. — ხასოს მოხუცი დედაც გამოსულიყო აივანზე.

ხასომ დედასაც შეუბღვირა.

— ქალები რომ იწყობთ უმფთობას, იმიტომაა კარგად საქმე. — თღწავ მობრძანდა ბურჯანოვლი.

— ქალებს ნუ მუხსმენ, ხასოვ — ურჩია მამუღამ.

— რაფერ ნუ მოვეისმენს, შვილო. არ გახსოვს, მაგ ნაქილისვარიდან ტარიელამდე რომ წვილო ბუხრის ქვა და მეორე დღეს წყალში დეისრჩო? ოსოს ბაღვმა მაქ ძროხებზე შერევა, სუფეველა რომ დეისრჩო, თვითონაც უნდომად შეიქნა, დაგაიწვია?

— ჩვენ ასლა ცხვარი დავკარგეთ, ხეალ უარესი დავგვმართება. — კვერი დაუტრა რძაღმა.

ხასო სახლში შევიდა, ხასწრაფოდ გადაიყვანა, რძალ-დედამთილს სიტყვა მიუტღო, „სახლში ხეალ დაუბრუნდებით“, მამუღამ რაღაც გაღაულაპარაკა და მასთან ერთად ეზოდან გავიდა.

შუალამზე ქალები ეზოში ცამეტობედ წლის ბიჭთან ერთად წარწერაან ქვას ეჭიდებოდნენ. დიდი წვალეებით ქვა მარხილზე შეაგდეს და ნაქილისვარიხაკენ გაცურეს.

— ხეალ რომ დაბრუნდება, რა უფთხრათ, ნენი? — ეკითხება რძალი.

— არაფერი. ჩვენ არ ვიცით, ვინ წვილივო.

— დავვიჯერებს?

— ნუ დავვიჯერებს, ცოდეც მის კისერზე იყო.

— ამათი მეშინია, — ბავშვებზე მიუთითა რძალმა, — ღმერთმა ამათზე არ მკითხოს. — თქვა და მარხილს მთელი ძალით მიაწვა.

— ამას რასაც ვაკეთებთ, ღმერთი ხედავს, ნუ გეშინია, — დაამშვიდა დედამთილმა.

ქვა ადგილზე მიიტანეს, მარხილი კარაპანში შეაგდეს და სახლში ავიდნენ.

გამთენიისას ხასოც დაბრუნდა. უგუნებოდ იყო. დასაწოლად მოემშალა.

დედამისი თხის ტყავზე იჯდა და ლოცულობდა.

— არ დაწვე, ხასოვ. აქ მოდი რაცხა უნდა ვითხრა.

ბურჯანოვლი სექვზე ჩამოჯდა.

— სიხმარი გნახე წუხელის, — იცრუა დედამ, — დემესიმრა ვიდაცა ჭერიდან მელაპარაკებოდა კაცის ხმით, რომ შევსედე, თავი ცხვარის ქონდა, ქიებიანდ, რამდენ ქვასაც წვილბ ნაქილისვარიდან, იმდენ ცხვარს ავართვამო, მითხრა, შე ვარ ასლა თქვენი ცხვრების პატრონიო.

— ბრძევები ხართ! — იყვირა ხასომ და ლოგინიხაკენ გასწია, მაგრამ ამ დროს გარეთ ვიდაცამ დაიძახა.

მუხტარი იყო.

შემოსვლისთანავე ჯიბიდან ორად გაკეცილი ქაღალდი ამოიღო, გაშალა და კითხვა დაიწყო: „მუხტარო! შენს სოფელში ძველ ნაშენ-ნაგებს ოსმალეზმა რომ ვერაფერი უყვებს, ასლა შენი ხალხი აფეთქებს და ანგრევს. თუ ხეალ საღამოს

ბურჯანოვლი ბალავარს არ დაანგრევს და ნაქილისვარზე არ მიიტანს, ნაქვეშეთან და მასთან გვექნება, სამართალს ჩვენ გაუაჩენთ.
ემრულა“.

წერილს მრგვალი ბეჭედი ჰქონდა დასმული. ქაღალდი კიდეებშემოწვარი იყო. ეს მკაცრ შურისძიებას ნიშნავდა.

ხალხმა ჯერ იწამა სასწაულიც, ღმერთის ძალაც. ახლა ამ რწმენას იმერზე-ვის სოფელ დიობანიდან გავარდნილი აბრავის, ემრულა მალაფმაცის მუქარაც დაემატა.

— სად იყო ეს წერილი? — იკითხა სასომ

— უცნობმა კაცმა მომიტანა, — თქვა მუსტარმა და დაუმატა, — შენ სახლი აშენო, სასოვ და მე ემრულამ ყურშური შესროლოს, რაფერ უნდა იცხოვრო იმ სახლში?

— ემრულაი არც ამას დააფრის ზეირს. — თქვა დედამისმა — ვერ ზედავ, რას იწერება?

ბურჯანოვლიმ თავი მხარში ჩარგო.

მეორე დღეს, გათენებამდე, სასომ ოთხი ქვა მოანგრია ბალავარს და მარტომ, სხვის დაუსმარებლად ნაეკლესიარზე მიიტანა.

შიშს ვერ გაუძლეს ბურჯანოვლებმა და მეზობლებსაც შეატყობინეს. მამაკაცებმა თავი მოიყარეს. ბექსია სოლომონიძეს პატრონზე აღარც უკითხავს, ბალავარი ისე დაანგრია. ქვები ნაეკლესიარზე მოზიდეს, თავთავის აღვილას დააწვეეს, კედელიც გაამაგრეს, იქაურობა გაწმინდეს და ფიცის დადეს, არც ჩვენ შევეწებით და დასანგრევად არც ვინმეს მიუშვებთო.

(გაგრძელება იქნება)

იმ დღითა გახსენება

ოცდახუთი

ოცდახუთი იყო,
ოცდახუთი კენტად...
და ჰზურავდათ კიდევ
ვაჟკაცურად ქუდი,
სიყვარულს და ლუკმას
მარად ყოფდნენ ერთად:
ყველა ერთისათვის,
ყველასათვის ერთი.
ოცდახუთი კენტად,
სწორედ, ოცდახუთი...
ღუღუნებდა ბუგი,
ღუღუნებდა ნელა.
ნაირფერი შუქით
ჩანდა ცისარტყელა.
გაზაფხული იდგა,
გაზაფხული მაშინ,
მწევანე სამოსს შლიდა
ბარშიაც და მთაშიც
და თავს გვაწონებდა
მგალობელი შაშვი.
გაზაფხული იდგა,
გაზაფხული მაშინ,
...ცით გაისმა გრგვინვა
და გაეარდა მეხი...
და გაიგო ყველამ
რად წაიქცა ვერხვი:
ოცდახუთი ზომზე,
ოცდახუთი გმირი,
აეფარა მკერდით
საზღვარს, როგორც ფარი,
რომ არ შემოეღო

ღუშმანს რკინის კარი,
ომში ასე ხდება.
ფრთებს შლის შლევი ქარი,
მავთულების ჟღერა
ტყვიის ზუზუნს ერთვის.
ოცდახუთი ჩემს წინ
სჩანს დაცხრილულ მკერდით,
რას ზოითხოვს ნეტავ,
სულთმობრძავი ერთი?
არაფერი ისმის,
ისიც აღარ არის,
გმირის ჩანაფიქრალს
ახშიანებს ქარი:
კაცს სიცოცხლე ერთხელ
მიეცემა, ძმაო!
სიკვდილისგან ერთხელ
დაღონდება მაინც,
და სიცოცხლეს შენსას
შენვე დასდე ფასი,
რომ დიდებად ღირდეს
თვითეული წამიც.
...ოცდახუთი იყო
ოცდახუთი კენტად,
და ჰზურავდათ კიდევ
ვაჟკაცურად ქუდი,
სიყვარულს და ლუკმას
მარად ყოფდნენ ერთად, —
ყველა ერთისათვის,
ყველასათვის ერთი, —
ოცდახუთი კენტად,
სწორედ ოცდახუთი.

(ზალზურ მოტივზე)

გრივალმა, როგორც მეგზურმა,
ცეცხლიან გზებზე მატარა,
ცრემლის წვეთებით ამივსო
საწუთრო, ბედის მათარა.
რას იზამ? ჭმუნვით განიშნა:
ომი ნამდვილად ომია!
სანგარი გამაჭრევინა,
საფლავი გამაზოინა.
მწყურვალს და ბაგე გამშრალსა
მიწა რომ დამეოცნია,
სანთლად ამინთო ჩინარი
სამშობლო დამალოცნია.
არ შემასვენა წაწითაც,
არც შეისმინა მან არა,
ასე, მატარა, მატარა,
და ცხრა მთა გადამატარა.
წინ ცხრა მაისი შემომხედდა,
და განარჯეება მასხარა.

ქროლევით დაჰქონდათ
შრაპნელებს ელდა
და შემზარავად
წიოდნენ ქარში,
ვზის პირას მტრისგან
განგმირულ დედას
სისხლიან მკერდზე
ეკეროდა ბავშვი.
არ მცოდნეს ომის,
სუსტსა და უძლურს, —
როდი ესმოდა
მაღლი და ცოდვა,
ზელის საგსავით
ეპოვნა ბუბუ
და მკერდსმიკრული
მძინარე წოდდა.

ქრის ნიაგქარი...
ფრთების ნარნარით
საღდაც ინქარის
თეთრი თოლია.
იქნება გულის თანაზიარი
ცელქრა ნიაგმა

აიყოლია!

იწვევა პალმა,
შუქმოცემცემე,
თავზე ევლებს
სხავთა არილი,
მის ფოთლებიდან
მზე შემოგცინებს,
სანაპიროზე
როცა ჩაივლი.
და ზიბლავს ასულს
შავი ზღვის პირი,
ეს სილამაზე,
მზე და ზაფხული, —
რომ მოგონება

ორმოცდარის
გულზე არ ჰქონდეს
შემოხლართული.
ეაგლას!
მზეჭაბუკს
ზღვის ფსკერზე სძინავს,
და სარეცელი
ამშვენებს ბროლის.
სატრფოს თავის ცრემლს
ამაღლ სწირავს,
აღარ ამოდის
გულიდან ომი.

ს ა მ ა ნ ე ლ ა

უკრაინულიდან თარგმნილი ეს ნოველა პოლტავაში მცხოვრები მწერლის ოლეს იურენკოს კალამს ეკუთვნის, იგი ავტორმა სპეციალურად ჩვენს ჟურნალს გამოუგზავნა.

ისე მეჩვენებოდა, თითქოს ამ კელზე ყველა თავთავი დამწვარიყო. ვეფხს ოდენ შავი ნამწვი და ფერფლი ეფინა და იყო გაშავებული, თითქოს ვიდაცამ სახნისით კვალი გაავლო. წინა ხაზზე სანგარს გარდა ღოჩანდა თიხით შემოზღუდული ორმოები — ისე ყვითელი, თითქოს არც ფოთლები დასცვივდაო... ის დღე იყო, როცა ღვება ღრუბლებიდან უეცრად ჩამოცვივდა ავიაყუმბარები, ხოლო ტირიფის კორომიდან ჰაუბიცებმა დაიგრიანლეს. კვამლსა და მტვერში გახვეული მცენარეები დიდხანს ტრიალებდნენ ჰაერში, ხოლო მსუბუქ ნიაგს არ შეეძლო ოჩის სიმყარის გაფანტვა... იმ დღეს მზე არ ჩანდა. დარტყმა იმდენად სწრაფი იყო, რომ ფაშისტების დივიზიის ერთი ბატალიონი უკანდაუხვევლად განადგურდა...

მკვდარ კელზე მექვემეხე ვიაჩესლავ ბაკალოვიც მოვიდა. მან კარგად იცის თავისი საქმე. ბუნებამ, გარდა ცისფერი მახვილი თვალისა, რაღაც არაჩვეულებრივი უშვოთველი სიხარულის გრძნობაც მოამაგლა. გააფთრებული ბრძოლის დროსაც კი შეეძლო მაღლა, ცაში ტოროლას დანახვა. ის კი არა, ნექტარისათვის ყვავილიდან ყვავილზე გადაფრენილ ფუტკარსაც შეამჩნევდა ხოლმე.

მამის სახელით არაგინ მიმართავდა, სლავკას ან სლავას ეძახდნენ. ზურგჩანთიდან სამგზავრო ალბომს რომ ამოიღებდა, მეგობრები უძალდ გარს შემოეხვეოდნენ და ეხვეწებოდნენ, დავეხატე ისტორიისათვისო. საერთოდ, ასეთ შესანიშნავ დღეებში, როგორც დღევანდელი დღე იყო, როცა მტრის ბატალიონი ნაცარტუტად აქციეს და ბერლინისაკენ მიმავალი გზა შემოკლდა, რატომღაც ყველას უნდოდა ამ ისტორიულ ალბომში მოხვედრილიყო. და სლავკაც არავის ეუბნებოდა უარს. ფანქრის რამდენიმე მოსმა და ყველა ცნობილობდა თავის თავს: ან თვალთ, რომელშიც გამარჯვების სიხარული ბრწყინავდა, ან ტუჩებით, რომლებიც სიამაფით აბურცულიყვნენ — „ხომ დაგიფრინეთ!“, ან ქიჩორში გაყრილი ხუთივე თითით, თითქოს იძახის: „აი დედასა!“ ერთი სიტყვით, ივანე ივანეს ჰგავდა, პეტრე — პეტრეს! ხანდახან სლავკა მეტად უხვი და პატივისმცემელი იყო. ასეთ დროს ზურგჩანთიდან ალბომის ნაცვლად პატარა ვატმახის ფუ-

რცლებს ამოიღებდა ხოლმე და ხატავდა პორტრეტებს, რომლებსაც გადა-
ჭრავდა ირონია, ხუმრობა.

აჰა, მარინეს გაუგზავნე, — მიუბრუნდებოდა ხოლმე ჩეგობარს, რო-
შელიც ეს-ეს არის დახატა.

— მარინე არ ჰქვია, — უხერხულად აიჩეჩა მხარს მეგობარი.

— მაშ, ოლგას.

— არც ოლგა. ქსენია ჰქვია.

— ქსენია?

— ძალიან კარგი, მალე სლესარენკო გამხდარიყოს.

— თუ დაძვლოდება...

— დაძვლოდება! ასეთ გვარდიულს უარს როგორ ეტყვის. სომ დაიწვა
სირცხვილით!

სლავკა სურათს გაუწოდებს და ვინც პირველად დაინახავს მის სახეს,
ხარხარებს. მერე სიცილი ყველას გადაედება და ვიღაცა ურჩევს:

— ვაჰოა, არ გაგზავნო, ისტორიას შეუნახე...

უსვებ ნარმარ ველზე ბავშვების ჟივილ-ხივილი გაისმა. სლავკამ ზოი-
ზედა და მაშინვე ბავშვებისაკენ გაიქცა.

სოფლის განაპირას, სადაც გადაშავებული ველი იწყებოდა, აღუბლის
ხალში, რომელსაც დიდი ხანია ერთი მარცვლიც არ გამოუსხამს, იღვა
მსხვილკაღიბრიანი გერმანული ქვემეხი, რომლის ჟირაფის კისერივით
გრძელი ღულა მიმართული იყო აღმოსავლეთით, მზისაკენ, იმათკენ, ვინც
სამუდამოდ დაადუნა იგი!

ღულაზე თოკი მიებათ, რომელიც ფიცარს იმაგრებდა. საქანელა! ნა-
წდვილი საქანელა! სლავკამ ეს რომ დაინახა, ტაშიც კი შემოჰკრა.

საქანელასთან ბავშვები ფუსფუსებდნენ, მოსწონდათ თავიანთი ნახე-
ლავი. ძალიან უხაროდათ, ხმაურობდნენ, როგორც ათავთავებული ყანა ჟუ-
ჟუნა წვიმაში. სლავკა კი მოშორებით იჯდა ხის გადანაჭერზე და ბავშვე-
ბის სიხარულით ტკებოდა.

* * *

როგორც კი ომი დამთავრდა, ვიანესლავ ბაკალოვმა ჩვენს მუშათა
კლუბს აჩუქა თავისი ზღაპრული პანო, რომელსაც „საქანელა“ ერქვა.
კლუბში რომ შევიდოდი ხოლმე, ყოველთვის ვჩერდებოდი ამ საქანელას-
თან, რომლისკენაც მუდამ მიმიწევს თვალი, სული და გული. ჭეშმარიტად,
რა ბედნიერია, ვისაც სიცოცხლე ეღირსა! და კიდევ — რა ბედნიერებაა
ბავშვობა! ამიტომაც ვდგავარ აქ და ვიხსენებ, როგორ მოხდა ყოველივე...
ამიტომაც ვფიქრობ: „რა კარგი იქნება გავმართოთ საქანელები პლანეტის
ყველა კონტინენტზე, — დაე, დედამიწელი ბავშვები გაერთონ! საქანელა
ხომ ქვემეხი არ არის!“

სამაგი პირი წიგნისა

ჯერც ზურმუხტი შეედრება, ვერც ოქრო და ვერცხლი —
წიგნს, ანთებულს მშობელ მიწის სიყვარულის ცეცხლით.
წასაკითხად როცა გაშლი, სუველაფერს იტევს:
ირანიდან დაძრულ ლაშქრის აზვავებულ ზვირთებს,
ბელში დაღწილი ხმლებით — ძველ მესხეთის მკვიდრებს,
ცხენთა ფლოქვით გადათქერილ ბიზანტიის მინდვრებს.
დაავლევებს წიგნი მერნებს, ხატავს ომებს ფიცხელს,
კომეტიებერ გააფლვებს თორელს, ახალციხელს.
ძიწა სისხლში იზილება, გრგვინავს ომი ცხარე,
ხისხლის ტბიდან იმზირება გასისხლული ღოვარე.
გულში ხედება, არ აცდენენ აწივლებულ ისრებს
და ფრახები ანათებენ სვიმონ მეფის ხმლისებერ.
კენესის ძიწა ნასისხლარი, ინაცრება ზვრები.
შთებად დგება საზიზღარი და ძვირფასი მკვდრები...
ყველაფერი ამ წიგნშია, მამულს უძღერს გზნებით
საქართველოს ისტორია — დაწერილი ხმლებით.

ბერიკაცები

ერთად ხნავდნენ, ერთად სხლავდნენ, ერთად ჭრიდნენ ხე-ტყეს,
გულითადი მეგობრები პავლია და პეტრე.
მათ ჟღახვებს აქ არ აღეწერ, არც ბავშვობას, სიყრმეს,
ოთხმოცდაათ წლის რომ გახდნენ, ზე იქიდან ვიწყებ.
შეაღებდა პეტრე პაპა პავლეს სახლის კარებს,
— მაგ ბუხარზე ვინ მიგაბა, გამო ახლა გარეთ!
შინ დაკლული ღორი მაქვს და მწვადებს შევწვავ მალე,
ჩემთან რომ არ წამოხვიდე, მეწყინება პავლე!
პავლეს ღიმილთ აღდაკრული ეღრიცება სახე,
— სად ხარ, ბიჭო, დაკარგული, შენი კუბო ვნახე.
რას მიმათრევ იმ შენს სახლში, გათრობს ერთი ჭიქა,
შემეჯობრე ღვინის სმაში, გაგაცალო სიქა!
ეს სურათი სხვა სურათით იცვლებოდა მალე:
მეორე დღეს პეტრეს კარებს უკაკუნებს პავლე.
— წამო ჩემთან, სტუმარი მყავს, ხვანჭკარულით შევთვრეთ,
ახლა შენ რომ უარი თქვა, ხმას არ გაგცემ, პეტრე!
თბილ ბუხართან სუფრას უსხდნენ, ჭუკჭუკებდნენ ტკბილად,

კითხულობდნენ — ნეტავ გარეთ ბინდია თუ დილა?
უკანჯრებს იქით ტყე ჩანდა და ხეთა ლურჯი ზოლი,
ნაძვეებს ციდან ბლუჯა-ბლუჯა ევრებოდა თოვლი.
დაკორბებულს ჰგავდნენ მუხებს, გადაბელილს წალდით,
იფიქრებდი — არ აწუხებთ მათ არაფრის დარდი.

* * *

მოდოდა ცივი თოში ტყის ტოტების ხლეჩით,
და ჩაფლული იმ დად თოვლში, შეღები ნახეს ტყეში.
მოფელმა კი გალურსულმა იმ თოვლიან ხევში,
ორი კუბო ტყიან მთაზე აიტანა ხენეშით.
ხაფლავს თხრიდნენ, თეთრი თოვლი ვეშაპივით იწვა,
ეროშანეთში აიზილა თოვლ-ჭყაპი და მიწა.
და თქვა ხალხმა, ტკბილად განვლეს ცხოვრების გზა გრძელი,
შაგრამ ბოლო ნაბიჯები დარჩა მართლა ძნელი.

* * *

წლეულს კიდევ გადახედე წოხუცების სახლ-კარს.
სუფრას, ღვინოს, სახლის კედლებს სხვა ელფერი დაჰკრავს.
დადუმებულ აივანზე დიდხანს ვიდექ მარტო,
კედლს ისევ შეჰკიდია პავლეს შავი პალტო.
კვლავ სიმღერა ისმის მთაში, ღვინოს ისევ სვამენ,
ისევ ღვება ხეობაში გალურსული დამე.
თოვლი ტყეებს ისევ პენტავს, ისევ ჭრიან ხე-ტყეს,
თბილ ღუმელთან აღარ სხედან პავლია და პეტრე...

კორტონი

არც ნარიჩხები ამშვენებს,
არც ბაღნარები ფორთოხლის,
კლდეზე აელვებს ჩანჩქერებს
კოხტა სოფელი კორტონი.
ქანები გულს ახალისებს
ნიავის ფრთებზე რწეული,
ძირს საკალმაზე წყალი ჩქეფს,
ლოდვებზე გადასხვრეული.
ბინდი დღის ფერებს რომ წაშლის,
დღე ბნელ ტყერებში მიწვება,
აქ აჭარელის ოჯახში,
აკვანი მრავლად ირწევა.
წიგვზის ტყეს კადეფინება
მთვარის ნაქსოვი მარმაში,

სახლებსაც ჩაეძინებათ
ღვლების იავნანაში.
ბინდბუნდს სიმღერა ანაზებს.
დობილს გასძახის დობილი,
გოვო ჩაივლის შარაზე
აღვსებრ ტანაშოლტილი.
ჭიშკართან სულგანაბული
ბიჭი ქალს მზერას ადევნებს,
მთვარე მადლიდან დაჰყურებს
ტელევიზორის ანტენებს.
არც ნარიჩხები ამშვენებს,
არც ბაღნარები ფორთოხლის,
კლდეზე აელვებს ჩანჩქერებს
კოხტა სოფელი კორტონი.

ამირან კილურაძე

სეინერები ზღვაში გაჟიან

სეინერის კაპიტნის უფროსმა თანაშემწემ მერაბ რაზუმოვმა აჭარის თევზჭერის ფლოტის სამმართველოს კაპიტნის სამსახურში შემიყვანა. გავაფორმეთ სათანადო საბუთები და ეკიპაჟთან დავბრუნდით. ბიჭები მზად იყვნენ. ძრავი ჩართეს და სეინერი ნელა მოშორდა ნავმისადგომს.

ბათუმელ მეთევზეებს საკუთარი ნავსადგური არა აქვთ. გემები ხან საგაჭრო ნავსადგურის გემთმისადგომებთან აყენია, ხანაც თევზის ქისალებ უბანზე. დღეს წყნარი ამინდია და სეინერები ნავსადგურის შესასვლელთან პირდაპირ ნაპირს მიუყვებიან. აუარება პატარ-პატარა გემი დგას და მათ შორის გავლა ჭირს. ჩვენი სეინერის კაპიტანი ივანე მადლიანი კარგა ხანია მივლინებაშია. მის მაგივრობას უფროსი თანაშემწე მერაბ რაზუმოვი ეწევა.

ასალგაზრდა კაცია მერაბი. ბათუმის საზღვაოსნო სასწავლებელი აქვს დამთავრებული. მუშაობდა საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს გემებზე. რომდოჯანდა ერთხანს კიდეც უმაღლიადადობდა შინაურებს, მაგრამ ოცდა პირველი ქალიშვილი შეეძინა, მაშინ კი დაყარა ფარ-ხმალი და შორეულ ცურვას დაანება თავი, მეთევზეებთან გადავიდა სამუშაოდ. მას შემდეგ მუშაობისა და მეთევზის ტყირობის ვაჟკაცურად ეწევა.

სეინერმა, რომლის კიჩოსაც 214 აწერია, ბოლაში დატოვა და გაშლად ზღვაში გავიდა. აქედან, კაპიტნის ხიდურიდან, ხელისუფლით ჩანს ბათუმის შემოგარენი. რეიდზე მდვარ გემებს გვერდი აუუარეთ და დასავლეთისაკენ ავიდეთ კურსი.

— თუ თევზი დავიჭირეთ, აი, ამ ტრაულერს ჩავაბარებთ. — მეუბნება მერაბი და განაპირას მდვომ გემზე მიმანიშნებს. ეს ტრაულერი „ვეფრილა“, რომელიც მეთევზეთა დასახმარებლად გამოუძახიათ. აჭარის თევზჭერის ფლოტის სამმართველოს საამქროები მოძალებულ საქმეს ვერ აუდიან. „ვეფრილა“ კი სეინერებიდან მოტანილ თევზს პირდაპირ საყინავ საამქროში ღებულობს და ყინავს. მეორე დღეს კი საწყობს აბარებენ.

შორეული ნაოსნობის ბევრ გემზე ვყოფილვარ. ისინი თანამედროვე ტექნიკით აღჭურვილი ხომალდებია, რომელთა მართვის პულტი უახლესი თვითმფრინავის კაბინას ჰგავს. ამ სეინერზე პირველად ენახე ძველებური ხაჭე.

სეინერი ნელა მისრალებს წყნარ ზღვაზე. მარცხნივ დარჩა ბათუმის შუქურა. თვალს მიეფარა ზღვისპირა პარკი, მერე ქალაქის გარეუბანს ჩავუარეთ. მერაბმა ექოლოტი ჩართო. ისარი აწიქიქდა, ქაღალდის ლენტზე ზღვის ფსკერი და ზედაპირი გამოისახა. მათ შორის ხანდახან მოყვანსფრო წერტი-

ღვები რომ წნდება, ეს თევზიანო, მისხნის კაპიტანი და ამატებს: ამაზე დაფიქრა არ ღირს, თუ კლოვირად სტაურიდულასაც ვერ ამოვიღებთ.

რა დაბაჯერებს, ოთხასორმოცდაათი მეტრი სიგრძის ბადე ჩაუშვა ზღვაში და იც კალოგოამზე მეტი თევზი ვერ დააჭირო? ძერაბს ეცინება და ქვემოთ გასახის — ენვეო, ათოდი ერთი აქ.

ხილურზე დაბალ-დაბალი ჯუზამოსურული კაცი ამოვიდა.

— ეხვეო, ქაჯაია, ჩვენი რადისტი და ძველი ძეთვესე. — გამაცნო კაპიტანმა. იგი კარგი ძოუბარი და თევზაობის ჩინებული მცოდნე ყოფილა. სანამ ჭოროხის დელტას მივადგებოდით, თევჭერაზე და სხვადასხვა თევზის თვისებებზე მშვენიერი ლექცია წამიკითხა.

თუ აქამდე ზღვის ფსკერი სწორი იყო, თანდათან გამოიკვეთა წყალქვეშა რიფები, ხერე ორმოებმა იწყეს გააოჩენა. უცბად ისარი მარჯვნივ გადაქადა, სიღრმემ თავდათან ძოიმატა. 10, 15-25, მოხედვაც ვერ მოვასწარი რომ ორმოცდაათი მეტრი უჩვენა.

— აქ თევზი ბლომადაა, მაგრამ რად გინდა. აი, ეს წვეროები, ავერ რომ გამოისახა, წყალქვეშა მთებია. დაყრი ბადეს და მშვიდობით, დაკარგულია, ან თუ მოახერხე და ამოიღე, ორ დღეს ვერ მოკერავ, ისე იქნება დახეული. — მეუბნება ენვერ ქაჯაია და სინანულით აყოლებს თვალს ზღვას, რომელიც მაინცდამაინც აქ იფარებს ამდენ თევზს. თევზი კი არც ისე მამიტი ყოფილა, მე რომ მეგონა. დღისით თურმე ღრმა ადგილებს ეძებს, ფსკერზე ეშვება და იქ ისვენებს. ასეთ დროს ექოლოტი უძღურია — ფსკერსა და თევზს ვერ ასხვავებს. უმეტესოდ კი მებაღურები ბრძებს ეგაყართო, — ამბობენ ბიჭები.

ჭოროხის დინებამ გემი შეარყია. არავის მიუტყვევია ყურადღება. ყველა თავისი საქმით იყო გართული. ბრავადირი იაშა ანანბა ბაგირებს ხსნის და ბადეს ჩახაშვებად აწვობს, მატროსები სურენ მაკარიანი, იური გაბიცილოვი და სხვები ამწეებს ამზადებენ, მზარეული ნიკოლოზ მირიშენკო თავის პატარა სამზარეულოში კარტოფილს თლის, ბარდას ზარმავს და წვნიანს გეპირდება, უფროსი მექანიკოსი ხუსეინ კახიძე სამანქანო განყოფილებაში ტრიალებს, მეორე მექანიკოსი ევეკნი რიბალოვი დამხმარე ძრავს ამზადებს დასაშვებად. ერთი სიტყვით, ყველა თევზის საჭერად ემზადება.

თევზი კი არა სჩანს.

— ცუდი ფეხის ვყოფილვარ. — ეუბნები ბიჭებს.

— ეს არაფერი, ორ-სამ დღეს რომ იხეტილებ თევზის ძებნაში, მაშინ ნახე. — მამშვიდებენ მეთევზეები.

ამასობაში გონიოსაც მივადექით, ღამდება, სოტელში სინათლეები აინთო. შორს გონიოს ციხის კონტურები შავად გამოისახა..

ქონკურბზე კი ოთხივე კუთხით პროექტორები ანთია. ნეტავ როგორი იყო აქაურობა მაშინ, სულხან-საბა ორბელიანი რომ შეჩერდა?

ჩვენს სეინერზეც აინთო სანიშნო ნათურები, სვლას ეუკლებთ. ახლა მართო არა ვართ. მარჯვნივ, ახე, ას მეტრში, ცნობილი კაპიტან ბრივადირის გვი უკლებას გემია, მარცხნივ ვასილ სკალოზუბოვისა. ცოტა მოშორებით კიდევ სამი საშუალო სიდიდის სეინერის ეკიპაჟი ეძებს თევზის ქარაჯანს. ეს ძნელი გამოსაცნობი არაა, გემი თუ პირდაპირ მიჰყვება კურსს თევზს ეძებს, თუ წრის დარტყმა დაიწყო, თევზი აღმოუჩენია და ბადეს აყრის.

ჯერჯერობით ყველა გემი პირდაპირ მიდის ჩვენი ექოლოტი საიმედოს არაფერსა გვეუბნება. სამაგიეროდ ბიჭები ქილიკობენ.

მებაღურები მხიარული ხალხია. განსაკუთრებით მაშინ ირთობენ თავს, როცა თევზი არაა. ამით, ალბათ, იმედგაცრუებას ფარავენ.

ეკოლოტზე წვრილ-წვრილი წერტილები მატულობს. მალე წერტილების
მაგივრად ერთი მთლიანი მოყავისფრო ფერი გაეფიქრა.

— არის თევა! — თქვა მერაბ რაზუმოვმა და სადღაც ქვემოთ
რიალდა. ერთბაშად შეიძრა ყველაფერი. მექანიკოსებმა სამანქანო განყოფილე-
ბა მიატოვეს და ამწყებთან დაიკავეს ადგილი, კაპიტანმა პროექტორი ჩართო.
მერე ზღვაში კორპის დიდი ნაჭერი გადაადგო და დააკვირდა, წყალი საით
წაიღებდა.

— დასავლეთის დინებაა. — ჩასძახა ქვევით.

— მარჯვნივ აიღე და ისე ჩაუვშავთ. — ეს იაშა ანანბას ხმაა. ახლა იგო
ხელმძღვანელობს გემის მართვასაც და ბადის ჩამშვებასაც. ჩვენი გემი წრეზე
მიდის, ხელნელა ეცემა წყალში. ზღვის ზედაპირზე მას კორპის საცობები აკა-
ვებს. პროექტორი ამ წრეს მიჰყვება. გემი სვლას უკლებს. აი, წოცე ძვირბა
და სეინერიც გაჩერდა. ყოჩაღ, ბიჭებო! რა ზუსტადაა ყველაფერი გაძრავდნო.

მზარეულმაც დატოვა მისი ქურა და გემის მარჯვენა მხარეს დაიკავა ად-
გილი. სწორედ აქ უნდა მოაქურონ ბაღე, აქედან ამოიღონ თევზი. იქამდე კი
ჯერ ფსკერზე დაშვებული ფოლადის გვარლი უნდა დაიხვიონ ვადაშპრებ-
მა, ბაღით, ტომარა გააკეთონ და რომ დარწმუნდებიან, თევზი ვეღარსად გაგვე-
ქცევია, მაშინ ზედა ტროსსაც დაამოკლებენ, ნადავლს გემთან ახლოს მოი-
ტანენ.

ჯალამბრის დოღზე ჭრიალით ეხვევა ფოლადის გვარლი. ფსკერზე წრე
ვიწროვდება და თანდათან ჭირს ძუშაობა, უჭირს მძლავრ ელექტროძრავს.
ფაციფუტზე ეატყობ, რაღაც ვერ არის რიგზე. გასასკუთრებით მერაბი და იაშა
ანანბა წუხან. ალბათ, მხოლოდ მათ უწყვიან, რომ ტროსი ფსკერზე რაღაცას
გამოედო და ახლა ბეწვზეა არა მარტო სადავლის ამოღება, არამედ ბადის ბე-
დიც, ღმერთმა ნუ ქსას და დაიხვს. ერთი-ოთი დღე იაიცი მოუადებია მის
წესრიგზე ძრგვანას. შემდეგ კი ვინ იცის, იქნებ ჩამოცხეს. მაშინ დაემშვიდობე
პირველ ადგილს და პრემიას. არადა 214-ე სეინერის ეკიპაჟმა წყალს პირველ
კვარტალში გაანადღა წლიური გეგმა.

იქნებ დაუჯერებლადაც გეჩვენოთ, მაგრამ ერთმა ფაქტმა ყველა აალაბა-
რაკა; ამ გემის ეკიპაჟმა ერთ დღეში შეასრულა აპრილის გეგმა — დაიჭირა 35
ტონა სტავრიდულა. სხვა თევზები დატვირთვასთან შედარებით ეს, რა თქმა
უნდა, ცოტაა, მაგრამ ზაფხულის მოახლოებასთან ერთად, თევზიც კლებულობს
და გვემაც.

ზღვის ზედაპირზე მოტივტივე კორპის ნაჭრები თანდათან ავიწროვებენ
რკალს. რაღაც ოციოდე მეტრი ამორებს გემს ბადეს. პროექტორის შუქზე
ცხადად ჩანს, როგორ ღულს ზღვა. სინათლეც არაა საჭირო, ისე კარგად ვხე-
დავ ვერცხლისფრად მოფენილ ზედაპირს. საოცარმა სანახაობამ გამიბატა იმდენი
თევზია, რომ ბაღეში ვერ ეტყვა. ისე აწვებიან ერთმანეთს, წყლის ზედაპირს ამოც-
დნენ, წყალმდე ვეღარ უწევენ და პირს აღებენ, ჰაერში ხტებიან. ცხრა წყვილ
ხელს საიმედოდ უჭირავს ბადის სადავლები. თევზსა და გემს შორის მანძილი
ჯერ შემცირდა, შემდეგ კი ბაღე სეინერის კედელს მიაკრეს. საიმედოდ დაამა-
გრეს და აფართოვებული თევზის მორევში გოფირებული მსხვილი მილი
ჩაუშვეს. მძლავრი ტუმბო ჩაირთო და მიღმა წყალი და თევზი შეისრუტა.
ტროუმში პირველი ტონა თევზი ჩაიტალა.

ტრაულერები ათობით ტონა თევზით სავსე ბადეს ციმციმ აიტანენ გემბა-
ნზე, მაგრამ სულ სხვაა შავი ზღვის საშუალო სეინერი, რომელიც სამოც

ტონამდე თევზს ძლივს იტევს. ამიტომ ბადის დაცლა ამ მეთოდით ხდება. მათაღია, იგი ძებადურობს დიდ დროს ართმევს, მაგონა სხვა გზა არაა.

ჯეოგრაფიკით, სახად თევზს იღებენ ყველა ამ საყინოთა დაკავებულში. სეიხეთი ახალი ქარაგნის სამებრად გაეფართო. ბიჭებმა სასადილოდ მი-
მიწვივს.

საჭესთან მდგომმა ბრიგადირმა ზარი ჩართო. იაშა ანანბას ნიშანზე ბი-
ჭებმა კვებანზე თავთავიანთი ადგილები დაიკავეს.

ისევ აჭრილდა ჯალაბქეები. ისევ წრეზე განეწყო კორპის ნაჭრები. თითქმის ყველაფერი ისევ ისე მიდის, თოგორც პირველი თევზჭერისას. ოღონდ ესაა, რომ ახლა უფრო ადვილად დაჰყვა მეთევზეებს გვარლი. ამ ადგი-
ლას ზღვის ფსკერი სწორია და სამშრომობაც არაა.

ისევ გაძალებით მუშაობს ტუმბო. თევზის ვერცხლისფერი ნაკადით ივ-
სება ტრიუმში. ირგვლივ თევზისა და ზღვის სუნი დგას.

არცკი შემიძნევიდა, ჩვენს გარდა სხვა გემები რომ წასულან.

— ხომ ხედავ, ნერვებმა უბტყუნათ, ვერ გაძლეს და წავიდნენ, ვინც მოი-
თმენს ის მოიგებს, ტყუილა კი არაა ნათქვამი. — გეუბნება კაპიტანი.

214-ე სეინერის ეკიპაჟმა ბადის მეორე ჩაშვებაზე თვრამეტი ტონა თევზი
დაიჭირა. ის იყო, ბაღე აკერიფეთ და ნავსადგურისაკენ გამობრუნებას ეპირებ-
დით, რომ სამი სეინერი მოგვიანლოვდა. ერთი გივი უკლებასი იყო, ორი კი მეთე-
ვზეთა კოლმეურნეობისა. თოგორც ჩანს, მათაც მოისმინეს ჩვენი და გივის საუ-
ბარი და გამოსწიეს.

ჩვენი სეინერი უკვე მძიმედ მიაპობს ზღვას. ტრიუმში 38 ტონა ჩინებული
თევზია, ახლა მთავარია, დროზე ჩაბარდეს გადასამუშავებლად.

ლამის სიბნელე გაიცირდა და ჩვენც მივაღექით რეიდზე მდგარ „ყვირი-
ლას“. სეინერებიდან ნასროლი ბავირები ტრაულერებზე დაამაგრეს მეზღვაურებ-
მა და გემები მჭიდროდ მიაღვენენ ერთმანეთს. ახლა მიღებს გამართავენ და ჩვე-
ნი ტრიუმშიდან პირდაპირ საყინავ საამქროში წავა ლამის ნადავლი.

ბიჭებს დადლილობა ეტყობათ. მერაბ რაზუმოვი, იაშა ანანბა და ენვერ
ქაჯაია ვახტზე დგებიან. სხვებს დასასვენებლად უშვებენ.

რიტმულად მუშაობენ ტუმბოები. ლამის სიწყნარეს თოლიები აჭრთხოვენ.
ესენი სანიტრები არიან. ზღვის ზედაპირზე დარჩენილ თევზებს სასწავეს.
დილით ვერცერთ სტავრიდას ვერ ნახავთ მოტივტივეს. სანიტრები პატიოსნად
ასრულებენ თავიანთ საქმეს.

სეინერზე სიცოცხლის ნიშანწყალს მანქანები ამჟღავნებდნენ. ნავჯარმა
ბიჭებმა ჩათვლიმეს. კაპიტანმა თავის პატარა კაიუტაში შემიყვანა და თავისივე
ლოგინზე მიმიჩინა ადგილი. აქ მეტი საწოლი არცაა.

უძილობამ და კაიუტაში დასადგურებულმა სითბომ თავისი გაიტანა და
მეც ჩამთვლიმა. კაპიტანმა გამადვიდა, უკვე ნავსადგურში ვართო. ტრაულერი
თევზსაჭერი ფლოტის ნავმისადგომისაკენ გაეშურა. აქ თუ დაავიანე დიდხანს მოგი-
წევს რიგში ყოფნა.

თენდება. ვარსკვლავები გაფერმკრთალებულიყვენ, აღარც თოლიები ჩა-
ნდნენ. ეს ისეთი დროა, ზღვაზე ყველაფერი რომ წყნარდება და ლამის ნადი-
რობის შემდეგ მისი ბინადრები დასასვენებლად სიღრმეში მიისწრაფვიან.
სეინერი ნავმისადგომს მიაბეს...

ბიჭებმა საჩუქრად ზღვის მამალი გამომიტანეს, ულამაზესი თევზი. წითე-
ლი, დიდფარფლიანი...

გამოსასვლელში უკან რომ მოვიხედე, ჩვენი სეინერი წყნარად ირწყოდა
ზღვაზე.

წარმატებას ვისურვებთ, ბიჭებო!

გ მ ა დ ლ ო ბ თ, ე ქ ი მ ო !..

ამბროსი პერტიაზე ბევრი გულთბილი სიტყვა მითხრეს მისმა მეგობრებმა, კოლეგებმა...

— სულიერი რაინდობა ამბროსი პერტიას აუცილებელი თვისება გახლდათ, — იტყვიან მწერალი ილია რურუა, — იმ წლებში გაზეთის რედაქციების ფანჯრებში შუქი ჩვეულებრივზე გვიან, ნამუაღამევს ქრებოდა. საათის ისრები შორივი ღლის წუთებს ითვლიდა, როცა რედაქციიდან გამოედიოდა და ღამის სიწყნარეში ბათუმის მთავარ ქუჩას გავედოდა. კუთხეში, ძველი აუთიაქის კარების საფეხურზე, შორი-დანვე დაედანდეთ ს-ცნობი ფიგურა. არ შეეძლოდარვართ, ნამდვილად ამბროსი პერტია აღმოჩნდა — აჭარის ჯანმრთელობის დაცვის მინისტრის მოადგილე, შე-სანიშნავი ექიმი, იშვიათი სათნოებისა და მომსახურელობის ადამიანი. ხელში წამლების ფლაკონები ეჭირა. ეკითხეთ — ამ დროს აუთიაქში რამ წამოვიყვანათ, ასეთი რა ვაგჭირვებიათ?

როგორც გამოირკვა, ღლისით მასთან სამინისტროში ვიდაც ქალი მისულა — ერთადერთი შვილი მიკვდება და მითხრეს, თუ გადაარჩენს, მხოლოდ პენიცილინიო. ეს პრეპარატი მაშინ ჩვენში არ მზადებოდა, უკვდავების წამლად ითვლებოდა და მისი შოვნა ადვილი არ იყო.

— დასაძინებლად დაეწევი, — დაამთავრა ამბის მოყოლა მინისტრის მოადგილემ, — რომ იმ ქალის სახე გამომეცხადა. ვერაფრით ვერ მოვისვენე, რადგან ეჭვი მომეძალა — ვაი, თუ დეფიციტური წამალი რაიმე მიწვევით აუთიაქში დაუ-კავეს-მეთქი. თანაც დაპირებული ვიყავი, ბავშვს ვინახულებდი. ძალიან დატვირთუ-ლი დღე მქონდა და ვერ მოვიცალე.

და აი, შუალაშით საწოლიდან წამომდგარი ექიმი მიდის აუთიაქში, რათა პი-რადად დარწმუნდეს, მიუვიდა თუ არა ავადმყოფს წამალი. რეცეპტი მისი რეწოლუ-ციით აუთიაქში არ აღმოჩნდა. მინისტრის მოადგილეს ეჭვები უფრო მიეძალა: რატომ არ გაიტანა დედამ წამალი? ხომ არაფერი მოუვიდა ბავშვს? იქნებ დედას, უბრალო დამლაგებელ ქალს, ძვირადღირებული წამლის ფული არ აღმოაჩნდა? ყველა შემთხვევაში საჭიროა შეჭირვებული ადამიანების მონახულება, მაგრამ როგორ? იცის მხოლოდ ის, რომ დედა-შვილი რუსები არიან. როსტოვიდან ევა-კუირებულნი, და ცხოვრობენ „არდაგანის ყაზარმების“ დასახლებაში.

ექიმის შესწოთება, ცხადია, ჩვენც მაშინვე გადმოვივლო. მაგრამ ამ საოცარი გულის კაცმა მხოლოდ ერთი ჩვენი კოლეგა — გიორგი ლორთქიფანიძე დამიზაჟ-რა. თითქმის გათენებამდე უძებნიათ და, ბოლოს, კითხვა-კითხვით მაინც მიუგ-ნიათ. ანთებით გათანგულ ბავშვს უკვე ცნობიერება ჰქონდა დაკარგული. მინის-ტრის მოადგილეს ბიჭისათვის საკუთარი ხელით ააუკოთება ნიშნის, სასოწარკო-თილი დედა დაუშვდიდება, სთანადოდ დაჟრივობი. მთელი ის დღეები ფეხით დადიოდა იმ სიშორეზე, ვიდრე ბავშვმა არ მოიხედა..

ეს შესანიშნავი მოქალაქე და მეურნალი კარგა ხანია ცოცხალთა შორის აღარ არის, მაგრამ ეს ამავე პირიდანველი სიცხადით ცოცხლობს მესხიერებაში. დღეს, სამწუხაროდ, ზოგიერთ თეთრხალათიანს სენივით შეჰყვია ევანგელისტობა. მართლაც რამდენად იმცირებს თავს და ამცირებს თავის პროფესიულ მოწოდებას. ექიმი, რომელიც პალატაში შედის და მანქანა სხვათა და სხვათა გამო ავადმყოფებს განსხვავებულად ეკიდება, მათ ქონებრივ შესაძლებლობას თუ თანამდებობრივ ცენზს ზომავს. იგი უკვე საყოთარი სიხარბის მსხვერპლი გამსდარა.

ტყუპმპირიტი ექიმი უფროხილდება თავის პროფესიულ ღირსებას, მისთვის უცხოა ანგარება და მწიკელი. ნამდვილი მეურნალი ყველაზე მალე ადამიანის უახლოესი სამსახურის აყენებს და პირველობას მადლიერების სიტყვას, ანიჭებს. რა სჯობს, როცა გადარჩენილი ადამიანი თავის მეურნალს ეტყვის: გმადლობთ ექიმო! ამბროსი პერტიას, როცა მისი გადარჩენილი ადამიანის გამოჯანმრთელების ამბავს ეტყოდნენ, სახეზე კეთილი ღიმილი გადაეფინებოდა. იგი პირნათელი, მისანდობელი და უხარბო იყო.

— ამბროსი პერტია ჯერ კიდევ 35-იანი წლების დასაწყისში გაეცანო, — ვვითხრა მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორმა, ღვაწლმოსილმა ექიმმა ვიორგი ხეჩინაშვილმა. — ხშირად ვხვდებოდი ერთმანეთს ექიმთა საზოგადოების სხდომაზე. იყო ნიჭიერი, ზედმიწევნით შრომისმოყვარე ახალგაზრდა. საზოგადოებამ მალე გაიცნო, კარგი ექიმისა და მოქალაქის სახელი ღამიკვიდრა.

ცხოვრებამ დაგვაასლოვა, მასსოვს, რარიც უხაროდა ტყუპი ვაჟების შეძენა... ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროში თითქმის ყოველდღე ვხვდებოდი ერთმანეთს, ის მინისტრის მოადგილე იყო, მე კი სამინისტროს მთავარი მეან-გინეკოლოგი. მივლინებაშიც ხშირად ერთად ემყოფებოდით — ხან თბილისში, ხან აჭარის რაიონებში.

ცხოვრებაში მეტად უბრალო და გულისთადი იყო. ზუმრობა უფერადა. ერთ წვეულებაზე თამადის მოადგილედ რომ დაასახელეს თქვა: რა ექნა, არ ვიცი, დმერთმანი, ბედმა სულ მოადგილეობა მარეუწაო.

ამბროსი პერტია იყო ჯანმრთელობის დაცვის ორგანიზაციის დიდი მტოდნი, ერუდირებული ექიმი-თერაპევტი, ზედმიწევნით წინდახედული, დანჯი, ზრდილი და თხიქტური კაცი. აქტიურად მონაწილეობდა ექიმთა საზოგადოების მუშაობაში, ჩემთან ერთად იღვწოდა ექიმთა სამეცნიერო შრომების კრებულის გამოცემის აღდგენაში, იყო მისი პირველი ნომრის რედაქტორი. მას მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი ჰქონდა. მათ შორის ნარკევი აჭარის ჯანმრთელობის დაცვის ისტორიიდან.

ბატონი ამბროსი სიკვდილამდე ჰიპოკრატის ფიცის ერთგული დარჩა.

— პერტიების ოჯახი დიდხანს მარქის ქუჩაზე — ჩემს მეზობლად ცხოვრობდა, — მთამბო პარტიისა და კომკავშირის ვეტერანმა იაკობ ყაჭვიშვილმა. — ათიანჯი გადმოდებოდა, მეზობლებს მოგვიკითხავდა. მოგვიხივარულებოდა. ჩვენს სახლში ვინმე თუ ავად გახდებოდა, ისიც წამლებით ზელში მოვდოდა.

მასსოვს, დედა ავად გამიხდა. ბატონ ამბროსის ვთხოვე ენახა. საომის გეწვია. მოიბოდიშა — ძალიან დატვირთული დღე მქონდა და უფრო ადრე ვერ მოვიცადე. კოლეგებიც თან ახლდნენ — მარკ ტერ-მინასოვი და ზურაბ წერეთელი. სამივემ გულთანსით გასინჯა ავადმყოფი, წამლები გამოუწერეს და კარვასანს ტკბილად ესაუბრნენ.

სტუმრების წასვლისთანავე დედამ სასოუძალთან მომიხმო ოა მკითხა: შიილო, რა ღვთისნიერი ადამიანები არიან, მათმა სიტყვებმა კარგ გუნებაზე დამაყენაო.

შემდეგ ამბროსიმ დედაჩემი კვლავ მოინახულა და რარიც გაეხარდა, ავად-

მყოფი წამომდგარი რომ დაუხვდა. მოხუცის ბაგეს დიდხანს მისი ლოცვა-გლო-
თხევა არ მოშორებია.

კიდევ რა დამამახსოვრდა? — პარტიის ქედის რაიკომში ვმუშაობდი. უკრ-
დღეს ექიმთა ბრიგადა გვეწვია ამბროსი პერტიას თავკაცობით. მეტად ძლიერი
შემაღგენლობა იყო: ქირურგი ვალერიან მაქაცარია, ნევროპათოლოგი მარკ ტერ-
მინასოვი, გინეკოლოგი მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი იოსებ ჩარკვანი,
თერაპევტი პლატონ გიგინიშვილი და სხვები.

ახალი ამბავი — ბათუმიდან საუკეთესო ექიმები ჩამოვიდნენ და ყოველგვარ
ავადმყოფობას იკვლევდნენ, თოფივით გაეარდა სოფლებში, ხალხის ნაკადი რაიო-
ნულ ცენტრს მიაწყდა. ათობით ავადმყოფი გასინჯეს და საჭირო დახმარება აღ-
მოუჩინეს. ზოგი საავადმყოფოში გადაიყვანეს. მათ სოფლებში ლექცია-მოხსენე-
ბებიც წაიკითხეს, ინდივიდუალური საუბრებიც გამართეს სანიტარიულ-ჰიგიენურ
საკითხებზე. 10 დღემდე დაჰყვეს რაიონში და მეტად სასარგებლო საქმე გააკე-
თეს. ისინი მართლაც სახალხო ექიმები, კეთილშობილი ადამიანები იყვნენ, ბევრს
აჩსოვს მათი გულის სითბო და უმწიკლო სამსახური...

ერთხელ, თურმე, ამბროსის უთხრეს: ეს და ეს ექიმი პაციენტებისაგან ფულს
იღებს და სულ ოქრო-ვერცხლშიაო.

— ექიმი კი არა გამოძალაველი ყოფილაო. — მოუჭრა.

— რაო, შენ ოქრო-ვერცხლი გაწყენს?

— ხალხის მადლობა, ჩემი ოქრო და ვერცხლიაო, — მიუგო ამბროსიმ.

პერტიების ოჯახისათვის უცხო გახლდათ მოხვეჭის სურვილი, მუშაუნარი
ფუფუნებით გატაცება. მხოლოდ სიმშვიდე, ურთიერთგაგება და კეთილი განწყო-
ბილება სუფევდა ოჯახში.

ასლაც მარქსის ქუჩაზე ამ სადარბაზოს წინ რომ გავივლი, ინსტინქტურად
შეკერდები, მაღლა ავიხედავ, ასე მეონია, აივანზე მომდღმარი ამბროსი გამოვა
და ტკბილად მომესალმება...

* * *

აჭარის ასსრ ჯანმრთელობის დაცვის მინისტრის რამაზ სურმანიძის ნამებობი-
არიან ადამიანები, რომლებიც იმდენ სიკეთის მარცვლებს თესვენ, რომ მთელი
სიცოცხლის მანძილზე დაგამახსოვრდებათ. ისინი ღამაში სიტყვებით კი არა,
არამედ საქმით, სულთ და გულით ეხმარებოან გაჭირვებაში მყოფ ადამიანებს.
ასეთი კაცი, ასეთი მკურნალი და საზოგადო მოღვაწე გახლდათ ამბროსი პერტია.
50-იან წლებში გავიცანი იგი. შემდეგ სამსახურმა მის შვილებს დამაკავ-
შირა..

ბათუმის სამედიცინო ტექნიკუმადამთავრებული ჭაბუკი თბილისის სამედიცი-
ნო ინსტიტუტში შესასვლელად ვემზადებოდი, მაგრამ დედაქალაქიდან დიპლომე-
ბის გამოგზავნა დაავგვიანეს, განცხადებების მიღების დრო იწურებოდა.
ვიღაცამ მითხრა, ნუ აფოვნებ, ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროში მიდი,
ამბროსი პერტია უთუოდ დაგეხმარებაო.

მინისტრის მოადგილემ შეწუხებული რომ დამინახა, ზეზე წამოდგა, ხელი
ჩამოართვეს და მკითხა, შვილო, რა გავჭირვებიაო.

გულდასმით მომისმინა, გამამხნევა, კარგია, მთიელ ბიჭს ექიმობა გადავიწ-
ყვეტაო. მერე ფურმილს დაწვდა, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტში დარეკა-
ადმინისტრაციული ორგანოების განყოფილების გამგეს რუბენ სირაძეს ვაცნო
საქმის ვითარება. თუ ძმა ხარ, პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს დაუკავშირდი,

დაბეჯითებით სთხოვე სამინისტრომ დაჩქაროს დიპლომების გამოგზავნა. ექიმთა ლიმიტიანი მთელი ბიჭი ჩემთანაა, დიპლომს ელოდება, წელს აუცილებლად უნდა ძოხვდეს ინსტიტუტში. ხომ იცო, რარივ გვჭირია მთაში ექიმები.

მალე დიპლომაც მივიღე და სამედიცინო ინსტიტუტის სტუდენტად გავხდი. კიდევ რა დამამახსოვრდა? სტუდენტობის წლებში პროფესორმა გიორგი ნათიძემ დამავალა მომეზადებინა სამეცნიერო ნაშრომი „აჭარის მოსახლეობის კვების თავისებურება და ხასიათი“. წერილიც გამომატანა და დამაბარა, აჭარის ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროში ამბროსი პერტია ნახე, ის უთუოდ დაგეხმარებაო.

ბატონმა ამბროსიმ ჩემი ვიზიტის მიზანი რომ გაიგო, მითხრა: კეთილი, ეს საკითხი მეც მაინტერესებსო. ვის არ დაურეკა, რა არ იღონა. მალე საქმეც აეწყო. ჩემმა ნაშრომმა მოწონება დაიმსახურა.

უკანასკნელად 1963 წელს შევხვდი. მაშინ შუახვეის რაიონის მთავარი ექიმი ვიყავი. მაღალმთიანი რაიონების მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებაზე წიგნი დაწერე და პატივცემულ ამბროსის ვთხოვე მისი რედაქტორობა. მაღლობა მითხრა და დასძინა: სჯობს, ასპარეზი ახალგაზრდებს დაუთმოთ, კარგი იქნება თუ ამ საქმეს ლევან გელაძეს მივანდობთ, შესანიშნავი ექიმი და პოეტიცო.

ამბროსი პერტიას შვილებთან ჩემი მეგობრობა სამედიცინო ინსტიტუტში დაიწყო და გრძელდება.

ხუნუ სიკეთითა და პატიოსნებით სავსე ადამიანია. ყველამ როდი იცის, რომ ეს მოწოდებით ექიმი და სათნო ქალი ღონორია. მან ერთადერთი ვაჟიშვილის ტრაგიკულად დაღუპვის წინააღმდეგ სისხლი გაიღო, სხვას დაეხმარა, საკუთარ შვილს კი ვეღარ უშველა...

ნოდარ პერტია შესანიშნავი ვაჟკაცი იყო, ერუდირებული ქირურგი, კარგი სპორტსმენი და მამულიშვილი. ბუნებით კეთილსა და ოპტიმისტს სიმჩნევუ სიკვდილამდე არ დაუკარგავს. მძიმე წუთებშიც ნათესავებსა და მეგობრებს უფრთხილდებოდა.

რეზო პერტია უნარიანად უძღვება ჩვენი რესპუბლიკის ერთ-ერთ უდიდეს სამკურნალო დაწესებულებას, პატიოსანი და თავდადებული მუშაკია.

როცა პერტიების ოჯახზე — ექიმთა დინასტიაზე — ვფიქრობ, თვალწინ მიდგება მათი ადამიანური სიკეთე — მოყვასისადმი ერთგულება, თანადგომა, თავდადება, გამტანობა და სიყვარული... სწორედ ასეთი ადამიანები, ჭეშმარიტად სახალხო ექიმები სჭირდება ქვეყანას...

ხელქვეითებისადმი მეტად ყურადღებიანი და გულისხმიერი კაცი იყო, ამბობდნენ ამბროსი პერტიაზე, დიდ პატივს სცემდა ადამიანის შრომისმოყვარეობასა და პატიოსნებას. თვითონაც კაცური კაცობის განსახიერება იყო და ხელქვეითებისაგან ამას მოითხოვდა.

მარტო მოთხოვნა კი არა, დახმარებაც იცოდა, მალე გაიკებდა, ვის რა უჭირდა და ულხინდა, წაქცეულის მოსარჩლე იყო, თანამდგომი.

მომავალი თაობები მაღლიერების გრძნობით მოიხსენიებენ იმ მოღვაწეთა სახელებს, რომლებმაც მთელი ცხოვრება მაღარიის შესწავლასა და მის წინააღმდეგ ბრძოლას შესწირეს. ასეთ მეზობლთა რიგებში იყვნენ სალომე ავალიშვილი და ამბროსი პერტია. ისინი წლების მანძილზე ხელმძღვანელობდნენ აჭარაში მაღარიის პრობლემის შესწავლას, ამ დაავადების საწინააღმდეგო ღონისძიებათა შემუშავებასა და განხორციელებას.

სალომე ავალიშვილმა და ამბროსი პერტიამ დასტაბეს წიგნი „მაღარიის ლიკვიდაცია აჭარაში“, სადაც ვკითხულობთ:

...მაღარიამ აჭარაში და საერთოდ საქართველოში მოსახლეობა არანაკლებ
იმსვენებლად, ვიდრე ვარეშე ძტრებთან ბრძოლაში...

...რომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე აჭარის მთელი რიგი სოფლები
ბის მოსახლეობა მთლიანად ამოწყდა ამ მძიმე დაავადებისაგან...

1954 წელს აჭარაში გამართულ სიმპოზიუმზე ამბროსი პერტიამ განაცხადა:
მაღარია აჭარაში პრაქტიკულად ლიკვიდირებულია, ვინ მთელის, აჭარის შედი-
კოსებში რა დიდი შრომა მოახმარეს ამ საშვილიშვილო პრობლემის გადაწყვე-
ტას.

ამბროსი პერტია დიდ დროსა და ენერგიას ახმარდა მეცნიერულ ნაშრომთა
რედაქტირებას, დასაბეჭდად მათ მომზადებას. თვითონაც ნაყოფიერ მეცნიერულ
საქმიანობას ეწეოდა. 20-ზე მეტი ნაშრომი გამოაქვეყნა. ორჯერ გამოიცა ამბრო-
სი პერტიას მონოგრაფია „ნარკვევი აჭარაში ჯანმრთელობის დაცვის ისტორიი-
დან“. დაიბეჭდა მისი სხვა მონოგრაფიებიც. ყურნალ-გაზეთებშიც სისტემატურად
აქვეყნებდა სტატიებს ჯანმრთელობის დაცვის აქტუალურ საკითხებზე.

ამბროსი პერტია მუდამ სრუნავდა ასალგაზრდა კადრების მეცნიერული კვა-
ლიფიკაციის ამაღლებისათვის. პრინციპულადა, კომუნისტების საქმის უსაზღვრო
ერთგულება, ნაკლოვანებებისა და დარღვევებისადმი შეურიგებლობა, აღამიანე-
ბის, ფაქტების, მოვლენების პიროვნული, რეალისტური შეფასება თან გასდევ-
და ამბროსი პერტიას მთელ მოღვაწეობას. დიდ თუ პატარა საქმეს, რომელსაც მას
ანდობდნენ, ყოველთვის მაღალი პასუხისმგებლობით, ხალხისა და პარტიის წი-
ნაშე მოვალეობის დრმა შეგნებით ეკიდებოდა.

ამბროსი პერტიას საქეიმო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ღირსეულად
დაუფასდა — დაჯილდოებული იყო მედლებითა და სიგელებით, ჯანმრთელობის
დაცვის წარჩინებულის ნიშნით, მინიჭებული ჰქონდა საქართველოს სსრ და
აჭარის ასსრ დამსახურებული ექიმის საპატიო წოდებები.

ამბროსი პერტიას ბინის კარი მუდამ ღია იყო ჭეშმარიტი მამულიშვილე-
ბისათვის. აქ სხვადასხვა დროს ნახავდით ბათუმელ მედიკოსთა შესანიშნავ წარ-
მომადგენლებს — ზურაბ წერეთელს, პლატონ გიგინიშვილს, გიორგი ხენინა-
შვილს, ვარლამ გიორგაძეს, მიხეილ ლოლუას, ვალენტინ ვგორიკს, ილია მარ-
კოვს, თამარ ბეთანელს, ირაკლი დიასამიძეს, გენო მგალობლიშვილს, აენი
დიასამიძეს, აკაკი ტიკარაძეს, ხალიზ აბაშიძეს, ვახტანგ დიასამიძეს, ირაკ-
ლი ბასილიას, ლუკი დგებუაძეს... აქ ხშირად კამათობდნენ მედიცინის პრობ-
ლემებზე, ლიტერატურისა და ხელოვნების ამბებზეც.

* * *

ამბროსი და ელისაბედ პერტიების ოჯახის იშვიათი პატიოსნება მთელს
ბათუმშია ცნობილი, დედა შვილებს სამშობლოსა და ხალხის სიყვარულს, პატიო-
სნებასა და უანგარობას, ურთიერთ გატანასა და თანადგომას ასწავლიდა.

— დედაჩემს ძლიერ უყვარდა მეუღლე, — მიაშობს ნუნუ, — შვილებსაც
მისდამი სიყვარულსა და პატივისცემას შთაგვაგონებდა.

ელისაბედი უჩვეულო გულისხმიერებით განიცდიდა ამბროსის ყოველ წარმა-
ტებასა და გასაჭირს, თავს ევლებოდა მეუღლეს, სითბოსა და სიყვარულს
არ აკლებდა, ამბროსიც გულწრფელად ემადლიერებოდა მას. ყველაფერს ცოლ-
შვილთან ყოფნა ერჩია.

ამასობაში სუფრა გაიშლებოდა და პერტიების ოჯახში სიცოცხლისა და
სიყვარულის საღვებრძელო შეისძებოდა. ამბროსი თავის საყვარელ „მრავალკა-

მიერს“ დაიწყებდა, მაშ მუდღე და შეიღებოც აჰყვებოდნენ, ტკბილი მელოდო-
ბით ივსებოდა სახლი.

ყოველდღე დიდი სიყვარულს შეუქმნიდა. ადამიანის არსებობის მიზანი სხვა
ბისათვის აღდგომის ძიებებშია, მაგონა რაოდენ ძვირად, როცა ბედი შენთვის
თონ გიპყრობდა.

ანლა ათათიხისეული ბინის კედელზე ოთხი უდროოდ წასული ეკეცის ხე-
რათი ჰქოდა. შათიანი ქალი ამ სუბოთხეა ელოდებოდა, ე. ბოთხეა, ე. ბოთხეა...

ცხოვრების შუადღე ახლასან დაუდგა. თმები კი შეევეცებოდა. ამბობენ, მამას
ჰგავს — მტკიცე ხასიათის ქალია, კეთილშობილი, სათნო, ნაზი... იგი მოწოდ-
ებით ექიმია, ძლიერ უყვარს თავისი მოსწავლეა, ადამიანის განათლების გულთან
სიაქვს, მაღალად ედგა სატყეოს.

— ექიმობა ბავშვობიდანვე არჩეული და შესისხლსორცებული მქონდა, —
ამბობს ხუნუ პერტია. — ეს, ალბათ, იმანაც განაპირობა, რომ მამა და ბიძა ექი-
მები იყვნენ. ჩვენს ოჯახში ხშირად გაიგონებდი: გვიშველე, ექიმი!

მამაჩემი, აშბროსი პერტია, დაუხარული კაცი იყო. მოყვასი, ავადმყოფის მო-
სარჩლე და შემწე. ერთი შემთხვევა ჩემს სულს ძლიერ დააჩნდა და, ალბათ, ჩემი
მომავალი პროფესიაც განსაზღვრა.

...ზაფხურის ჭირვეული ღამეა, რომ იტყვიან ძაღლს გარეთ არ გააგდებს კაცი.
ჰოდა, ამ დროს ვიდაც კარებს აკაკუნებს, თან მუდარით ექიმს კითხულობს.

— მამაჩემი ავად, — პასუხობს ნოდარი.

— ვაიმე, რა ექნა, შვილი მიგვდება, — ქეთინით ამბობს სიცოცხლისგან გათოში-
ლი კაცი.

— მობრძანდით, გათბით. — გვაბეჭეებით ავადმყოფის მამას.

ხმაური საწოლ ოთახშიც იჭრება, მამა ტანთ იცვამს.

— სად მიხვალ, სად, სიცხიანი? — ემუდარება დედა.

— რას იზამ, ელისაბედ, ასეთია ჩემი მოვალეობა.

მამა გვიან ღამით დაბრუნდა შეცოებული. ყველანი გარს შემოგვისხა, სიყვა-
რულით გადმოგვხედა და თქვა: კარგ დროს მივუსწარი მაც ბავშვს, გათენებამდე
დიფტერია დაახრჩობდა...

მამაჩემს საშუალო სკოლის მედალზე დამთავრების ატესტატი რომ მივუტა-
ნე, შუბლზე მეამბორა და მითხრა:

— ყოჩაღ, შვილო, ძალიან გამახარე.

— სიხარულთან ერთად საფიქრალიც და საზრუნავიც მოგვემატა, — მიუგო
დედამ.

— ასეა, ჩემო ელისაბედ, წავა, ისწავლის და ჩიტივით გაგვიფრინდება. —
შემდეგ წამით ჩაფიქრდა და მკითხა, — სწავლას სამედიცინო ინსტიტუტში აზი-
რებ ხომ?

— კი მაშეო, სხვა პროფესია ვერც წარმომიდგენია.

— კეთილი, შვილო!

ინსტიტუტში ხშირად მაკითხავდა. თბილისში მისი გამოჩენა ჩემთვის ზვი-
მი იყო. ინსტიტუტში ხვდებოდა ჩემს პროფესორ-მასწავლებლებს, ზოგი მისე-
რ სტუდენტობის მეგობარი იყო. ზეპირად იცოდა ჩემი ამხანაგების სახელი და გვა-
რი, ხშირად მიტყდა: ყურადღებით უსმინე ლექტორს, წერილ გარკვევით. მთავა-
რი არ გამოგრჩეს, მერე დასძენდა, ცოდნა ყველა პროფესიის ადამიანს მოეთხო-
ვება, ექიმს კი ორმაგად. ექიმი მოწოდებით უნდა გახდეს და არა მხოლოდ საე-
ქიმო განათლების მიღებით. იტყოდა.

— ქალაქის № I საავადმყოფოში მუშაობა ახლადდაწყებული მქონდა, — განა-

გერმანობს ნუნუ. — მამა ყოველდღე გამოძიებდა ავადმყოფების ისტორიას, ერთად ვარჩევდით — სწორად ჩავატარე თუ არა მკურნალობა, რამე ზომ არ დავაკელი, კიდევ რა დახმარება ესაჭიროება ავადმყოფს. ძალას მმატებდა მაშის შექება, გამხსნევა, თანადგომა.

ბათუმის № 1 და № 3 საავადმყოფოებში დიდად აფასებენ ნუნუ პერტიას, სადაც მთელი მეოთხედი საუკუნე გაუტარებია.

გამოცდილი ექიმი კვლავ ავადმყოფის პალატებში ტრიალებს. აქ მთელი მისი ცხოვრებაა, სიხარული და ცრემლი, რწმენა და იმედი. მარტო მკურნალობის ხელოვნება რას გიშველის, თუ არ გაგაჩნია დიდი ადამიანური სითბო და სიყვარული, ხშირად უთქვამს ნუნუს, მისხარია, როცა ავადმყოფები ჯანსაღდებიან, სიცოცხლე და ხალისი უბრუნდებათ, ეს ექიმისათვის ყველაზე დიდი საჩუქარიაო.

მაშის გარდაცვალების შემდეგ ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროში დაიბარეს და უთხრეს, რომ ამ სამინისტროს პოლიკლინიკაში მამაშენი უნდა შეცვალო.

სიტყვა არ გაუტეხია. ჯანმრთელობის ამ კერაში ნუნუ პერტია წამყვანი თერაპევტი იყო, ამჟამად კი მთავარი ექიმი.

მწერალმა და ჟურნალისტმა გიორგი ლორთქიფანიძემ შენიშნა: შესაშური თვისება აქვს ნუნუს, არ იცის ავადმყოფის გარჩევა, ყველას ეხმარება, პატრებს მიაგებს, გულის სითბოს გაუყოფს. 15 წელზე მეტია მკურნალობს, ზედმიწევნით იცის ჩემი საფიქრალიც და სატიკვარიც. მჯერა მისი და ვენდობი მას. ყველა ოჯახში დიდი სიხარულითა და იმედით ელიან ქალბატონ ნუნუს. როგორ არ უნდა უმაღლივად ადამიანს, რომელმაც ბევრჯერ გიხსნა გაჭირვებისაგან.

პოლიკლინიკაში ასეთი ამბის მოწმე გავხდი: წამლები თუ მიიღეთ, თავს როგორ გრძნობთ, გეთყვება, — ეკითხებოდა ნუნუ პერტია თავის პაციენტს.

— ცუდად ვარ ექიმო, ის წამალი ვერ ვიშოვე.

— აქამდე რატომ არ გამავებინეთ, აკი გითხარი, მკურნალობის გადადება არ ივარგებს-მეთქი?

ავადმყოფი შეწუხებული მისჩერებოდა მკურნალს.

ახლა რაღა ვქნათ, თავისთვის ჩაილაპარაკა ნუნუმ, პალტო საჩქაროდ ჩაიცვა. პაციენტს მიუბრუნდა და უთხრა: დედაჩემი მაგ წამალს სვამს. სახლში ერთი ფლაკონი მეგულება, წავალ და მოგიტან.

და აი, ის ერთი ფლაკონი წამალი ქალბატონმა ნუნუმ ორ ავადმყოფს უწილდა...

ჩვენი პროფესია ყველაზე ჰუმანურია, ამბობს ნუნუ, ვერ წარმომიდგენია ექიმი, რომელსაც ადამიანის სიცოცხლე აბარია, გულგრილად მოეპყრას პაციენტს. მკურნალის სახელსა და ღირსებას გაფრთხილება უნდა, ჩვენს თეთრ ხალათს ლაქები არ უნდა აჩნდეს!

...დადის ქალაქში სანდომიანი ქალი, ყველასათვის ნაცნობი და ახლობელი. შავები აცვია — ჯერ მამა გამოეცალა ხელოდან, შემდეგ მეუღლე, ბოლოს ძმამ დაწყვიტა გული, უკანასკნელად კი ერთადერთი სათაყვანებელი შვილი დაეღუპა... ხომ აღუწაზღაურებელი დანაკლისია, მაგრამ უნდა იცოცხლოს, ექიმმა ავადმყოფის გადარჩენისათვის უნდა იცოცხლოს, გაჭირვებულს არგოს, წაქცეულს ხელი შეაწყველოს, სხეულს სატიკვარი შეუმსუბუქოს.

ტყუპი ძმები, ნოდარი და რეზო, პატარაობისას ისე საოცრად ჰგავდნენ ერთმანეთს, თურმე მშობლებიც ძლივს ასხვავებდნენ.

ძმები პატარაობიდანვე სპორტმა გაიტაცა, სწავლობდნენ ფეხბურთის სკოლაში, თამაშობდნენ აჭარის ნაკრებში... ნოდარი ჩინებული მოსწავლე იყო, იგონებს რეზო, ბევრს კითხულობდა, საათობით შეეძლო წიგნზე მუშაობა, მეც ამიყოლიებოდა.

შრომაც გვიყვარდა. საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ ერთი წელი მშენებლობაზე დაყვავით. მამა პატარაობიდანვე კაცთმოყვარეობასა და პატიოსნებას გვინერვავდა. სწორედ ამან განაპირობა ჩვენი მომავალი პროფესიის არჩევა.

მამის შეგონება დიდად დაგვეხმარა, ძმები თბილისის სამედიცინო ინსტიტუტის სტუდენტები გავხდით. ვისწავლეო დროის ყადრი. ბევრს ვმეცადინებოდით. ნოდარი წარჩინებული სტუდენტი იყო.

გარდა სწავლისა, სხვა საზრუნავიც გვქონდა: სპორტი (ინსტიტუტის, ფეხბურთოვლითა გუნდში ვთამაშობდით), სამეცნიერო წრეში მეცადინეობა, კომკავშირული დაჯალბა (ნოდარი კურსის კომკავშირის კომიტეტის მდივანი იყო) და ვინ მოთვლის, კიდევ რა.

დედ-მამა მხარში გვედგა, აინტერესებდით, ვინ გვიკითხავდა ლექციებს, რა სიახლენი იყო ამა თუ იმ მეცნიერებაში.

იმ შემოდგომაზე პათოლოგიური ანატომია გვეწყებოდა. მამამ გვითხრა, საინტერესო დარგია, მოდით, ერთად წავიმეცადინოთო. საქმე კარგად აეწყო — მამჩემი და ნუნუ კითხულობდნენ, მსჯელობდნენ, მე და ნოდარი ვუსმენდით. ასე თითქმის ერთი თვე გაგრძელდა და ჩვენი ერთობლივი მუშაობა ნაყოფიერი გამოდგა.

პათოლოგიურ ანატომიას აკადემიკოსი ვლადიმერ ჟღენტი გვიკითხავდა, მართალი ვითხრათ, ძალიან გავგაიღვილდა ამ საგნის სწავლა.

ნოდარ პერტიამ საექიმო ნათლობა რესპუბლიკურ საავადმყოფოში მიიღო. დიდმა კოლექტივმა დახმარების ხელი გაუწოდა მას.

ნოდარი კარგა ხანს ბათუმის № 1 საავადმყოფოში მუშაობდა, აქ დასპეციალდა, გამოცდილი ქირურგის ავნი დიასამიძის ხელმძღვანელობით, შემდეგ ლენინგრადშია, ექიმთა დახელოვნების ინსტიტუტის ქირურგიის კათედრაზე...

ნოდარ პერტიამ გაიარა გზა რიგითი დასტაქრიდან ქალაქის მთავარ ქირურგამდე. სხვადასხვა დროს მუშაობდა № 3 საავადმყოფოს ქირურგიული განყოფილების გამგედ, სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე კი № 1 საავადმყოფოს ქირურგიულ განყოფილებას ედგა სათავეში.

მთელ რესპუბლიკაში გაითქვა სახელი დასტაქარმა ნოდარ პერტიამ, ასობით ოპერაცია გააკეთა მან. ასობით სიცოცხლე გადარჩა. მის სახელს ყველგან სიყვარულით წარმოსთქვამდნენ.

ნიჭიერი და გულისხმიერი პედაგოგიც იყო, წლების მანძილზე ბათუმის სამედიცინო ტექნიკუმში ასწავლიდა;

ნაყოფიერ მეცნიერულ საქმიანობასაც ეწეოდა 15 წანობით გამოაქვეყნა. დისერტაციაც მზად ჰქონდა, მაგრამ მისი დაცვა არ დასცალდა... ქალაქს დააკლდა მეტად ნიჭიერი დასტაქარი, კაცური კაცი, ჰუმანიტატი მამულიშვილი.

რეზო პერტია პირნათლად ემსახურება ექიმის ძნელსა და საპატიო საქმეს. სიას, აპასთან იგი ბავშვთა რესპუბლიკური საავადმყოფოს მოავადმყოფოებს კო-
ლექტივს წინამძღოლობს.

პიოველი ხათლობა ურების საექიმო ამბულატორიაში მიიღო. ასე ამბობს. იოლი არ არის სოფელში ბუშაობა, იქ თერაპევტიც ხარ და ენერგეტიკ, ურო-
ლოგიც და გინეკოლოგიც... ავადმყოფის ბედი ჩეხზეა დაბოცებული, თუ რაძე-
ხად სჭირს გადაწყვეტილებას ძიებდნენ.

თითქმის ორ ხელმოწერას იმუშავა საექიმო პუნქტის გაშვებ, პაციენტთა სიე-
ვარული და პატივისცემა დაიმსახურა. შემდეგ პოოფილი მცვალა, ყელ-ყუ-
ცხვირის ექიმი გახდა.

ეს ერთმა შემთხვევამ განაპირობაო, ამბობს რეზო. ახალგაზრდა კაცს ყუ-
რის არეში საშინელი ტკევილები ჰქონდა. ჩემმა დახმარებამ სასურველი შედეგი
ვერ გამოიღო. ვადაწყვეტე კარგად შემესწავლა ეს პროფილი. მოსკოვის ექიმთა
დახელოვნების ინსტიტუტში ყელ-ყურ-ცხვირის სხეულებათა პროფილი დავსპე-
ციალდი.

...რესპუბლიკურ საავადმყოფოში ყელ-ყურ-ცხვირის ექიმად დამნიშნეს. მარ-
თალი ვითარათ, ბედმა გამიღიმა, გვერდით შეტად გამოცდილი ექიმები აღექსანდ-
რე ღორია და ღურსუნ დიასამიძე მყავდნენ. განა შეიძლება დაივიწყო ამ ადამიან-
თა უანგარო, კეთილი სამსახური? უფროსი კოლეგები ყველაფერს აკეთებდნენ,
რომ თავიანთი გამოცდილება ჩემთვის გადმოეცათ.

1970 წელს ბავშვთა რესპუბლიკურ საავადმყოფოში გაიხსნა ყელ-ყურ-
ცხვირის განყოფილება და მის გაშვებ გადაამყვანეს. ვული დამწყვეტა კარგ კო-
ლექტივთან განშორებამ.

საავადმყოფოში გვიან დამით გამომიძახეს. შეიღი წლის გოგოს ობერაციის
შემდეგ ძლიერი სიხსნის დენა ჰქონდა. ჩემს უფროსს კოლეგას ღურსუნ დიასამი-
ძეს დავეურვე და ვთხოვე სასწრაფო დახმარება. მანაც არ დააყოვნა. რატომღაც
დადლილი, სოთხნითი შეხვეა, ძაგრამ კითხვის დრო არ იყო როგორც იქნა,
ერთობლივი ბრძოლით ავადმყოფი სძიმე ბღვთაობიდან გამოვიყვანეთ. ღურსუნს
ხელი მაგრად ჩამოვართვი, და მაშინ მიგზღვი, რომ მას ძალიანი სიცხე ჰქონდა.
ბარაქალა მის ვაჟკაცობას, შუალამით საწოლიდან წამომდგარმა ავადმყოფსაც ამ
ყოფაში არ მიმატოვა. შემდეგაც მუდამ მხარში მიდევას ღურსუნ დიასამიძე, კარგი
სპეციალისტი, გულგახსნილი ადამიანი, შინაგანი ღირსებით აღსავსე მეგობარი.

აქვე მაღლიერების გრძნობით მინდა მოვიხსენიო ვახტანგ დიასამიძე, რომე-
ლიც წლების მანძილზე ბავშვთა რესპუბლიკურ საავადმყოფოს თავკაცობდა. მან
დიდი პატივი დაგვძო ახალგაზრდებს.

— ბავშვთა საავადმყოფოში ბევრი სიახლეა, — მაიმბობს მისი მთავარი ექიმი
რეზო პერტია. — აშენდა ჩვილ ბავშვთა კორპუსი. ჩვენთან, აჭარაში, პირველი
მოეწყო რეანიმაციური განყოფილება, მწყობრში ჩადგა ექსპრეს-ლაბორატორია-
საავადმყოფო უახლესი აპარატურით აღიჭურვა, დაინერგა კვლევის ახალი მეთო-
დები. აქ ბევრი კვალიფიციური ექიმი.

რეზო პერტიამ თავისი ცხოვრება ექიმ ოკულისტს თამარ გოგოლიშვილს და-
უკავშირა. ვაჟიშვილს ამბროსი (ამიკო) დაარქვეს, მასაც ექიმობის პროფესია და-
ანათლეს, პატარა ნუნუც, ვინ იცის, იქნებ მკურნალი გახდეს.

კარგი შვილი ეზრდება რეზოს. ამიკოს ერთ წერილს გაგაცნობთ, რომელიც
მან მწერალსა და მეტყვერს ლევან სანიკიძეს 1979 წელს მისწერა:

„პატრიოტული მწერალი!
იქნებ უსიყვარულო იყოს, რომ III-ა კლასის მოსწავლე, თქვენ გწერო, სადაა იაყთი დიდი სიბრძნეობა დატოვა ჩემზე თქვენსა წიგნისა „უკაც-
ოკაცო ხალხი“, გადავწყვიტე, რომ წიგნილი მომეწერა.

თქვენი პირველი წიგნი გასულ სკოლს გამოვიდა, ჩვენთან ისე ცოტა იყო. რომ მაღაზიებში აიღე კი გაყიდულა, ამიტომ დედამ ძხოლოდ ბიბლიოთეკიდან შე-
ძლო წიგნი გამოტანა. საგრამ მაშინ არ მომცა წაკითხვის ხემა. სკოლს კი მეორე
ნაწილი მოიტანა. მე აღარ მომითხოვია ნებაართვა, დავიწყე კითხვა და ვეღარ
მოვცილდი. გაკეთილს ვსწავლობდი, თუ საჭმელს ვჭამდი, თქვენი წიგნი ბედო
და ვკითხულობდი. ძალიან გააციცდიდი. რა კარგად ააიბოთ წიგნის დასაწყისში —
ქართულ ხმალითა საგოდებელს: ძართლა ქართულ ხმალს ქარქაში არ ღირსგბია.
ახლა უკვე მოუთმენლად ველი მესამე წიგნს. საქართველოს ისტორიის სახელმძ-
ღვანელო მეორე კლასში წავიკითხე. მაშინ ძალიან მომეწონა და ინტერესითაც
ვკითხულობდი. შექდეგ კი აღარა, მივხვდი, რომ იქ ცოტა რამ გწერა; ვკითხულო-
ბდი ისტორიულ მოთხრობებსაც, მაგრამ მეტი მინდოდა მცოდნოდა. ამას კი
თქვენს წიგნში ვკითხულობ.”

პატრიოტული III-ა კლასის მოსწავლე ამიკო პერტია“.

მწერალმა პატარა მამულიძეილს მოსწერა:

„მშვენიერო ქართველო ყმაწვილო, ამიკო პერტია!

თქვენი საოცარი წერილი დაგვიანებით წავიკითხე და უმაღლეს პასუხს გააზ-
ლებო.

აღტაცებული ვარ თქვენი გონების სინათლით, ზნემაღალი აღზრდილობით და
ეგზომ „ნაადრევი განსწავლულობით“.

მადლობა ღმერთს, რომ მაინც და მაინც გვეზრდებიან თქვენისთანა მამული-
შვილები.

მადლობა თქვენს დედას და მამას ეგზომ „დიდი ბიჭის“ გაზრდისათვის.
მაპატიეთ, რომ „უქარქაში ხმლების“ I-II წიგნებს ვერ გიგზავნი (უბრა-
ლოდ — აღარ მაქვს). მე-3 წიგნს კი აუცილებლად მოგიძღვით.

გოცნით მრავალგზის, მომავლო საიმედო მამულიშვილო!
თქვენი ლევან სანიკიძე“.

* * *

ბათუმელს ახსოვთ ამბროსი პერტია. ჭეშმარიტად სახალხო ექიმი, მომხი-
ბელელი ადამიანი, უანგარო კაცი. დაგიწყება არ უწერია ნიჭიერ დასტაქარს ნო-
დარ პერტიასაც.

სიცოცხლის სადარაჯოზე კვლავაც საიმედოდ დგას პერტიების ოჯახი-ექი-
მთა დინასტია. ბევრს ახსოვს ამ ადამიანთა კეთილი, უანგარო სამსახური, კიდეც
ბევრს მაღამოდ დაედება მათი მადლიანი მარჯვენა.

რსსს-ის პირველი ყრილობის 30 წლისთავისათვის

დიდი გზის ეტაპები

ბოლშევიზმი, როგორც პოლიტიკური აზროვნების მიმდინარეობა და როგორც პოლიტიკური პარტია, 1903 წლიდან არსებობს

3. ი. ლენინი

XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე რევოლუციური მოძრაობის ცენტრმა დასავლეთიდან აღმოსავლეთში, რუსეთში გადაინაცვლა. ეს შემთხვევითი არ იყო. საამისო პირობები დიდი ხანია მზადდებოდა.

ჯერ კიდევ დიდი ხნით ადრე. მეცნიერული კომუნიზმის ფუძემდებლები კ. მარქსი და ფ. ენგელსი წინასწარმეტყველებდნენ საერთაშორისო რევოლუციური მოძრაობის ცენტრის რუსეთში გადანაცვლებას. ისინი სიყვარულით იხსენიებდნენ რუს ხალხს და მის განმათავისუფლებელ ბრძოლას, აღფრთოვანებული იყვნენ მისი გმირული წარსულითა და აწმყოთი, თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ თავდადებული ბრძოლით. განსაკუთრებით მაღალ შეფასებას აძლევდნენ რუსეთის პროლეტარიატს, როგორც რევოლუციურ შესაძლებლობათა უშრეტ წყაროს. სწორედ ამიტომ, კ. მარქსი წერდა „ამჯერად რევოლუცია აღმოსავლეთში დაიწყება“.¹

ლონდონში სლავთა მიტიგისადმი მისალმებაში 1891 წელს კ. მარქსი და ფ. ენგელსი წინასწარმეტყველურად აღნიშნავდნენ, რომ პარიზის კომუნის დამარცხების შემდეგ რევოლუციურმა მოძრაობამ რუსეთში გარდაუვალად უნდა მიგვიყვანოს რუსეთის კომუნის დაარსებამდე.²

„კომუნისტური პარტიის მანიფესტის“ რუსული გამოცემის წინასიტყვაობაში (1882 წ.) მეცნიერული კომუნიზმის ფუძემდებლები ხაზგასმით აღნიშნავდნენ, რომ რუსეთი ევროპაში რევოლუციური მოძრაობის მოწინავე რაზმს წარმოადგენს.³

ჩართლაც, რუსეთის მუშათა კლასი 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან საბრძოლო დროშებით გამოვიდა. ასეთ-ვითარებაში საჭირო იყო პროლეტარიატის უდიდესი ბრძოლისუნარიანობის მობილიზაცია და კონსოლიდაცია. ამ რთული ამოცანის გადაწყვეტა შეეძლო რევოლუციურ პარტიას. მაგრამ/ასეთი პარტია რუსეთში XIX საუკუნის დასაწყისამდე არ არსებობდა. თვითონ ცხოვრებამ დააყენა დღის წესრიგში ახალი ტიპის პარტიის შექმნის საკითხი, პარტიისა, რომელიც პრინციპულად განსხვავებული იქნებოდა დასავლეთ ევროპის ოპორტუნიტუალ-რევოლუციონისტული პარტიებისაგან. მხოლოდ ასეთ პარტიას შეეძლო სათავეში ჩადგომოდა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლას, დაეშო „ხალხთა საპყრობილ“ და დაემყარებინა დემოკრატიული წყობილება. ამ ამოცანის გადაწყვეტას ხელი მოჰქონდა ვ. ი. ლენინმა.

ჯერ კიდევ 1895 წლის შემოდგომაზე ვ. ი. ლენინმა გააერთიანა პეტერბურგის 20-მდე სოციალ-დემოკრატიული წრე და ჯგუფი და ჩამოაყალიბა „მუშათა კლასის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის კავშირი“. ეს იყო ახალი ტიპის პარტიის სერიოზული ჩანასახი.

ვ. ი. ლენინმა, პირველ რიგში, დაუწოდებელი ბრძოლა გამოუცხადა „მეორე საქმნის“ თეორიის“ მქადაგებლებს — ლიბერალურ ნაროდნიკებს, რომელთაც კაპიტალიზმის რუსულ თეორიაში „საბჭოების მცენარედ“ მიაჩნდათ და მას „უღელურს“ უწოდებდნენ.

მეორე მხრივ, მუშათა რევოლუციური მოძრაობის გზაზე დიდ დაბრკოლებას ქმნიდნენ „ლეგალური მარქსისტები“, რომლებიც თავს მარქსისტებად ასაღებდნენ, სინამდვილეში სულსა და გულს აცლიდნენ მარქსის მოძღვრებას, უარყოფდნენ პროლეტარიატის დიქტატურას. ლენინი მათ შეუპოვრად ებრძოდა, როგორც მარქსიზმის ფარულ მტრებს.

განსაკუთრებით დიდი ბრძოლა დასჭირდა ლენინს ისეთი ოპორტუნიისტული მიმდინარეობის წინააღმდეგ, როგორიც იყო ეკონომიზმი. „ეკონომისტები“ საეცებით უარყოფდნენ მუშათა კლასის პოლიტიკურ ბრძოლას.

პირველ ხანებში „ეკონომისტები“ საგრძნობი გავლენით სარგებლობდნენ მუშებს შორის, განსაკუთრებით დიდი იყო მათი გავლენა პეტერბურგსა და მისკოვში. ამიტომ ვ. ი. ლენინი დაჟინებით მოითხოვდა მარქსისტული პარტიის შექმნას, რისთვისაც საჭირო იყო პარტიული ყრილობის მოწვევა, რომელიც გაერთიანებდა მთელს ქვეყანაში გაბნეულ მარქსისტულ წრეებსა და ჯგუფებს.

რსდმპ I ყრილობა ჩატარდა მისკოვში 1898 წლის 1-9 მარტს. ყრილობამ მიიღო გადაწყვეტილება პარტიის შექმნის შესახებ და აირჩია ცენტრალური კომიტეტი, ხოლო მის ორჯანოდ გამოაცხადა „რაზობრაია გაზეთი“. სამწუხაროდ, სულ მალე დააპატიმრეს ცენტრალური კომიტეტისა და ყრილობის დელეგატთა და სხვა თვალსაჩინო პარტიულ მოღვაწეთა უმრავლესობა.

ამრიგად, პარტიის შექმნას ფორმალური ხასიათი ჰქონდა, შეინიშნებოდა დაქუცმაცებული წრეები და პარტიული ჯგუფები ერთმანეთისაგან მოწყვეტილად მუშაობდნენ. ამიტომ მთავარ საზრუნავს კვლავ წარმოადგენდა ბრძოლა რევოლუციური მარქსისტული პარტიის შექმნისათვის. სამისოდ ვ. ი. ლენინი გადაწყვეტდა პოლიტიკურ გაზეთს, რომელსაც უნდა შეესრულებინა არა მარტო პოლიტიკური პროპაგანდის, ტრასა და აგიტატორის, არამედ კოლექტიური ორგანიზატორის როლიც.

ასეთი გაზეთი იყო „ისკრა“, რომლის პირველი ნომერი გამოვიდა 1900 წლის 11(24) დეკემბერს. „ისკრამ“ პირველივე დღიდან შეუპოვარი ბრძოლა გააჩნდა მარქსისტული პარტიის შექმნისათვის. გაზეთი მტკიცედ იდგა რევოლუციური მარქსიზმის თვალსაზრისზე და თავისი ფურცლებზე სისტემატურად ამხელდა ყველა ჯურის ოპორტუნიზმს და დაჟინებით მოითხოვდა მისგან სრულ გამოჯვანას.

„ისკრის“ უკომპრომისო ბრძოლას მალე დიდი შედეგები მოჰყვა — პროლეტარიატის საგრძნობი ნაწილი რევოლუციონერი მარქსისტების მხარეზე გადავიდა.

ოპორტუნიზმის მხილებაში და რევოლუციური პარტიის შექმნაში დასოფილებელი როლი შეასრულეს ვ. ი. ლენინის ადრინდელმა შრომებმა, განსაკუთრებით ნაშრომმა „რა ვაკეთოთ?“.

„ეკონომისტები“ უარყოფდნენ მუშათა მასებში სოციალისტური შეგნების გარეგან შეტანას. მათი მტკიცებით, სტიქიური ბრძოლის პროცესში მუშათა კლასი თვითონ გამოიმუშავებდა სოციალისტურ შეგნებას. ვ. ი. ლენინმა გააცამტვერა „ეკონომისტების“ ყალბი კონკიფიკცია. მან ცხადყო მუშათა მოძრაობაში მოწინავე რევოლუციური თეორიის უდიდესი მნიშვნელობა. ლენინის სიტყვით, მოწინავე მებრძოლის როლის შესრულება შეუძლია მხოლოდ ისეთ პარტიას, რომელიც მოწინავე თეორიით ხელმძღვანელობს.⁴

გაზეთმა „ისკრამ“ და ვ. ი. ლენინის შრომებმა უდიდესი როლი შეასრულეს პროფესიონალ რევოლუციონერთა კადრების აღზრდაში და ყრილობის მოწვევისათვის პირობების მომზადებაში.

„ისკრის“ გამოსვლას მხურვალედ მიესალმნენ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიები, რომლებიც მტკიცედ იადგნენ ლენინურ-ისკრულ პოზიციებზე და ბრძოლა გააჩაღეს ისკრული მიმართულების ქართული გაზეთის გამოსაცემად. ეს ბრძოლა დამთავრდა გაზეთ

„ბრძოლის“ გამოცემით (1901 წ.), რომელიც ლენინურ-ისკრული იდეების დაუფლაველი პროპაგანდისტი იყო საქართველოსა და ამიერკავკასიაში.

„ბრძოლა“ დიდი როლი ითავსებდა დაქუცმაცებული წრეებისა და ჯგუფების მარქსისტულ ორგანიზაციად გაერთიანებაში. 1901 წლის 11(24) ნოემბერს შეიქმნა რსდმპ თბილისის კომიტეტი, ხოლო იმავე წლის 31 დეკემბერს ჩამოყალიბდა ლენინურ-ისკრული მიმართულების ბათუმის სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია.

ბათუმის სოციალ-დემოკრატიულმა ორგანიზაციამ დიდი მუშაობა გასწია მუშათა შორის და სულ შოკლე ხანში დარაზმა ისინი თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ საბრძოლველად. ბათუმის პროლეტარიატი მისაბაძი გახდა მთელი რუსეთის მუშათა კლასისათვის. ამის შესახებ გავიხსენოთ „ისკრის“ 43-ე ნომერში ეკითხულობთ: „მუშათა მოძრაობის არც ერთ ძველ ცენტრში, რომელთაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვთ ჩვენს ბრძოლაში — პეტერბურგში, მოსკოვში, ხარკოვში, ოდესაში — 1902-1903 წლების მთელ სააგიტაციო პერიოდში არ მოხერხდა მოგვეწყოთ თუნდაც რამდენადმე მნიშვნელოვანი დემონსტრაცია... ამ მხრივ გამოჩაყლის წარმადგენს ბათუმის კომიტეტი. სწორედ ამიტომ პატარა ბათუმს უფლება აქვს მიუღოცოს თავისთავს მიმდინარე წლის 9 მარტის დემონსტრაცია“.

ბათუმის ისკრული მიმართულების სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის ხელმძღვანელობის მაღალ პოლიტიკურ დონეზე და ბათუმის პროლეტარიატის პოლიტიკურ სიმწიფეზე მეტყველებს ბათუმიდან პეტერბურგის კომიტეტის სახელზე გაგზავნილი სამი შეკითხვა. ჩვენთვის ყველაზე საინტერესოა ქვემოთ შეკითხვა. ბათუმის მუშები მოითხოვდნენ რუსეთის მუშათა პარტიის შექმნას, რომელსაც სათავეში ეყოლებოდა ცენტრალური კომიტეტი.

ამ შეკითხვაზე რსდმპ პეტერბურგის კომიტეტმა უპასუხა, რომ თავის მოვალეობად მიაჩნდა ბათუმელ ამხანაგებს აცნობოს შემდეგი: კომიტეტი აშკარად დასაქმებულია სწორედ სათანადო პირობებისა და ღონისძიებათა შემუშავებით ამ გაერთიანების რაც შეიძლება სწრაფად განხორციელებისათვის. აგრეთვე პარტიის ყრილობის უმოკლეს ვადაში მოწვევისათვის და იმედოვნებს, რომ ამ ყრილობაზე ბათუმელი ამხანაგების წარმომადგენლებსაც შეხვდება.

ბათუმის სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაცია ყოველმხრივ ეხმარებოდა პეტერბურგის კომიტეტს პარტიის ყრილობის მოწვევაში და ახალი ტიპის რევოლუციური პარტიის შექმნაში.

პარტიის II ყრილობის მოწვევას წინ უძღოდა პარტიის პროგრამის გამოუმუშავება. ამ საქმეში ლენინს დიდი ბრძოლა მოუხდა „ისკრის“ რედაქციაში. მან შეძლო პროგრამის პროექტში შეეტანა პუნქტი პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ.

1903 წლის 17(30) ივლისს გაიხსნა პარტიის II ყრილობა (სხდომები მიმდინარეობდა პირველად ბრიუსელში, ხოლო შემდეგ, კონსპირაციის მიზნით — ლონდონში). ყრილობას 26 ორგანიზაციიდან 43 დელეგატი, ესწრებოდა, მათ შორის ბათუმის ორგანიზაციის დელეგატი.

დელეგატთა შემადგენლობა არ იყო ერთგვაროვანი. ესწრებოდნენ როგორც მტკიცე, ასევე მერყევი ისკრელები, „ეკონომისტები“, ბუნდელები და სხვები. ასეთ ვითარებაში ლენინსა და მის მომხრეებს დიდი ბრძოლა მოუხდათ ოპორტუნიზმთან პარტიის აგებისა და შემადგენლობის პრინციპების გამარჯვებისათვის;

ვ. ი. ლენინმა ყველა საკითხში მოწინააღმდეგეთა გამოლაშქრებას გამანადგურებელი ლახვარი ჩასცა. ყრილობამ მიიღო „ისკრის“ მიერ გამოუმუშავებული პროგრამა.

პროგრამის მიღების შემდეგ ყრილობა შეუდგა წესდების პროექტის განხილვას. წესდების ჩილების საკითხზე ბრძოლამ თავისი სიძლიერით ყველა მოლოდინს გადაჭარბა. განსაკუთრებით დიდი დავა გამოიწვია პირველმა პუნქტმა, რომელიც პარტიაში წევრად მი-

ლუბას ენებოდა. ერთმანეთს დაუპირისპირდა ორი ფორმულირება: ლენინისა და მარტოვის ფორმულირება. პირველი მოითხოვდა პარტიის წევრად მიღებული ყოფილიყო წევრ-ვინც აღიარებდა პროგრამას, მარტოვის ფორმულირება დაეხმარებოდა პარტიის და იმუშავებდა მის ერთ-ერთ ორგანიზაციაში. მარტოვის ფორმულირება იწონებდა ლენინის ფორმულირების პირველ და მეორე მოთხოვნას, მაგრამ სავალდებულოდ არ თვლიდა მესამეს — პარტიის ერთ-ერთ ორგანიზაციაში მუშაობას. მარტოვის ფორმულირება ფართოდ უღებდა კარს ყველა მერყევ არაპროლეტარულ ელემენტს.

სამწუხაროდ, ყრილობამ მიიღო წესდების პირველი პარაგრაფი მარტოვის ფორმულირებით. ასე გაგრძელდა 1905 წლამდე, როცა პარტიის III ყრილობამ გააუქმა იგი და მიიღო პარტიის წევრობის ლენინური ფორმულირება.

ყრილობამ უარყო ბუნდის მოთხოვნა ეცნოთ იგი ებრაელი მუშების ერთადერთ წარმომადგენლად. ყრილობამ უარყო აგრეთვე „ეკონომისტების“ მოთხოვნაც, რათა მათი საზღვარგარეთული კავშირი ეცნოთ პარტიის წარმომადგენლად საზღვარგარეთ.

უკმაყოფილო ბუნდელეებმა და ორმა „ეკონომისტმა“ ყრილობა დატოვეს. ამის შემდეგ ძალთა თანაფარდობა შეიცვალა ლენინისა და მისი მომხრეების სასარგებლოდ.

პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და „ისკრის“ რედაქციის შემადგენლობის არჩევის დროს ლენინელებმა დიდი გამარჯვება იხვიეს. ამ მომენტიდან ლენინის მომხრეებს ეწოდა ბოლშევიკები, ხოლო დამარცხებულ მოწინააღმდეგეებს — მენშევიკები.

ყრილობაზე ბოლშევიკების გამარჯვებაში და მარქსისტული პარტიის შექმნაში მოკრძალებული წვლილი შეიტანა ბათუმის ისკრულმა სოციალ-დემოკრატიულმა ორგანიზაციამ. მისმა წარმომადგენელმა ყრილობაზე ყველა საკითხზე მხარი დაუჭირა ლენინისა და ლენინელების.

პარტიის მეორე ყრილობას ფრიად საპატიო ადგილი უკავია სკკ ისტორიაში. ყრილობაზე შეიქმნა ახალი ტიპის მარქსისტული (ბოლშევიკური) პარტია, რომლის სახელთან და ხელმძღვანელობასთან განუყრელად არის დაკავშირებული დიდი ოქტომბრის გამარჯვება და მძლავრი სოციალისტური საზოგადოების აშენება. კომუნისტური პარტიის ბრძნული ხელმძღვანელობით მოკლე ისტორიულ ვადაში წარმატებით განხორციელდა კვეყნის სოციალისტური ინდუსტრიალიზაცია, სოფლის მეურნეობის სოციალისტური გარდაქმნა და კულტურული რევოლუცია. პარტიის ხელმძღვანელობით საბჭოთა ხალხმა ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა დიდ სამამულო ომში.

დღეს საბჭოთა კავშირი მტკიცედ უდგას სათავეში მშვიდობისათვის მებრძოლ ხალხებს. როგორც სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა ი. ვ. ანდროპოვმა აღნიშნა ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1983 წლის ივნისის პლენუმზე, „...კომუნისტები მუდამ იყვნენ ადამიანის მიერ ადამიანის ჩაგვრისა და ექსპლოატაციის წინააღმდეგ მებრძოლები, დღეს კი ისინი იბრძვიან კაპობრიობის ცივილიზაციის შენარჩუნებისათვის, ადამიანის სიცოცხლის უფლებისათვის“.

პარმენ ცაჰიბარი,

პროფესორი

შენიშვნები:

1 კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, რჩეული ნაწერები, 1947 წ., გვ. 311.

2. იგივე. გვ. 348.

3 კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, რჩეული ნაწარმოებები, ტ. I, გვ. 3.

4 ვ. ი. ლენინი, ტ. 5, გვ. 461-462.

5 გაზ. „ისკრა“, № 43, 1903 წლის 1 ივლისი.

6 გაზ. „ისკრა“, № 23, 1902 წლის 1 აგვისტო.

ირი ქმის სოფელი

ავტომანქანამ ცენტრალური გზიდან სოფელ ბობოყვასაკენ გადაუხვია და მდინარე დეხვას ხეობას აუყვა.

წინ ქობულეთისა და შუახევის რაიონების მოსაზღვრე მთავრების ჩრდილო-დასავლეთ კალთებზე შეფენილი სოფელი გადაგვეშალა, მდინარე ორად რომ ჰყოფს.

აქაურობა ჩაის პლანტაციებს, ციტრუსოვნათა და ხეხილის ბაღებს დაუშვინებია. საკოლმეურნეო შრომის, საბჭოთა წყობილების ცხოველყოფილობაზე ისიც მეტყველებს, რომ სოფელში შვიდასამდე კაპიტალური ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლია, ორას ეზოში მსუბუქი ავტომანქანაა. სვეტიანი კულტურის სასახლისა და კოლმეურნეობის კანტორის, აფთიაქის, მუზეუმისა და სხვა ობიექტების ნახვის შემდეგ თავს ქალაქში წარმოიდგენთ.

დაგვა ორი ძმის სოფელია. აქ ქართველებთან ერთად ბედნიერად ცხოვრობენ და შრომობენ ბერძნები, რომლებმაც სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურეს.

ეს ახლა, მაგრამ ასე როდი იყო უწინ, სიღატაკე, უმეცრება და უუფლებობა სულს უბუთავდა ქართველებსა და შემოხიზნულ ბერძენებს, რომლებმაც იქ წლიდან იქვეს აქ დასახლდნენ. მათ არჩევანი მოუწონა ციხისძირ-ჩაქვის მფლობელმა, ცნობილმა პატრიოტმა ხუსეინ ბეჟანიძემ. მან შრომისმოყვარე ბერძნებს თავისი სოფლების რამდენიმე უბანი უსასყიდლოდ დაუთმო, რაც ქალაქ ათენში 1908 წელს გამოქვეყნებულ იქნა კალფოლოლუს წიგნში „ბერძნები კავკასიაში“ აისახა.

— ჩვენი წინაპრების პირველი ნაჟაღი 1881 წლის მარტში დასახლდა დაგვაში. ესენი იყვნენ კაპასაკლიდები, კოვიტიდები, სიდოროპულოები, სალვარიდები, ლაზარიდები და სხვები, სულ 21 ოჯახი, — გვეუბნება კოლმეურნეობის პარტიული კომიტეტის მდივანი დიმიტრი ცაცანიძე.

მოსულებს მოეწონათ ქართული მიწა, უწყინარი, შრომისმოყვარე, სხვების გამტანი ადგილობრივი მოსახლეობა, მალე შეეზარდნენ ერთმანეთს და კიდევაც დაშვიტდნენ. ჩვენს თანამემამულეებს სიღატაკის, რელიგიისა თუ ეროვნული წარმოშობის გამო აქ ისე არ დევნიდნენ, როგორც ოსმალეთში. ერთი სიტყვით, ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა მოხიბლეს ჩვენი წინაპრები, შეიხიზნეს ისინი და გვერდშიც ამოუდგნენ. და, აი 1907 წელს დაგვას ბერძენთა უფრო დიდი ნაჟაღი ეწვია. ამ დროისათვის მათმა რაოდენობამ უკვე 602 კაცს მიაღწია.

რა თქმა უნდა, ბერძნებსაც უჭირდათ ცხოვრება. მეფის მთავრობა მათაც არაფერში არ უმართავდა ხელს და 1910-1912 წლებში დაიწყო ციტრუსოვნათა გაშენება, თუმცა ვერც ამან შეიტანა გარდატეხა დაგველთა ცხოვრებაში. ისინი კვლავ ღარიბად ცხოვრობდნენ. არ ჰყავდათ ექიმი, აგრონომი, მასწავლებელი, არ ჰქონდათ გზა, სკოლა, მაღაზია და ასე შემდეგ.

ოქტომბრის რევოლუციამ ბედნიერი ცხოვრების იმედი ჩაუწერა მშრომელ ადამიანს, 1921 წლის 18 მარტს აქარაში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა, 22 მარტს კი დაგველებმა მიტინგი მოიწვიეს და ერთსულოვნად მიესალმნენ მუშათა და გლეხთა

ხელისუფლებას, ოქტომბრის ბელადს, დიდლენინს და აქტიურად ჩაებნენ ახალი ცხოვრების მსაფინგლობაში.

ჯერ გზა გაიყვანეს, შემდეგ ქოხ-სამკითხველო და სკოლა ააგეს, ჩამოაყალიბეს კომუნისტური, 1929 წელს — სიყის დამაძუშეველი ამხანაგობა, რომლის ბაზაზე 1931 წლის თეიერვალში არტელიც შეიქმნა.

კოლმეურნეობის ყოფილი თავმჯდომარე, სოციალისტური შრომის-გმირი გერასიმე ანდრიადი აჰის თაობაზე გვიამბობს: გავაერთიანეთ გამწევი ძალა და წვრილი სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, ერთად შევეუტეთ ეკალ-ბარდს. სახელმწიფომ გამოგვიყო ფული, იხვეტაოი, ავაგეთ ოთოთახიანი კახტორა და ჩაის გაშენებასაც შევეუდეთ, შემდეგ ციტრუსებიც დავოგეთ, რამაც მალე მოგვცა სასურველი შედეგი, საკოლმეურნეო შრომისაკენ მოაბრუნა მთელი სოფელი, მშრომელებს საკუთარი ძალისა და მომავლის რწმენა ჩაუნერგა. ყოველთვის ქებით ვიხსენიებთ პირველ კოლმეურნეებს ივანე და დიმიტრი სიდორაპოლოვის, შველუდ და ახმედ გოლომასიძეებს, პრაკოფი გონიადის, მათე კაკოსიმიდის, კუზმა სოფიანიდისა და სხვებს.

ჩვენი პირველი თავმჯდომარე იყო ალექსი ამირიდი. იგი 1933 წელს ცეცხლაურის მეურნეობის დირექტორად დანიშნეს, ხოლო მის ადგილას ყოფილი ბათუმელი მუშა ქრისტეფორე ლავასის ავიარჩიეთ. იგი ადრე სასოფლო საბჭოში პარტიულ საქმიანობას წარმართავდა.

მე თავმჯდომარედ 1957 წელს ამირჩიეს. ამ პოსტზე დავყავი 17 წელი. სოციალისტური შრომის გმირის წოდება კი 1949 წელს მომენიჭა. მაშინ მთავარ აგრონომად ვმუშაობდი.

1935 წელს მიიღეს არტელის წესდება და საკოლმეურნეო სავარგულებს 321 ჰექტარი შემატეს. ინტენსიურად აშენებდნენ ჩაისა და ციტრუსოვანთა კულტურებს. 1937 წელს სახელმწიფოს უკვე მიჰყიდეს 608 ტონა ჩაის ფოთილი, დიდძალი მანდარინი და ფორთოხალი. ომის წინა წელს კოლმეურნეობის შემოსავალმა სამი მილიონ მანეთზე მეტი შეადგინა, რაც ერთ-ერთი საუკეთესო მაჩვენებელი იყო აჭარაში. პირველი სტახანოველები გახდნენ მარია და მადალინა გონაიდები, კერეკი მურადოვა, კალიო პავლიდი, ელენე ეფრემიდი, მურად ჯინჭარაძე, ავაფი სტილიდი, ლაერენტი სიმეფლიდი, მუსტაფე დუმბაძე, ანესტი გერასიმიდი და ფილიპე სტეპანიდი. მათმა მკლავმოუღლეობა შრომამაც განაპირობა ის, რომ კოლმეურნეთა საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო გამოფენის მონაწილე გახდა, დაჯილდოვდა პირველი ხარისხის დიპლომითა და მსუბუქი ავტომანქანით. ამ დროისათვის დაგველი კოლმეურნის ოჯახის საშუალო წლიურმა შემოსავალმა 825 მანეთს მიაღწია, მაშინ, როცა აჭარაში საშუალოდ 685 მანეთი ნაწილდებოდა. ამრიგად, უკვე დაგველს რვაჯერ მეტი შემოსავალი ჰქონდა, ვიდრე, 1921 წელს. სოფელი ეკონომიკურად ისე მოღონიერდა, რომ 1940 წელს ბობოყვათის კოლმეურნეობასთან ერთად საკუთარი ელექტროსადგურიც ააგო. საბჭოთა წყობილებამ ამ მოკლე ხანშიც კი ძირფესვიანად გარდაქმნა დაგველთა შრომა და ყოფა-ცხოვრება, ზედავითა და ბარაქით აივსო ნალები. ახალაგებულ სახლებში „ილიჩის“ ნათურები აკიავდა. ქართველებისა და ბერძნების თავისუფალმა შემოქმედებითმა შრომამ სოფელი მართლაც ბაღნარად აქცია, ახალი ძალითა და მონდომებით შეუდგნენ უფრო დიდი მიჯნების გაღალახვას, მაგრამ არ დასცალდათ... დაიწყო დიდი სამამულო ომი!

დაგველებიც ჩადგნენ სამშობლოს დამცველთა რიგებში. ბევრმა მთავანმა სიცოცხლე ანაცვალა სამშობლოს თავისუფლებას.

მრავალი ჯილდო დაიმსახურა სამედიცინო სამსახურის პოდპოლკოვნიკმა ირაკლი ცერმინიდიმ. რაიონის, მშობლიური სოფლის მთავარი ექიმიც იყო, ახლა კი პენსიაზეა.

მტერზე გამარჯვების ბედი ზურგშიც წყდებოდა. სოფელში 91 ჰექტარით გაზარდეს სამარცვლე კულტურების ფართობი, მარტო 1943 წელს აწარმოეს 719 ტონა ჩაი, 386 ტონა ციტრუსი, 60 ტონა ტუნგი. დაგველებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს სატანკო

კოლონის „საქართველოს კოლმეურნისა“ და ავიაესკადრილის „აჭარის კომკავშირის“
აქტივობა.

ძლევამოსილად დამთავრდა სამამულო ომი. საბჭოთა ხალხი შეუდგა დასავლელი სა-
ხალხო მებრუნების აღდგენას. დიდი ჯაფა დასჭირდათ დაგველმსაც, რათა მოკლე პე-
რიოდში დაწოდენ ომამდელ დონეს, შემდეგ კი ახალი მიჯნები დაეღმჭრათ.

— თავდადებულად ვშრომობდით. მშრუხველობას არ ვაკლებდით პლანტიეგზსა და
ბაღებს, ვითვისებდით ახალ ნაკვეთებს, თუმცა ბევრი ვეკაცი აღარ დამრუნებია სო-
ფელს, ამასთან გვაკლდა სასუქები, ტექნიკა, ინვენტარი, — ამბობს სოციალისტური შრომის
გმირი, კომუნისტური შრომის ბრიგადის ხელმძღვანელი პერიკლი კასიტერიდი.

პარტიამ და მთავრობამ მაღალი შეფასება მისცეს ჩვენს შრომას. 1948 წელს 12 და-
გველს სოციალისტური შრომის გმირის წოდება მოგვენიჭა, სამს ლენინის ორდენი გადა-
ვცა. პირველ გმირებს შორის იყვნენ ქრისტეფორე ლავასასი, გერასიმე ანდრიადი, ლა-
ზარე კიმიციდი, ხატიჯე ემინაძე, ოლა მურადოვა, კალიოხე პავლიდი, სოფიო სიმეფლი-
დი, ფეოფანტ ნეანიდი, ხარლამპი სემიონიდი და სხვები. სოფელს 1950 წელს კიდევ
სამი გმირი შეემატა.

1953 წელს სამუალოდ პეტარზე აიღეს ხუთი ათას 799 კილოგრამი ჩაის ფოთოლი —
ყველაზე ხეტი აჭარაში. 1958 წელს ათასტონიან ზღუდეს გადაბიჯეს. ასევე იმატა ციტ-
რუსოვანთა ნაყოფის, მეტხოველეობის პროდუქტების დამზადებაში. მომდევნო წელს კო-
ლმეურნეობის იმ ბრიგადას, რომელსაც მათე კოვიტიდი ხელმძღვანელობდა, ქობულეთის
რაიონში პირველს მიეკუთვნა კომუნისტური შრომის კოლექტივის სახელი.

კოლმეურნეობას 1970 წელს ჰქონდა 23 ავტომანქანა და ტრაქტორი: ეს მაშინ, რო-
დესაც 1924 წელს მთელ აჭარაში ოთხი ავტომანქანა იყო. თვალსაჩინოა სოფლის ბოლო
წლების ფერისცვალება. ამის თაობაზე კოლმეურნეობის პარტიული კომიტეტის მდივანსა
დომიტრი ცაცანიდიმ გვიამბო:

1973 წელს 1535 ტონა ჩაის ფოთოლი დავამზადეთ. 1980 წელს 664 ტონით მეტი,
ხოლო შარშან 2272 ტონა. შორს გაითქვეს სახელი ჩვენმა ნოვატორებმა აღექსასდრა კა-
სიტერიდიმ, ნანული და ყუყუნა ზოიძეებმა, ხაჯერ ქათამაძემ, ნანული კესოვამ, ნინა და
ელენე კასიტერიდებმა, მზია მაღლიშვილმა, მარია ფოკაიდიმ, მემელ ბროლაძემ, საქარ-
თელის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატმა ელენე პავლიდიმ და სხვებმა.

დაგვის კოლმეურნეობა გამოირჩევა ციტრუსოვანთა ნაყოფის უხვი მოსავლითაც. 1975
წელს 817 ტონა მანდარინი და ფორთოხალი მოვიწიეთ, შარშან უფრო მეტი. კოლმეურ-
ნეობის შემოსავალი წელს სამ მილიონ მანეთს გადააჭარბებს.

ამ ბოლო დროს ავაგეთ ხიდი, ბაგა-ბაღი, აბანო, ფურნე, საფუთავი ქარხანა, დავდ-
გით სატელევიზიო ანტენა, ვაფიყვანეთ წყალსადენი, ვამონტაჟებთ 300-ნომრიან ავტომატურ
სატელეფონო სადგურს. ვამაყობთ იმითაც, რომ ჩვენი თანასოფლელები კიმი ცაცანიდი
და ივანე სიმეფლიდი პროფესორები არიან. ისინი მოსკოვში მოღვაწეობენ, ოდესაში —
დოცენტი ნიკოლოზ კაკოსიმიდი, ანასეულში — ახილეს ლაზარედი, ხოლო მურად კარა-
პუტაძე ქიმიის მეცნიერებათა კანდიდატია და მოსკოვის ერთ-ერთ ინსტიტუტში მოღვა-
წეობს.

ასე ხელიხელაყიდებული შრომობენ და ცხოვრობენ ორი ძმის სოფლის — დაგვის
მშრომელები, ასე ეგებებიან ისინი ხალხთა ძმობის დღესასწაულს — გეორგიევსკის ტრაქ-
ტატის 200-წლისთავს. ამ ტრაქტატმა ხომ ქართველი ხალხი, საქართველოში მეტხოვრები
ყველა ერის წარმომადგენლები სამუდამოდ დაუკავშირა დიდ რუსეთს. დაიცვა ფიზიკური
განადგურებისაგან.

ამიტომაც არის ქართველი და რუსი ხალხების მეგობრობის ზეიმი დაგვაში მეტხოვრე-
ბი ყველა მშრომელის ნათელი დღესასწაული.

აღმსახურებელი მოვრონიკა
იური გიგინიშვილი

დისციპლინა—ზნეობის სათავე

ჩვენი ქვეყნის მშრომელები ერთსულოვნად უჭერენ მხარს საპროლეტარიატის კომუნისტური პარტიის საშინაო და საგარეო პოლიტიკას, პარტიის კურსს, რომლის მიზანია წარმოების ინტენსიფიკაცია, ხალხის მატერიალური კეთილდღეობისა და კულტურის დონის ამაღლება, სოციალისტური დემოკრატიის გაღრმავება, საპროლეტარიატის წესის საფუძვლების განმტკიცება, მშვიდობის შენარჩუნება, თერმოპირთვული ომის თავიდან აცილება. ისინი კონკრეტული საქმეებით უზახუბებენ პარტიის მოწოდებას ყოველწინააღმდეგარ განვამტკიცოთ დისციპლინა და წესრიგი, ვიმუშაოთ უფრო ორგანიზებულად და ეფექტიანად, წარმატებით შევასრულოთ სკკ XXII ყრილობის, ცენტრალური კომიტეტის 1982 წლის მარტისა და ნოემბრის პლენუმების გადაწყვეტილებანი.

სკკ ცენტრალური კომიტეტის 1983 წლის ივნისის პლენუმის დადგენილებიდან „პარტიის იდეოლოგიური, მასობრივ-პოლიტიკური მუშაობის აქტუალური საკითხები“.

დისციპლინა კოლექტივის სახეა. შეგნებული დისციპლინა თავისუფალი საზოგადოების, თავისუფალი ადამიანის მოქალაქეობრივი სიმწიფის, მისი აქტიური ცხოვრებისეული პოზიციის გამოხატულებაა.

„დისციპლინა“ ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს მტკიცედ დადგენილ წესს. რომლის დაცვა საუკლებდებოა ამა თუ იმ კოლექტივის ყველა წევრისათვის.

საუკუნეთა მანძილზე ცხოვრების წესისა და იდეური მიმართულების შესაბამისად სხვადასხვანაირად წარმოდგენდნენ დისციპლინას და იგი ყოველთვის ადამიანის ზნეობრივ ღირსებასა და პოლიტიკურ უფლებასთან იყო მტკიცედ დაკავშირებული.

სოციალისტურ საზოგადოებაში თვისებრივად ახალი შინაარსითა და პრინციპებით გამდიდრდა დისციპლინის ცნება. დისციპლინა სოციალისტურ საზოგადოებაში პიროვნების თავისუფლებისა და საზოგადოების წინაშე მისი მოვალეობის დიალექტური ერთიანობის პრინციპზეა დამყარებული. არ არსებობს პიროვნების აბსოლუტური და აბსტრაქტული თავისუფლება. პიროვნება, როგორც სოციალური არსება, მოვალეობებისა და ვალდებულებების რთული მექანიზმითაა დაკავშირებული საზოგადოებასთან. მარქსიზმი გვასწავლის, რომ თავისუფლება ეს არის შეცნობილი აუცილებლობა და თავისუფალია ის პიროვნება, რომელიც თავის მოქმედებაში გონიერულად ხელმძღვანელობს საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების ისტორიული აუცილებლობის გათვალისწინებით. ამ თვალსაზრისით სოციალისტური დისციპლინა თავისუფალი ადამიანის შეგნებული ნების გამოხატულებაა. მოსკოველ ჩარხშენებლებთან შეხვედრის დროს სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი ი. გ. ანდროპოვი სწორედ სოციალისტური დისციპლინის, როგორც მასების თავისუფალ შემოქმედებაზე ამახვილებდა ყურადღებას, როცა ამბობდა: „ჩვენ გვჭირდება შეგნებული, მუშური დისციპლინა,

ისეთი, რომელიც წარმოებს დააწინაურებს. ჩვენ უნდა შევავსოთ ბრძოლა დისციპლი-
ნისათვის დიდი შინაარსით“.

სოციალისტური დისციპლინის შინაარსის სიმდიდრეს, მისი. როგორც ეკონომიკური,
ზნეობრივი და პოლიტიკური კატეგორიების ერთიანობა განსაზღვრავს. ობიექტის დი-
მიტროვის სახელობის საავიაციო ქარხნის კოლექტივის კრებაზე 1983 წლის 10 იან-
ვარს წარმოქმულ სიტყვაში სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევ-
რობის კანდიდატი, საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ე. ა. შე-
ვარდნაძე დაწვრილებით ლაპარაკობდა ამ ურთიერთობის დეტალებზე და კვრძღვ მიუ-
თითებდა: „რაც უფრო მაღალია სოციალისტური დისციპლინის დონე, მით უფრო
ორგანიზებული და შეთანხმებულია მიმდინარეობს მატერიალურ სიკეთეთა შექმნისა
და განაწილების პროცესი. ამით კი სისხლბორცეულად არის დაინტერესებული თითო-
ეული პატიოსანი მშრომელი“, სოციალისტური მშენებლობის გამოცდილებით დადას-
ტურებულია, რომ დისციპლინა საზოგადოებრივი ცხოვრების წესი, ქვეყნის ეკონომიკ-
ური პოტენციალის გადიდების მძლავრი საშუალებაა. მაგრამ ეს პრობლემის მხოლოდ ვარ-
თი მხარეა. მისი ეფექტიანობის ამაღლების მთავარი პირობები კომპლექსური ხასიათი-
საა და ამ კომპლექსში წინა პლანზე დგას მისი ზნეობრივი და პოლიტიკური კატეგორი-
ების მეცნიერული დასაბუთება და თანმიმდევრული პროაგანდა.

* * *

კლასიკური პედაგოგიკა ახალგაზრდობის ზნეობრივი აღზრდის წარმატების სათავედ
ჩანსალი, შეგნებული დისციპლინის დამკვიდრებას მიიჩნევდა. მეცნიერული პედაგოგიკის
ფუძემდებელი იან ამოს კომენსკი, რომელიც სკოლას ადამიანების სახელოსნოს უწო-
დებდა, აღზრდისა და სწავლების მთავარ პირობად დისციპლინას აღიარებდა. და პირი-
ქით, „სკოლა უდისციპლინოდ — წერდა ის, — იგივეა რაც წისქვილი უწყლოდ-
სკოლაშიც ყოველი საქმე აუცილებლად გაჩერდება, თუ დისციპლინა მოიშალა“.

დისციპლინის იდეა შემოქმედი, შინაგანად ორგანიზებული, შეგნებული, თავისუფალი
მოქალაქის აღზრდის გულისხმობს მასწავლებლის, აღმზრდელის ხელმძღვანელობით.
დისციპლინის აღზრდა რთული, დინამიური და კომპლექსური პროცესია. ამ პროცესში
დისციპლინას ძირითადად ორი ფუნქციით, ორი ასპექტით განიხილავს საბჭოთა პედაგოგი-
კა. პირველი, დისციპლინა, როგორც აღზრდის საშუალება და მეორე დისციპლინა
როგორც აღზრდის შედეგი.

დისციპლინა, როგორც აღზრდის საშუალება, თავის მხრივ მრავალ კომპონენტს მო-
იცავს და თითოეული მათგანი მრავალმხრივი ურთიერთდამოკიდებულებით ხასიათდე-
ბა. მათ შორის თავისი პირველი და მთავარი კომპონენტი მასწავლებლის, აღმზრდელის,
დამრიგებლის პიროვნებაა. თუ აღმზრდელ-მასწავლებელი გამორჩეულია საგნის დრმა
ცოდნითა და განვითარებული პედაგოგიური უნარით, თუ მასწავლებელი თავის საქ-
მიანობაში განასახიერებს შინაგანად მოწესრიგებული, დისციპლინის მოქალაქის ტი-
პიურ სახეს, — შესაბამისად მოსწავლეთა კოლექტივიც ადვილად ემორჩილება დი-
სციპლინის კანონებს, მით უფრო ღრმად განიცდის დისციპლინის სილამაზეს.

რეჟიმის, როგორც დისციპლინის აღზრდის საშუალების — განხორციელების ძირი-
თადი პირობაა პედაგოგიურად დასაბუთებული მოთხოვნა აღმზრდელის მხრივ. მო-
თხოვნა უნდა იყოს ობიექტური, დასაბუთებული, და რაც მთავარია, პრინციპული.
პრინციპული და ობიექტური უნდა იყოს აღმზრდელ-მასწავლებლის მოთხოვნები
ახალგაზრდის ძირითადი შრომითი საქმიანობის (სწავლა, მწარმოებლური შრომა) შე-
დეგების შეფასების, მორალური ნორმების შეთვისებისა და დაცვის, სასწავლო და არა-
სასწავლო დროის გონივრულად გამოყენების დარგში. ამასთან მოთხოვნა პარმონულად
უნდა იყოს შეთანხმებული პიროვნების პირადი ღირსების დაცვა-გაფრთხილებასთან. ა. ს.

მაკარენკომ დისციპლინის აღზრდის პროცესში ხაზგასმით მიუთითა ორი ისეთი მნიშვნელოვანი კომპონენტის დიალექტურ ერთიანობაზე, როგორიცაა ნებისადმი წაყენებული მოთხოვნებისა და პიროვნებისადმი; რაც შეიძლება მეტი პატივისცემის გამოხატვა. ამ შემთხვევაში დისციპლინა მასების შეგუბიდან იწყებს წარმოშობას, მასების ცხოვრებაში ჩნდება მოთხოვნილება დისციპლინაზე, რადგან თუ არ არის საყოველთაოდ დადგენილი წესების სავალდებულო დაცვა, არ იქნება კოლექტივის წევრის ნიჭის, უნარის, შესაძლებლობებისა და პირადი ღირსების გამოვლენის პირობები. მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ არის დისციპლინის აღზრდის საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა. დისციპლინა, როგორც ზნეობრივი კატეგორია, ვერ იქნება სრულყოფილი, თუ სისტემატური თანმიმდევრული, მტკიცე რეჟიმის დაცვისა და პედაგოგიურად დასაბუთებული მოთხოვნების საფუძველზე პიროვნებაში არ ჩამოყალიბდა მტკიცე ნებისყოფა და თვითაღზრდის მტკიცე საფუძვლები. ნებისყოფა პიროვნების ხასიათის სტრუქტურის მთავარი შემადგენელი კომპონენტია. პიროვნება, რომელსაც განვითარებული აქვს საკუთარი თავის, სურვილების, ინტერესების გონივრულად მართვის, სასურველის დათმობისა და საჭირო შესრულების, პირადი ვნებების მოთოკვისა და სწორი, აქტიურ ცხოვრებისეულ პრინციპებზე დგომის უნარი — წარმოადგენს იმ სუბიექტურ ფაქტორს, რომელიც ტონს აძლევს კოლექტივში შეგნებულ დისციპლინის კანონებით ცხოვრებას. ამიტომ, როცა შეგნებული დისციპლინის აღზრდაზეა ლაპარაკი, ყოველთვის მხედველობაში გვაქვს პიროვნების ისეთი სახასიათო თვისებების აღზრდა, როგორიცაა ნებისყოფა, სურვილები, თვითაღზრდისა და თვითკონტროლის უნარი, საზოგადოებრივი და პირადი ინტერესების შეხამების უნარი და ა. შ., რომელთა ფორმირების ოპტიმალურ გარემოს კოლექტივში აღზრდა წარმოადგენს.

* * *

დისციპლინა პიროვნების ხასიათის თვისებაა, მისი ნებისყოფის განმზატულება და მხოლოდ მსჯელობა, განსჯა და ლაპარაკი შეგნებული დისციპლინის შესახებ დისციპლინის თეორიული ასპექტების დახასიათების ფარგლებს ვერ გასცილდება. თუ ამასთან ერთად არ გადაწყდა დისციპლინის აღზრდის პრაქტიკული და მეთოდური პრობლემების კომპლექსი. ა. ს. მაკარენკოს საგულისხმო შენიშვნით, დისციპლინას ქმნის არა რაიმე ცალკეული „სადისციპლინო“ ზომები, არამედ აღზრდის მთელი სისტემა, ცხოვრების მთელი ვითარება. შიშით, მუქარით, დასჯით ვერ დამყარდება შეგნებული დისციპლინა. იგი, როგორც პიროვნების ხასიათის სტრუქტურული ელემენტი, აღზრდას საჭიროებს, აღზრდას თანამედროვე კოლექტივში. კოლექტივში აღზრდის თეორია და მეთოდოლოგია სოციალისტური პედაგოგიის დიდმნიშვნელოვანი მონაპოვარია. მხოლოდ კოლექტივში, — წერდნენ კ. მარქსი და ფრ. ენგელსი „გერმანულ იდეოლოგიაში“, — სხვებთან ერთად ღებულობს ყოველი ინდივიდი იმის საშუალებას, რომ თავისი ნიჭი ყოველმხრივ განვითარდეს“. ამ ფუძემდებლურ დებულებაზე დაყრდნობით, საბჭოთა პედაგოგიურ თეორიაში ჩამოყალიბდა მწყობრი სისტემა კოლექტივისტური აღზრდისა, ა. ს. მაკარენკომ პრაქტიკულად განახორციელა ცხოვრებაში მარქსისტული აღზრდის მიმართულება, მისი აზრით, დისციპლინის აღზრდაში მნიშვნელოვანია კოლექტივის სიმტკიცე. იგი წერდა: „უნდა აღვზარდოთ არა ცალკე ადამიანი, არამედ კოლექტივი. ეს არის სწორი აღზრდის ერთ-ერთი გზა... ვზრდით კოლექტივს, ვმატებთ მას სიმტკიცეს, რის შედეგადაც იგი თვითონ ხდება დიდი აღმზრდელობითი ძალა“.

კოლექტივის ორგანიზაციისა და აღზრდის საქმეში დიდი მნიშვნელობა აქვს კოლექტივის წევრთა შორის სწორი ურთიერთობის დამყარებას. ეს ურთიერთობა, როგორც ამას ა. ს. მაკარენკო აღნიშნავს, არ შეიძლება განისაზღვროს მხოლოდ მეგობრობით და ურთიერთსიყვარულით. რა თქმა უნდა, მეგობრობა და სიყვარული კოლექტივში

დიდი როლის ასრულებას, მაგრამ აქ მაინც მთავარია პასუხისმგებლური, ე. ი. ისეთი დამოკიდებულება, როცა კოლექტივის ყოველი წევრი პასუხისმგებლობის გრძნობითაა გასჭვალული კოლექტივისადმი. კოლექტივის თითოეული წევრი კოლექტივის წინაშე პასუხისმგებელია. ა. ს. მაკარენკოს პრაქტიკაში კოლექტივის მსჯავრი ყველაზე დიდ სასაჩუქოდ ითვლებოდა. კოლექტივის ძალა დისციპლინაშია. დისციპლინის სილამაზე აძლევს კოლექტივს მორალური გავლენის ძალას. აქედან გამომდინარე, კოლექტივისთვის პირველ და ძირითად გრძნობასაც სწორედ დისციპლინის გრძნობა წარმოადგენს. კოლექტივისტური სულისკვეთების მქონე მოქალაქისათვის დისციპლინის კანონებით ცხოვრება სულის ბუნებრივი მდგომარეობაა. იგი კოლექტივის ინტერესებით ცხოვრობს და მთელი თავისი ნიჭისა და უნარის შესაძლებლობებს მაქსიმალურად ახმარს კოლექტივის წინაშე დასახული მიზნებისა და ამოცანების განხორციელებას. ამრიგად, კოლექტივი თავისი სოციალური ბუნებით დისციპლინის აღზრდის მძლავრი საშუალებაა.

დისციპლინის აღზრდის სხვა ფაქტორთა შორის თავისი მნიშვნელობით უმთავრესია პირადი მაგალითის ძალა. ადამიანის ცხოვრების ყველა ეტაპზე ინარჩუნებს ძალას პირადი მაგალითი, მხატვრული სახე, ისტორიული ფაქტი. პირადი მაგალითის ძალაზე გაამაზავლა ყურადღება ანტ. ი. ვ. ანდროპოვმა მოსკოველ ჩაბმწევენებელბთან შეხვედრის დროს, როცა საკითხი დისციპლინის განმტკიცებას შეეხო: „დისციპლინის განმტკიცებას საკითხი მართო მუშებს, ინჟინერ-ტექნიკურ მუშაკებს კი არ ეხება. ეს ეხება ყველას, მინისტრებით დაწყებული“. პირადი მაგალითი დისციპლინის აღზრდაში დარწმუნების უნიკალური ძალის მნიშვნელობით გვევლინება. ამ თვალსაზრისით მკითხველს უნებმასალას აწვდის მარქსის, ენგელსის, ლენინის ცხოვრების და მოღვაწეობის ამსახველი დოკუმენტები. ერთხელ ვ. ი. ლენინს საშვი დარჩა. მორიგე კურსანტი სახით არ იცნობდა ლენინს და უარი უთხრა შეშვებაზე. ლენინი მობრუნდა, მივიდა კომენდატურაში, აიღო ერთჯერადი საშვი და შევიდა სახლში. კურსანტმა დაამთავრა თავისი მორიგეობა და მეთაურს მოახსენა ინციდენტის შესახებ. მეთაურმა უკვე იცოდა ამის შესახებ და შემდეგ კურსანტს შეეკითხა.

— შენ იცი, ვინ არ გაატარე?

— არ ვიცი.

— სახკომსაბჭოს თავმჯდომარე ლენინი.

კურსანტი ლენინთან გაიქცა ბოდიშის მოსაზღვრად. ვლადიმერ ილიას ძემ აუხსნა: არა, თქვენ ბოდიშის მოსაზღვრი არაფერი გაქვთ. კრემლის ტერიტორიაზე კომენდანტის ბრძანება ან განკარგულება კანონია. მე, სახკომსაბჭოს თავმჯდომარე, როგორ შემიძლო ეს კანონი დამერღვია. მსგავსი მაგალითები უდიდეს აღმზრდელობით ზეგავლენას ახდენს ყველაზე, ვისაც კოლექტივის აღზრდა ევალება. „პირადი ცხოვრება, როგორც ბელისკი იტყოდა, მშვენიერი სანახაობაა. იგი სულს აღადგრთოვანებს... სამოქმედოდ აღგვაგზნებს“.

დისციპლინის აღზრდის ნაცადი გზაა შრომა. „შრომა — წერს ნ. კ. კროპსკაია, — ეს ის ძირითადი რგოლია, რაც გვეხმარება ჩვენ მთელი აღმზრდელობითი მუშაობის მაღალ საფეხურზე ასაყვანად“.

ამრიგად, სოციალისტური დისციპლინა დიდი მუხის მიღწევისათვის დარაზმული კოლექტივის ყოველდღიური ცხოვრების ბუნებრივი წესი ხდება და გარეგანი მოვლენიდან კოლექტივის არსებობის განვითარების შინაგან მამოძრავებელ ძალად იქცევა. როცა დისციპლინა კოლექტივის ცხოვრების განვითარების შინაგან მამოძრავებელი ძალის ხარისხს იძენს — იქცევა ზნეობრივ კატეგორიად ანუ აღმზრდელობით ძალად, რომელიც მაღალადამიანური თვისებებით ზრდის კოლექტივის თითოეულ წევრს და ხელს უწყობს საზოგადოებრივი ცხოვრების პროგრესს.

„შრომის ახალი დისციპლინის“ (ე. ი. ლენინი) განმტკიცება და განვითარება თითოეული ჩვენთაგანის ცოცხალი საქმეა. მაგრამ განსაკუთრებით დიდი ამოცანები მაინც

სასწავლო-აღმზრდელითი დაწესებულებების წინაშე დგას. სწავლების, აღზრდისა და განათლების საქმეში ფორმალიზმის ყოველი წვრილმანი გამოვლენა აღნაშთურად ზიანს აყენებს ახალგაზრდობის აღზრდას შეგნებული დისციპლინის სულისკვეთებით. სკკ XXVI ყრილობამ საგანგებოდ გამაზვილა ყურადღება ამ მიმართულებით და ამოცანად დაგვისახა „ავამაღლოთ სკოლებში სწავლების, შრომითი და ზნეობრივი აღზრდის ხარისხი, აღკვეთილ ფორმალიზმი მასწავლებელთა და მოსწავლეთა შორის შრომის შედეგების შეფასებაში, საქმით განვამტკიცოთ ცხოვრებასთან სწავლების კავშირი“.

დღეს მთელ ჩვენს ქვეყანაში, და კერძოდ, ჩვენს რესპუბლიკაში ხორციელდება თანმიმდევრული ღონისძიებები ახალგაზრდობის სწავლების, აღზრდისა და ცხოვრებისათვის მათი მომზადების ხარისხის ყოველმხრივი ამაღლებისათვის, საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა შეიმუშავა მწყობრი სისტემა ახალგაზრდობის შეგნებული დისციპლინის სულისკვეთებით აღზრდის დარგში და განსაზღვრა მოცემულ ეტაპზე. „სხედიანობით დისციპლინით იწყება“. ცხოვრებაში მტკიცედ მკვიდრდება საზოგადოებრივი აზრი იმის შესახებ, რომ სოციალისტური დისციპლინის განმტკიცების გზაზე შეურიგებლად უნდა ვებრძოლოთ სოციალისტური ცხოვრებისათვის ანტიოპორტუნისტულ მოვლენებს, ფორმალიზმს და ბიუროკრატიზმს რა. დოზითა და რა დონეზეც არ უნდა გამოვლინდეს — კლავს დისციპლინის ცოცხალ ნერვს, აქცევს მას ადამიანებზე უხეში ზემოქმედების იარაღად და პირიქით, ადამიანებთან ცოცხალი შემოქმედებით-აღმზრდელითი მუშაობა სრულყოფს და განამტკიცებს შეგნებულ დისციპლინას.

* * *

შეგნებული დისციპლინის ზნეობრივი ღირებულება პიროვნების თვითდისციპლინის კულტურაში ელინდება. აღმზრდელის, ხელმძღვანელის მომთხოვნელობისა და კონტროლიდან კოლექტივისა და თვითაღზრდისათვის კოლექტიური ცხოვრების ორგანიზაციის მეშვეობით მიმდინარეობს რთული პროცესი თვითაღზრდისა და თვითდისციპლინის. როგორც მოქალაქის პიროვნული თვისებების აღზრდისა. მაგრამ ცხოვრება გვიჩვენებს, რომ თვითდისციპლინის სულისკვეთების ჩამოყალიბება მოითხოვს წახალისებისა და დასჯის ღონისძიებების გონივრულ გამოყენებას.

დისციპლინის განმტკიცების მთავარი რეგულატორი შრომის მეცნიერული ორგანიზაციაა, საქმის ისე დაყენება, რომ შეუძლებელი გახდეს ცუდად მუშაობა, სამუშაოს გაცდენა თუ საერთოდ სამუშაოდან წასვლა. ეს აზრი ედო საფუძვლად სოციალისტური შრომის გმირის ე. გ. კომაროვის სიტყვის შინაარსს, რომელიც მან ამხ. ი. ვ. ანდროპოვთან საუბარში ჩამოაყალიბა: „გაღებულ ვართ ახლა ვიმუშაოთ ისე, რომ არავის არ შეერცხვას ჩვენს გამო. ვიმუშაოთ ისე, რომ ის გავგმობი. რომლებიც დაგვისახეს პარტიის XXVI ყრილობამ, სკკ ცენტრალური კომიტეტის მისისა და ნოვბრის პლენუმებმა, უბრალოდ კი არ შევასრულოთ, არამედ შევასრულოთ სულითა და გულით, ვადაქარბებით“. სახელოვანმა ჩარხმშენებელმა კომუნისტმა შემდეგ დასძინა: „დისციპლინა, როგორც თქვენ იუბი ვლადიმერის ძველ სამართლიანად ბრძანეთ, ეს მართოდღე და გვიანების წუთების დათვა რაღაცა“. დისციპლინა არ არის დაგვიანებული წუთების დათვა, დისციპლინა შრომის მაღალი კულტურაა, მისი განმტკიცება ჩვენი ცხოვრების ლოგიკით წარმოშობილი აუცილებლობაა. რაც უფრო წინ წაიწევს კომუნისტური მშენებლობის საქმე და ამაღლება ხალხის მატერიალური და კულტურული ცხოვრების დონე, მით უფრო გაიზრდება შეგნებული დისციპლინის ზნეობრივი ღირებულება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მტკიცე, შეგნებული, სოციალისტური დისციპლინა ჩვენი წინსვლის აუცილებელი გარანტიაა.

ქალაქ ბათუმის ისტორიისათვის

ბათუმის წარსულის კვლევას საუკუნეზე მეტი ხნის ისტორია აქვს. მართალია, ამ პერიოდში მრავალი რამ გაირკვა—დადგინდა, მაგრამ ბევრიც ჯერ კიდევ შესასწავლია. ამ მხრივ აღსანიშნავია ბათუმის, როგორც ქალაქის, არსებობისა და საქართველოს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში მისი მნიშვნელობის საკითხი, ე. ი. იყო თუ არა ბათუმი, როგორც ქალაქი, ეთქვათ, ანტიკურ ხანაში ან ფეოდალურ ეპოქაში თუ არ იყო, როდის გაჩნდა იგი და რა როლი შეასრულა ქვეყნის ისტორიაში.

სხვათაშორის, მეცნიერულ ლიტერატურაში არაერთხელ იყო ამ საკითხზე პასუხის გაცემის ცდა. ყველა მკვლევარი, ვინც კი შეეხო მას, აღნიშნავს ბათუმის, როგორც ქალაქის, მით უმეტეს, როგორც „მნიშვნელოვანი ქალაქის“, არსებობას ანტიკურ ხანაში და ფეოდალიზმის ეპოქაშიც. ეს აზრი ყველაზე მეტწილად ჩამოაყალიბა ვლ. სიჭინავამ. მისი სიტყვით, ბათუმი, როგორც ქალაქი, როგორც ვაჭრობა-ხელისნობის ცენტრი და სტრატეგიული დანიშნულების პუნქტი, არსებობდა ჯერ კიდევ ძვ. წ. I ათასწლეულში:¹ ბათუმი „თავდაცვისა და შეტევის ზღუდეს წარმოადგენდა“ ახ. წ. VI საუკუნეში, კერძოდ „მერძენთა და სპარსელთა შემოსევების ხანაში და შემდგომშიც“;² თავისი დიდი ეკონომიკური და სტრატეგიული მნიშვნელობა მას, თურმე, შუა ფეოდალურ ხანაშიც შეუწარმოებია.³ ახლახან ასეთივე აზრი განავითარა მ. გაბაშვილმაც. იგი აღნიშნავს, ბათუმი და გონია „ძველი ქალაქებია“, რომლებიც „ანტიკურ ხანაში... მნიშვნელოვან (სტრატეგიულ თუ სავაჭრო ეკონომიკური თვალსაზრისით) ქალაქებად ითვლებოდნენ“.⁴

ჩვენი აზრით, ბათუმი არ შეიძლება იყოს ყოფილიყო დიდი და მნიშვნელოვანი ქალაქი ძვ. წ. I ათასწლეულში. იგი ასეთი არ იყო არც ახ. წ. I და II ათასწლეულშიც. ცხადია, ამიტომ მას არც შეუძლებოდა დიდი როლი ანტიკური ხანის თუ ფეოდალური ეპოქის საქართველოს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში.

ცნობილია, რომ ბათუმის, როგორც დასახლებული პუნქტის, ისტორია „გორა“-დან იწყება. გორა ადამიანის უძველესი საცხოვრებელია, მაგრამ არა პირვანდელი. იგი მასზე აღის მაშინ, როცა პირველყოფილი საზოგადოების სოციალურმა ორგანიზაციამ (ჯგარი, სახლი) დასტოვა გამოქვაბული და ბუნებრივ-კლიმატური პირობებით ხელსაყრელ პუნქტებში დასახლდა. თავდაცვის ინტერესები ითხოვდა მიუვალ ადგილებს, რასაც ადამიანი ხელოვნურად ქმნიდა ან კიდევ ირჩევდა ხევებით თუ თხრილებით გამაგრებული გორაკების სახით. ამ უკანასკნელთა რიცხვს ეკუთვნის მდ. ყოროლისწყლის შესართავთან არსებული ბათუმის გორაც.

საცხოვრებლად გორა გარკვეულ დრომდე გამოიყენებოდა. ცხოვრების შემდგომი წინსვლის შედეგად ადამიანმა დასტოვა იგი და დაბლა, „გორის ძირს“, ჩამოვიდა.⁵

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტისა და ნ. ბერძენიშვილის სახელობის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის გაერთიანებული ექსპედიციის მიერ ბათუმის გორაზე წარმოებული არქეოლოგიური

* საკითხის განხილვის წესით.

სტატიაში დასმულ საკითხზე თავისი აზრის გაცნობისათვის მადლობას მოვასხენებთ ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტს დ. ხახუტაიშვილს.

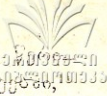
გათხრების შედეგად ნაპოვნი საინტერესო მასალა ადასტურებს აქ მოსახლეობის უწყვეტ და ინტენსიურ ბინადრობას ძვ. წ. II ათასწლეულიდან. ჩანს, ძველ ბათუმელთა განმარტება რწმუნებულია ცხოვრების დაწინაურებას. უკვე ძვ. წ. VI საუკუნიდან აქაურ მოსახლეობას სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირიც კი ჰქონდა ბერძენ მოახალშენებთან.⁵ ამის მიუხედავად, დღეისათვის მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა მაინც არაა საკმარისი ძვ. წ. I ათასწლეულში და შემდგომ ბათუმის, როგორც „მნიშვნელოვანი ქალაქის“, არსებობის მტკიცებისათვის. ეს იმიტომ, რომ ჩვენ ვერ ვგეგმავთ არ ვიცით ბათუმის, როგორც ქალაქის, რაობა (პოლიტიკური ცენტრი იყო, სავაჭრო-სახელოსნო თუ რელიგიური), მისი დავაგეგმარება-განაშენიანება (საერო თუ სასულიერო დანიშნულების ნაგებობები, ქუჩები, წყალსადენი, კანალიზაცია და ა. შ.), მმართველობის ორგანიზაცია, მოსახლეობის კლასობრივი სტრუქტურა და, რაც მთავარია, ბათუმის სასოფლო რაიონი — ე. წ. ქორა ანუ, ქართული ტერმინოლოგიით, აგარანი, მისი პროფილი და გარე სამყაროსთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის მასშტაბი, ურთმლისოდ შეუძლებელია აქ რამდენადმე მნიშვნელოვანი ქალაქი ვიგულისხმოთ.

ამიტომაც ქართული არქეოლოგიები სიფრთხილთ ლაპარაკობენ ბათუმის უძველეს ისტორიაზე და მოპოვებული საინტერესო მასალის მიუხედავად მაინც საკმაოდ ზომიერი დასკვნით იღარგლებიან, ა. კახიძე და შ. ინაძე სამართლიანად აღნიშნავენ, რომ ანტიკურ ეპოქაში ბათუმი იყო ადგილობრივი მნიშვნელობის სამეურნეო და სახელოსნო ცენტრი!

საერთოდ, ყველა დასახლებული პუნქტი არ შეიძლება ქალაქად იქცეს. ციხეები, აღმინისტრაციული თუ რელიგიური ცენტრები ასეთად მხოლოდ მაშინ განვითარდებიან, თუ ისინი, სამეურნეო თვალსაზრისით, დაწინაურებულ რაიონებში მდებარეობენ. არსებითად ქალაქი ჩნდება იქ და მაშინ, სადაც და როდესაც, საწარმოო ძალთა დაწინაურების შედეგად, იწყება შრომის საზოგადოებრივი დანიშნულება, კერძოდ, მიწათმოქმედებიდან ვაჭრობა-ხელოსნობის გამოყოფა, მოსახლეობის ვაჭრულ-ხელოსნური ფენის ჩამოყალიბება, წარმოების იარაღების, კაპიტალის მოხმარებისა და მისი დაკმაყოფილების ზღვრების კონცენტრაცია.⁶

ამ ფაქტორების წარმოჩენას ბათუმში რამდენადმე ხელსაყრელი პირობები ედგა I-VI საუკუნეებში. ამაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ის დიდი სავაჭრო გზა, რომელიც მცირე აზიიდან ბათუმ-პეტრას (ციხისძირის) უბანზე გავლით ცხუმისაკენ (სოხუმი) მიემართებოდა. იგი რომის აღმოსავლეთ პროვინციებს დასავლეთ საქართველოსთან აკავშირებდა. ვერ რომაელებს, შემდეგ ბიზანტიელებს ამ გზით ვაჭრობით სხვადასხვა ნედლეული. ამავე გზას უკავშირდებოდა აგრეთვე ინდოეთიდან მომავალი კასპიის ზღვა-მტკვარ-რიონის სანაოსნო გზაც, რომელზეც დიდი სავაჭრო მიმოსვლა წარმოებდა.⁷ მაშასადამე, ამ გზებს თავიანთი მნიშვნელობის გამო, უნდა დავიმჩნევინათ ბათუმის, როგორც ქალაქის, განვითარება. მართალია, ეს უკანასკნელი გზა უშუალოდ ბათუმზე არ გადიოდა, მაგრამ ეკონომიკურად ხელსაყრელ რაიონში მდებარეობას გავლენა უნდა მოეხდინა მისი, როგორც ქალაქის, ფორმირებაზე. ამის მიუხედავად, ბათუმი შესვლილ ქალაქ-ნავსადგურად მაინც ვერ განვითარდა. აი ამის მიზეზებიც:

ბათუმი ადრეკლასობრივ ხანაში წარმოიშვა და არსებითად იყო ამ ტიპის დასახლება (ქალაქის სოციალურ სახეს, როგორც ცნობილია, ამა თუ იმ საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციის არსებობა განსაზღვრავს და მასზეა დამოკიდებული). ფიოდალურმა რეგულაციამ კი, საქართველოში VI საუკუნეში რომ გაიმარჯვა, ასეთი პუნქტების არსებობას ძირი გამოუთხარა. ასე იყო აღმოსავლეთ საქართველოში. ახალი წარმოებითი ურთიერთობის განმტკიცება თანდათან ამცირებდა მცხეთას და აწინაურებდა თბილისს. „ათხელებდა“ არმაზს და „განადიდებდა“ კლასს.⁸ ასე რომ, ოიოდალური ქალაქი — თბილისი ადრეკლასობრივი (მონათმფლობელური) ქალაქის — მცხეთის ხარჯზე გაიზარდა.

ანალოგიური იყო ვითარება დასავლეთ საქართველოშიც. ქალაქი ბათუმი, რომელიც წყაროების მიხედვით, როგორც ცნობილია, ყალიბდება II-VI საუკუნეებში, ე. ი. არსებითად იქმნება ადრეკლასობრივი საზოგადოების წიაღში. ცნობილი საქართველების სიახლოვის გამო, თითქმის ყველა პირობა არსებობდა დიდ ქალაქ-ნავსადგურად მისი განვითარებისათვის, მაგრამ ეს პროცესი დამთხვა იმ დროს, როდესაც თვით ამ საზოგადოებას ჩვენში რღვევის ნიშნები შეეპარა. მეორე და მომდევნო საუკუნეები საქართველოში ხომ ფეოდალურ ურთიერთობათა ჩასახვისა და ზრდის ხანაა. ასეთ ვითარებაში ქვეყნად მიმდინარე კრიზისმა შეზღუდა ბათუმის წინსვლისათვის აუცილებელი პირობები. ამან დასაბამი მისცა ისედაც სუსტი დასახლების დაკნინებას, რაც კიდევ უფრო გააღრმავა VI საუკუნეში ბათუმის მახლობლად პეტრას უძლიერესი ციხე-ქალაქის დაწინაურებამ. პეტრა ადრეფეოდალური ხანის ქალაქი იყო და პოლიტიკური, ეკონომიკური და საეკლესიო ცხოვრების მიზიდულობის ცენტრს წარმოადგენდა.

აი ფაქტებიც:

VI საუკუნეში შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე პირველობისათვის ბიზანტიასპარსეთს შორის გაჩაღებულ ბრძოლაში პეტრამ ძალზე დიდი როლი შეასრულა. ამის გამო, რომ ამ ომების აღმწერ ბიზანტიელ ისტორიკოსთა (პროკოპი კესარიელი, აგათიასქოლასტიკოსი, პეტრე პატრიკიოსი, იოანე მალალა და სხვ.) შრომებში ლაპარაკია მხოლოდ პეტრაზე, რომელიც VI საუკუნის პირველ ნახევარში იუსტინიანე კეისარმა „გარეზღუდისა და სხვა მიწაშენების საშუალებით გაამაგრა და გოველხბრივ გაამშენებია“¹² საგულისხმოა, რომ სტრატეგიული მნიშვნელობა მან შუა და გვიანფეოდალურ ხანაშიც შეინარჩუნა. თავისი მიუტაცობის გამო მას რუსთაველის „ქაჯთა ციხესთასაც“ აიკიფებდნენ. ამავე დროს, პეტრა იყო დიდი სავაჭრო ცენტრი. აქვე იჯდა პეტრელი ეპისკოპოსიც, რომელიც საკმაოდ ვრცელ სამწყსოს განაგებდა. მისი ძალა და ავტორიტეტი მომდევნო საუკუნეებშიც ფრიად საგრძნობი იყო. ამის შედეგად „პეტრამ იმდროინდელი დასავლეთ საქართველოს ცხოვრებაში დიდი როლი ითამაშა, რამდენადაც მსგავსი ტიფლისის როლისა აღმოსავლეთ საქართველოსათვის“¹³ ცხადია, ასეთი ქალაქის მეტოქეობას არა თუ ბათუმი, არამედ დასავლეთ საქართველოს სხვა ვერც ერთი ძლიერი ძველი ქალაქი (აფხაზი, ფაზისი და სხვ.) ვერ შეძლებდა.

ასეთ პირობებში თანდათან იწყება პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების გადანაცვლება ძველი ცენტრებიდან. ახალი კლასი, რომელიც დროის შესაბამისად თანდათან ხელთ იკადგეს ცხოვრების სადავეებს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ამიერიდან პეტრადან უტევს ბათუმის ადრეკლასობრივ საზოგადოებას. ასე რომ, პეტრა იზრდება, ბათუმს კი საამისო პირობები არა აქვს. მართალია, VI საუკუნეში, პეტრე ირანელთა ომების შედეგად, პირველი გარკვეულად დაზიანდა. მაგრამ ამავე მიზეზების წყალობითვე ბათუმს დიდი ხნით მოესპო დაწინაურების შესაძლებლობაც. ამიტომ, რომ ადრეფეოდალური ხანიდან მოკიდებული თვით საქართველოს მონარქიის ძლიერების დროს და შემდეგშიც, გვიანფეოდალურ პერიოდში, იგი სოფელი ან „მცირე ქალაქი“ მსგავსი დასახლება იყო და ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ საქმიანობაში რამდენადაც შესამჩნევ როლს ვერ ასრულებდა. ამის შედეგად აგრეთვე, რომ ქართულ წყაროებში ბათუმის, როგორც ქალაქის, შესახებ ცნობები XIII საუკუნემდე არ გვხვდება.¹⁴ ხოლო უცხოურში იგი მხოლოდ „მცირე ქალაქად“ იწოდება. იტალიელი მისიონერის ა. კონტარინის ცნობით, 1474 წელს ბათუმი იყო „ციხე და მცირე ქალაქი“. საგულისხმოა, რომ მისივე ცნობით, აჭარის მცხოვრებნი „საერთოდ ძალზე ღარიბია“¹⁵ ესეც გვიანფეოდალურ ხანაში ამ პუნქტის არა მარტო პოლიტიკური, არამედ ეკონომიკური სისუსტის მაჩვენებელია. მართალია, არაა გამოირიყული, რომ ფეოდალური ქალაქი ადრინდელი ქალაქის ნანგრევებზეც აღმოცენდეს და დაწინაურდეს (საამისო ფაქტი არა ერთი იცის ისტორიკები), მაგრამ ბათუმის მიმართ ასეთი შესაძლებლობა არ იყო. იგი არ მდებარეობდა საქართველოს იმ რაიონში, რომ-

მელიც ფეოდალიზაციის პროცესში კონომიკურ აღორძინებას განიცდიდა და ქვეყნის გაერთიანებისათვის იბრძოდა. თანაჲ სავაჭრო გზების გადანაცვლებამ (აღრე დასავლეთისაკენ) ფეოდალურ ხანაში — სამხრეთით და ჩრდილოეთით, გვიან ფეოდალურ ხანაში, დიდ გეოგრაფიულ აღმოჩენათა შედეგად — სამხრეთ-დასავლეთით) და ფეოდალურ-პარტიკულარისტული ტენდენციების ზრდამ XIII საუკუნიდან მნიშვნელოვნად შეზღუდეს ქალაქის წინსვლისათვის აუცილებელი პირობები.

სხვათაშორის, დასავლეთ საქართველოს ქალაქებს (მათ შორის ბათუმსაც), ფეოდალური ურთიერთობის მთელ სიგჱმზე, მნიშვნელოვნად აფერხებდა უაღრესად არაბელსაყრელი სავაჭრო ვითარებაც. VII-XI საუკუნეებში ხმელთაშუა ზღვაზე განუხრელად ბატონობდნენ არაბები. ამის გამო შავი ზღვა არსებითად ჩაკეტილი იყო და სანაპიროს ქართული ქალაქებიც არ მონაწილეობდნენ იმდროინდელ მსოფლიო ვაჭრობაში. არ მონაწილეობდნენ იმ უბრალო მიზეზით, რომ არაბი ვაჭრები დანიტერცხებული არ იყვნენ შავ ზღვაზე თავიანთი სავაჭრო ფაქტორიების დაარსებით.¹⁶ მართალია, გენუელების გამოჩენით XII-XIV საუკუნეებში თითქმის შეიქმნა ხელსაყრელი პირობები მსოფლიო ვაჭრობასთან დაკავშირებისა და ამით ეკონომიკური ცხოვრების აღმავლობისათვის, მაგრამ მცირე ხნით. XV საუკუნიდან მდგომარეობა ისევ დამძიმდა, რაც აქ ოსმალთა ფლოტის საბოლოო გაბატონების შედეგი იყო. ამით შავი ზღვა კვლავ აღმოჩნდა ზღოკირებული და სავრთაშორისო ვაჭრობისაგან მოწყვეტილი. ცხადია, ამან უარყოფითად იმოქმედა დასავლეთ საქართველოს ისედაც სუსტ ქალაქებზე,¹⁷ რაც კარგად ჩანს თუნდაც ბათუმის მაგალითზე.

ბათუმის, როგორც ქალქის, დაწინაურება შედარებით გვიან, XVIII-XIX საუკუნეებიდან იწყება. ამას პრაქტიკული მიზეზი ჰქონდა. ძირითადად ამ დროს მთავრდება (თანამედროვე სახით) სანავსადგურო ყურის გეოლოგიური ფორმირება,¹⁸ რაც გვიანდელი რუკებით და ფოტოსურათებით საკმაო სიზუსტითაა დადგენილი,¹⁹ ამ დროიდან ბათუმი „შავი ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილში გემებისათვის ერთადერთ საიმედო თავშესაფარად გადაიქცა.“²⁰ ეს დაემთხვა ჭირვარაში, შუა და მახლობელ აღმოსავლეთში რუსეთის, ინგლისის, საფრანგეთის და სხვა სახელმწიფოების დამკვიდრების ცდებს. რუს და ევროპელ კაპიტალისტებს დასაყრდენი და სატრანზიტო ბაზა სჭირდებოდათ. მოხერხებული მდებარეობის წყალობით კი ასეთად სწორედ ბათუმის ნავსადგური გამოდგებოდა.²¹ მართლაც, ბათუმი ამ სახელმწიფოთა ყურადღების ცენტრში მოექცა და პირველობისათვის ბრძოლაში დიდი მნიშვნელობაც მოიპოვა. ამან, ეკონომიკურად დაწინაურებულ რუსეთთან დაკავშირებამ და 1878 წლიდან საქონლის მსოფლიო მიმოქცევაში ჩართვამ უკვე XIX საუკუნის დამლევებიდან განაპირობა მსხვილ ქალაქ-ნავსადგურად მისი განვითარებაც. ჩანს, ამას კარგად სჭერტდა რუსეთის კავკასიური ზღოსუფლესა, რომელმაც ბათუმის ოლქის შექმნის შესახებ დებულების გამოქვეყნებისას მეშვიდე მუხლით ოლქის ადმინისტრაციულ ცენტრს ბათუმს 1878 წლის 20 სექტემბერს ოფიციალურად მიაკუთვნა „ნავსადგურის ქალაქი“ სტატუსი“. ამის მიუხედავად, მას მაინც არ შეუქმნეს ზღვისუფლების საკუთარი ორგანო. ეს, შესაძლოა იმიტომ, რომ მთავრობა აქ სამხედრო ციხე-სიმაგრის მშენებლობას გეგმავდა.²² ამიტომ უშუალოდ ბათუმს პოლიცემისტური განაგებდა. მხოლოდ საზოგადოებრიობის დაჟინებული მოთხოვნით²³ მისცეს მას 1888 წელს საკუთარი საქალაქო თვითმმართველობა,²⁴ რითაც საბოლოოდ დასრულდა ბათუმის, როგორც ქალაქის, ჩამოყალიბება.

ასე ვეცხსება ჩვენ ბათუმის ქალაქის განვითარებისა და საქართველოს ცხოვრებაში მისი როლის საკითხი.

1. ელ. სიჭინავა, ბათუმის ისტორიიდან, ბათ., 1958, გვ. 14; მისივე, ქალაქ ბათუმის ძველი ისტორიიდან, ბათუმის პედაგოგიკური შრომები, ტ. 9, ბათ., 1962.
 2. ბათუმის ისტორიიდან, გვ. 14.
 3. მისივე, ქალაქ ბათუმის ძველი ისტორიიდან, გვ. 39-42.
 4. მ. გაბაშვილი, საქართველოს ქალაქები XI-II საუკუნეებში, თბ., 1981, გვ. 52-53.
 5. ნ. ბერძენიშვილი. ერთი ფურცელი ისტორიკ-გეოგრაფიული დღიურიდან. საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული, ტ. 1, თბ., 1960, გვ. 141-180.
 6. ა. ინაიშვილი, დ. ხაზუტაშვილი, ქართული მატერიალური კულტურის საყურადღებო ძეგლები: გაზ. „საბჭოთა აპარა“, №117, 1962; ა. ინაიშვილი, ბათუმის ისტორიისათვის ახალი არქეოლოგიური გათხრების საფუძველზე. კრებული, კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები, თბ., 1966, გვ. 73; ა. კახიძე, აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ბერძნული კოლონიზაციის იონური და ანტიკური ეტაპები. კრებული, სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს ძეგლები, XI, თბ., 1982, გვ. 59.
 7. ა. კახიძე, აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთი ანტიკურ ხანაში, თბ., 1981, გვ. 37-38; მ. ინაძე, აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ბერძნული კოლონიზაცია, თბ., 1982, გვ. 97-98.
 8. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 4, с. 12, 40.
 9. З. Ямбольский. К изучению древнего пути из Каспийского моря по реке Кура через Грузию к Черному морю. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, II, თბ., 1956; ნ. ლომოური, ძველი საქართველოს სავაჭრო გზების საკითხისათვის. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. 4, ნაკვეთი I, თბ., 1958.
 10. ქართლის ცხოვრება, ტ. I, თბ., 1955, გვ. 373.
 11. ი. სიხარულიძე. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია, II, ბათ., 1959, გვ. 81-82; აბ. სურგულაძე, ბათუმის ისტორიისათვის. კრებული, აჭარის მოსახლეობის ყოფისა და კულტურის საკითხები, თბ., 1965, გვ. 244.
 12. ევროგია. II, თბ., 1934, გვ. 94.
- უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული ომების აღწერისას ბიზანტიელი ისტორიკოსები ერთხელაც არ ახსენებენ ბათუმს. პირიქით, პროკოპი კესარიელის სიტყვით, „მდინარე ფაზისის იქითა მხარეს (ე. ი. სამხრეთით — ა. ს.) ლაზებს პეტრას გარდა სხვა არც ერთი დასახლებული ადგილი არ მოეპოვებოდათ“ (იქვე, გვ. 150-151). ცხადია, ისტორიკოსი აეარბებს, როცა ამბობს ლაზებს არა აქვთ პეტრას გარდა „არც ერთი დასახლებული ადგილი“, მაგრამ მისი სიტყვები უდაოდ, იმაზე მიუთითებენ, რომ VI საუკუნეში, რიონ-ჟორთხის ზღვისპირა უბანზე, პეტრას გარდა, სხვა მნიშვნელოვანი პუნქტი მართლაც არ იყო. წარმოდგენილია პეტრა-გონიას 15 კილომეტრიან მონაკვეთზე არსებული ბათუმი, თუ კი ამ დროს (VI საუკუნე) და შემდგომშიც ნამდვილად „თავდაცვისა და შეტევის ზღუდეს წარმოადგენდა“, როგორც ამას აღნიშნავს ელ. სიჭინავა, მოუხსენიებელი დარწმუნდათ ბიზანტიელ ისტორიკოსებს.
13. ს. ჯანაშია, შრომები, I, თბ., 1949, გვ. 30.
 14. ვახუშტი ბაგრატიონის სიტყვით, XVIII საუკუნის პირველი ნახევრისათვის ბათუმი „მცირე ქალაქი“ იყო (ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ., 1973, გვ. 792).
 15. Путешествия А. Контарини. Библиотека иностранных писателей о России, кн. II, с. 67-68.
 16. Е. Бартольд. Ислам на Черном море. Соч., т. 6, с. 659.
 17. მ. გაბაშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 55-57.

18. სწორედ ამათ გამოიწვია ბატუმის გადმონაცვლება მდ. ყოროლისწყლის შესართავიდან სამხრეთით. XVIII საუკუნეში იგი უკვე იყო „მცირე ქალაქი“, რომელიც დღევანდელი ნავსადგურის სიმაგრესთან აღმოცენდა. /III. Месхиа. Города и городской строй феодальной Грузии. Т. 1959, стр. 124/.

19. Д. Свишевский. Разрушение морского берега у г. Батуми. Известия Государственного географического общества, т. 71, вып. 5. М.-Л., 1939.

20. К. Маркс и Ф. Энгельс, соч. т. 9, с. 117.

21. ეს აზრი ძალზე რელიგიურად გამოხატა კონსტანტინე პეისონელმა (იხ. ს. კაკაბაძე, საფრანგეთის სავაჭრო კაპიტალი საქართველოს მიმართ მე-18 საუკუნეში. ქუთაისის პედაგოგიკური ინსტიტუტის შრომები, ტ. I, ქუთაისი, 1940, გვ. 120).

22. ვლ. სიჭინავა, ბათუმის ისტორიიდან, გვ. 78.

23. Газ. «Новое обозрение», № 530, 1885.

24. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 5. თბ., 1970, გვ. 328.

აჭარის სამეურნეო და პოლიტიკური აღმავლობა ანტიკურ ხანაში

ანტიკური ხანის აჭარა სამცხესთან ერთად ქართლს სამეფოს ერთ-ერთ „მონაპირე“ საერისთავოს წარმოადგენს, სამეურნეო და სოციალურ-პოლიტიკური თვალსაზრისით შესამჩნევად განვითარებული და აღმავლობის ჯაზე დამდგარი მხარეა. ამ რეგიონში საუკუნეთა მანძილზე ქართლის (იბერიის) სამეფოს მიერ გატარებულმა ღონისძიებებმა მნიშვნელოვნად შეუწყვეს ხელი ცხოვრების ყველა სფეროში იბერიული მატერიალური და სულიერი კულტურის დამკვიდრებას ჯერ ბრინჯაოს, ხოლო შემდეგ რკინის მეტალურგიაში, მისმა სამეურნეო და თავდაცვითი მიზნებით გამოყენებამ, ჩანს, გადამწყვეტი როლი შეასრულა აჭარის სამეურნეო და კულტურულ დაწინაურებაში. როგორც ვიცით, ძველი ბერძენი მწერლები ქართველ მეტალურგ ტომთაგან მხოლოდ ხალიბებს (ხალდეებს) და მოსინიკებს ასახელებენ. ხალიბები (ხალდეები) რკინის, მოსინიკები სპილენძის ოსტატები ყოფილან. პ. უსლარი პირველი შეეხა ხალიბური რკინის მნიშვნელობას ეგეოსის აუზის ქვეყნების მეურნეობაში და აღნიშნა, რომ ფოლადის ბერძნული სახელწოდება ხალიბთა სატომო სახელისაგან უნდა იყოს წარმომდგარი. მაგრამ ის ხანა, რომელშიც დასავლეთ ქართულ ტომთა მეტალურგიის შესახებ პირველი ცნობა გაჩნდა (ძვ. წ. VIII ს. „სარდურის მატეანე“), ქართის ტომებისათვის რკინის ფართო ათვისების ადრეული საფეხურის მაჩვენებელს წარმოადგენდა. რკინას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ყველა იმ ნედლეულთა შორის, რომლებმაც რევოლუციური როლი შეასრულეს საზოგადოების ისტორიაში. რკინამ შეცვალა განვითარებული ბრინჯაოს ხანა. თვლიან, რომ წინამძღვრები ქართული ქალაქისა და საქალაქო ცხოვრების ჩასახვისათვის მომწიფდა ძვ. წ. I ათასწლეულის პირველ საუკუნეებში, როცა რკინის მეტალურგიის განვითარებამ განაპირობა მიწათმოქმედებისაგან ხელოსნობის ცალკე დარგად გამოყოფა. ამრიგად, რკინის საბადოთა პირველმა დამუშავებამ და მისმა საწარმოო გამოყენებამ დიდი როლი შეასრულა ქართული სამეფო-სამთავროებისა თუ საერისთავოების ადმინისტრაციულ-სახელმწიფოებრივი და ეკონომიკური წინამძღვრების მომზადებაში. ეს ფაქტი საკმაოდ დამაჯერებლად ჩანს ანტიკური ხანის აჭარის სინამდვილეშიც. „კოლხური კულტურის“ არეალში შემავალი აჭარის ზღვისპირა ზოლის მსხვილ სამოსახლოთა ინტენსიური წარმოქმნის პროცესი სწორედ ძვ. წ. I ათასწლეულის პირველ საუკუნეებს განეკუთვნება, რომელიც თავის მხრივ რკინის მეტალურგიის განვითარებამ განაპირობა. ამიტომ რკინის ათვისებაში არა მხოლოდ ხალიბებს (ხალდეებს) მიუძღვით წვლილი, რომლებსაც ეგეოსის ქვეყნებში თავიანთი ნახელავის ექსპორტით გაუთქვამთ სახელი, არამედ ხალიბთა (ხალდთა) და მოსინიკთა გარდა, ძველი კოლხეთის ტერიტორიაზე მოსახლე სხვა თემებსაც. ისინიც დიდად დახელოვნებული ყოფილან მეტალურგიაში. დასტურდება, რომ ჩოლოქის აუზში დღევანდელი ცეცხლათვის, ჯიხაჯურის, ლელვას (ქობულეთის რ.) ლაითურის, ნარუჯას, ანასეთულის (მახარაძის რ.) ტერიტორიაზე რამდენიმე რკინის სახელოსნოს მნიშვნელოვანი ცენტრი იყო. ჩოლოქის აუზში აღმოჩენილ ქუჩა სახელოსნოების ნაშთებთან დაკავშირებით ა. კახიძე აღნიშნავს, რომ რკინის მეტალურგია

აქაც ერთ-ერთი განვითარებული არგია, რომელიც აერთიანებს მდიდარი ემპირიული ცოდნა-ჩვევების მქონე მემთამაღე ხელოსანთა პროგრესულ ჯგუფს, ხოლო ერთი-ერთი ნედლეული სასაქონლო სახეს იღებს, ეს-კი თავის მხრივ ხელს შეუწყობდა ფიქციარის გამსხვილებული სამოსახლოს ქაჩქაღ გადაქცევას და ბერძენ მოახალშენეთა მიზიდვას. ასეთი ცენტრი გამოვლინდა ზომ-ონჩამურისა და კიდევ უფრო მძლავრად ქოროხის აუზში (ჰარნალის ხეობა — გონიო-ჰარნალი, ხელვაჩაურის რ.). ჩოლოქის აუზში და ჰარნალის სარკინოვან ნედლეულად მაგნეტიტურ ქვიშას იყენებდნენ. ასეთი ქვიშის ერთი ყველაზე მდიდარი საბადო განლაგებულია ზღვის სანაპიროზე სულსა-ნატანების შესართავებს შორის. ამასთან მიუთითებენ, რომ აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის მდინარეთა სილა დიდი რაოდენობით შეიცავს მაგნეტიტური რკინის ფხვნილს. ხალიბების (ხალდის) მსგავსად კოლხეთის სხვა რაიონის მემთამაღე თემების მიერ მაგნეტიტური ქვიშისაგან რკინის მიღების საკითხს ყურადღება პირველად ნ. ზომტარიამ მიაქცია და სათანადო ვარაუდიც გამოთქვა. უფრო მეტიც, ფიქრობენ, რომ მაგნეტიტური ქვიშის ნედლეულად გამოყენება უფრო ბუნებრივი იყო ჩოლოქის აუზში, ვიდრე ხალბიაში (ხალდიაში), ხოლო როგორც ნ. ზომტარია მიუთითებს: „...შავი ზღვის საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე, ბათუმიდან (სამხრეთით), კიდრე ვაგრაძემდე (ჩრდილოეთით) ზღვის სილა შეიცავს დაფხვნილი რკინის მადანს, ძირითადად მაგნიტს (მაგნიტური რკინაქვა)...“ ვარაუდობენ, რომ აჭარის ზღვისპირა ზოლში, სოფლის მეურნეობასა და მეთევზეობის განვითარებასთან ერთად, რასაც ქსოვილიანი კერამიკის აღმოჩენაც მოწმობს, მოსახლეობას აქ რკინის წარმოებათ იზიდავდა. ქოროხის აუზი წინა ანტიკური ხანიდან მოყოლებული მეტალურგიის ერთ-ერთ მძლავრ კერად ვრთხმდ აღიარებულია არქეოლოგიურ ლიტერატურაში, ხოლო აჭარა-თრიალეთი ქმნიდნენ ოლქს, რომელსაც რკინის საბადოების მიხედვით მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საქართველოში. ჯიხანჭურისა და ლეღვას რკინის სადნობ სახელოსნოთა ნაშთები ქვემო ბოლნისის სახელოსნოთა ნაშთებთან ერთად დასავლეთ საქართველოს რკინის საწარმოთა შორის წინა ანტიკურ ხანას განეკუთვნება.

როგორც ვხედავთ, რკინის მეტალურგიამ ფართოდ შეუწყო ხელი კოლხური კულტურის აღმავლობას. ამ კულტურის სფეროში, რომელიც „კოლხური კულტურის“ სახელით არის ცნობილი, მოქცეული იყო აჭარაც. რკინის ხანიდან სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ, აჭარაშიც ისახება საწარმოო ძაღებისა და მეურნეობის წამყვანი დარგების სწრაფი პროგრესი. არქეოლოგიურ მონაპოვარში მარცვლეულის უძველეს სახეობათა ხშირი ფიგურირება, სოფლის მეურნეობის იარაღების (სხვდასხვა ტიპის თოხები, ნამგლები, წაღებები, სეგმენტური იარაღის ზოგიერთი სახეობა, ქვის ხელსაფქვავეები) არაჩვეულებრივი სიმრავლე გვიანი ბრინჯაოს ხანის მთელ კოლხეთში, მათ შორის აჭარის ზღვისპირა და მთის ზოლშიც მიწათმოქმედების მაღალი დონის მაჩვენებელია.

ქოროხისა და ჩოლოქის აუზების არქეოლოგიურ მასალებში ასახელებენ წინა ანტიკური ხანის რკინის წარმოების ნაშთებს (ქურები, წილები, თიხის საბერველი მილები, ქურათა შეღესილობის ნატეხების სიმრავლე). ძვ. წ. VII-VI საუკუნეების მასალებშიც მრავალადა აღმოჩენილი სამეურნეო და საომარი იარაღების (ცულები, სატევრები „ცულმახვილა“, დანები და სხვა) მრავალფეროვნება. ამგვარად, ძვ. წ. VII ს-დან კოლხეთში ღვას რკინის მახვილის, გუთნის და ცულის ებოქა, რკინა ადამიანის სამსახურშია.

აჭარაში გონიოს, ჰარნალის, ახალსოფლის (ქოროხის აუზის ქვემო წელი, ხელვაჩაურის რ.), ცეცხლაურის, ჯიხანჭურის, ლეღვას, კვირიკის, ქაქუთის (ჩოლოქის აუზი, ქობულეთის რ.) ტერიტორიაზე გამოვლინებულია რკინის სადნობი ქურა-სახელოსნოების ნაშთები. ასეთივე ვითარება ჩანს აჭარის მთის ზოლშიც სოფელ თავოში, ყინჩაურში, ფაჩხაში, ჭერში (ხელოს რ.). ახალშენში (ხელვაჩაურის რ.) მრავალადა მიეკ-

ლემლი რკინის შემცველი წიდა-ზოდები (ხალხში ტერმინით რკინა-წილაეჭყეჭი) მღებსაც რკინის შემცველი მადნების ადგილობრივ გაბინამუშევრებად მიიჩნევენ.

ნ. კახიძე მიუთითებს, რომ რკინის კულტურის სპ ცენტრებში, მისი მომთავეებელ-მემთაბდნეები მჭედლებიც უნდა ყოფილიყვნენ. მჭედლობის და, საერთოდ, ლითონდა-მუშავეების ხანგრძლივი ტრადიციის მოწმობა უნდა ღოს ქვემო აჭარაში (სოფ. ცხმო-რისი, საღორეთი, ახო) ცეცხლსასროლი იარაღის დმზადების ხელოვნება. საყოველ-თაოდ განთქმული იყო ამ მხრივ მაჭახლის ხეობა, საიკ ცნობილი „მაჭახელას“ ტიპის თოფები და დამბაჩები მზადდებოდა. გვიან საუკუნეებში აქ ადგილობრივ მესზარბაზნე, ხელოსნებიც იყვნენ. ცეცხლსასროლი იარაღის ხელოვნებაზე მოგვიხსნაბს ინგლისის კონსული პალგრევი, რომლის წვენებით, ქვემო აჭარაში აწარმოებდნენ შამხანებს, დამბაჩებს, ხანჯლებს და ზარბაზნებსაც. ეს მუტრი წრს, აჭარლები იარაღის წარმოე-ბაში დახელოვნებული იყვნენო.

ანტიკური ხანის აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის კერძოდ, აჭარბს არქერლოგი-ური მასალები მოწმობს, რომ საწარმოო ძალთა განითარებაში რკინამ აქაც ვადამ-წყვეტი როლი შეასრულა. მან აქტიურად შეუწყო ხელი საწარმოო იარაღების მრავალ-ფეროვნებას, მიწათმოქმედების დაწინაურებას, ახალი მიწების ათვისებას, მესაქონლე-ობის განვითარებას. რკინის ფართო ათვისებამ ხელონობის სხვა დარგებსაც მისცა ბიძგი. მალალ დონეზე აღის კერამიკული ხელოსნობა. კოლხურ კერამიკულ წარმოება-ში განსაკუთრებით დაწინაურდა ფიჭვნარი. მისი ნაწარმი აკმაყოფილებდა არა მარტო შინა მოთხოვნილებას, არამედ მეზობელ რაიონებსაც სწვდებოდა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ აჭარის ზღვისპირა ზოლი ქართული კერამიკის ერა-ერთი უძველესი კერა უხდა იყოს და სათავეს ნეოლითის ხანიდან იღებს. სოფელ მშვილათურის ძეგლი, რომელსაც შეიძლება კომპლექსიც ეწოდოს, შეიცავს ანგობირებული კერამიკის ფრაგმენტებს, რომლის ხელშესახები პარალელები ჯერჯერობით დასაქლეთ და აღმოსაქლეთ საქა-რთველოს ტერიტორიაზე არ მოაპოვება. ფიქრობენ, რომ აქ აღმოჩენილი ბრტყელ-ძირიანი კერამიკა პარალელს პოულობს ადრეული თიხის ქურჭელთან, რომელიც დამ-ჯდარ სამიწათმოქმედო-სამეურნეო ტომებს ეკუთვნოდა. სპეციალისტთა ამ აზრს დასა-ვლეთ ამიერკავკასიის სხვა ნეოლითურ მასალებთან ერთად მახვილურის ნამოსახლა-რიც ადასტურებს. ფიჭვნარული კერამიკა მსგავსებას ამქადავებს რამაშიარში, დიხა-გუძუ-ბაში, ბათუმის ციხის რაიონში, კოხში (ქობულეთის რ.), ჯურიანთაში, დაბლაგოშში, ვა-წში, ქუთაისის მიდამოებსა და სხვა პუნქტებში. აღმოჩენილ კერამიკასთან. განსაკუთრე-ბით ფართო გამოყენება მიუღია დიდი ზომის ქვევრებს (კოლხურ „პითოსებს“). ირკვევა, რომ ანტიკური ხანის ადგილობრივი კერამიკა ძირითადად საზრდოობს წინა ხანის ხელოსნური და მხატვრული ფესვებით, მასში არ შეინიშნება ელინიზმის კვალი, რო-მელსაც სამხრეთ, ჩრდილოეთ და დასავლეთ შავი ზღვისპირეთის სხვა მასალებში ვხვდებით. ამასთან, ზღვისპირა ზოლის სამოსახლოებში გაზრდილი მოთხოვნილება ჩანს იმპორტულ კერამიკაზე. სამოსახლოებთან სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობაში გან-საკუთრებით ინტენსიურად ჩანს იონური (აღმოსავლურ ბერძნული) სავაჭრო სახელო-სნო ცენტრების ნაწარმი, რომელიც აჭარის სამოსახლოებში ორ დიდ ჯგუფად წარ-მოგვიდგება: პირველი ჯგუფი, შინსახმარი კერამიკის სახით, გვხვდება ბათუმისა და ქობულეთ-ფიჭვნარის ნამოსახლოებებზე (კუნძულ ქიოსის ნაწარმი), რომელიც უფრო არქაულია და ძვ. წ. VII ს-ის დასასრულისა და VI ს-ის შუა ხანებით თარიღდება. მისი ფრაგმენტები უმეტესწილად გვხვდება ბათუმის ციხეზე, უფრო ინტენსიურად კი VI ს-ის შუა ხანებში. ასევე დიდი რაოდენობით გვხვდება ბათუმისა და ქობულეთ-ფიჭვნარის ღვინის, ზეთის ზეთის, მარცვლეულისა და სხვა პროდუქტების ტრანს-პორტირებისათვის დამზადებული დიდი ზომის ქურჭელი (ფრაგმენტები).

როგორც ვხედავთ, ანტიკური ხანის საგარეო-სავაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთ-ობაში ბათუმის ციხის მიდამოები ხშირად ფიგურირებს, ბათუმისა და ქობულეთ-ფი-

გენარის მასალებში ხშირად ჩანს კჰძელ სამოსის ნაწარმიც (VI ს.), განსაკუთრებით კი სუფრის ქურჭელი. ფიჭვნარის, ბათუმის ციხის, ციხისძირის მასალებში კუძმულ ლესბოსის (VI ს-ის დამკვი) ნაწარმი. ბათუმის სამოსახლოს განათავაზი ხშირია (ძვ. წ. V ს-ის) სასმისეგმძირიანი ამფორები, შედარებით მცირეა VI ს-ის ნიმუშები. ბათუმის, სოხუმის, გასაკუთრებით ფიჭვნარის მასალებში აღმოჩენილია მცირეაზიური ამფორები, რომელგან მნიშვნელოვანია ჰერაკლეს (ძვ. წ. VI-I-II სს.) პროდუქცია. კუძმულ ლესბოსს (ძვ. წ. VI ს-ის დასასრულისა და V ს-ის დასაწყისის) იმპორტის ნაშთები აღმოჩენილია „ნაპურვალას“ ბორცვის (ქობულეთის რ.) ნამოსახლარზე, საემაოდ მრავლად ბათუმისა და ციხისძირის ნამოსახლარებზე; ბათუმის ციხის არქეოლოგიურ მასალებში მრავლადაა წარმოდგენილი აგრეთვე კუძმულ თაზოსის (ძვ. წ. V-IV სს.) ამფორაა ფრავგმენტები, ქობულეთ-ფიჭვნარში განსაკუთრებით ხშირია ჰერაკლეს ამფორებც (ძვ. წ. IV-I-II სს.), მცირე რაოდენობით კრამიტის ფრავგმენტები, კრამიტი აღმოჩენილია გონიო-აფსაროსის ტერიტორიაზე, ამ ნამოსახლართა არქეოლოგიურ მასალებში გვხვდება ადრეული ხანის სინოპური კერამიკის ფრავგმენტებიც.

აჭარის ზღვისპირა ზოლის არქეოლოგიური მასალების საფუძველზე შეიძლება ვთქვათ, რომ აქ ასევე დაწინაურებულია რთვა-ქსოვის დარგი, ამას უნდა მოწმობდეს ფიჭვნარში აღმოჩენილი პირადიღული საწაფები, მრავალწახნაგოვანი კვირისთავები სამქედურის ბორცვზე. ვერტიკალური დაზგა აქ ბერძნებს უნდა შემოეტანათ ძვ. წ. V ს-ში მოსახლეობის გამსხვილესთან დაკავშირებით. ეს აღმოჩენები მიგვითითებს ადგილობრივი სელის წარმოების მაღალ დონეზე, ზოლო, თუ გავისხენებთ ივ. ჯავახიშვილის, პ. ჟუჟუკის და ე. სისკაიას მითითებებს, თვალწინ წარმოგვიდგება, რომ სელი მართლაც საქართველოს უძველესი სამიწათმოქმედო კულტურა უნდა იყოს. ქართული ფეიქრობის ძირძველობა მოწმობს ფიჭვნარში აღმოჩენილი ქსოვილიანი კერამიკა, რომელიც ქვიშა-ზვინულების ქვედა ფენებში აღმოჩნდა, მასზე მიკვლულია სხვადასხვაგვარი ქსოვილის კვალ. ჩანს, ძვ. წ. I ათასწლეულის პირველი საუკუნეებიდან მკვეთრად იზრდება საშუარსო მოთხოვნილება რკინაზეც, ფართოვდება მომპოვებელი წარმოება (არსებულ საწარმოო კერების გაფართოება, ახალი საბადოების ძიება, შესაბამისი დამამუშავებელი კერების შექმნა).

რკინის ნაწარმზე მოთხოვნილებას, თავის მხრით, ნედლეულის მომპოვებელი დარგების გაფართოებაც უნდა გამოეწვია, ზოლო პრიმიტიული ტექნიკის პირობებში ამ სტიმულს წარმოებასა და ნედლეულის მოპოვებაში ახალ-ახალი თემები უნდა ჩაება. მიუთითებენ მის შედეგზეც: მოსახლეობის კონცენტრაცია ერთი მხრით, ნედლეულის მოპოვების რაიონში — ფიჭვნარ-ჩოლოქისა და ურეკის მსხვილი მოსახლეობანი, ზოლო მეორე მხრით, რკინის დამუშავების რაიონში (დამუშავებითი წარმოება ჩოლოქის ზემო წელის რაიონში). საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი დ. ხახუტაშვილის აზრით, სწორედ ამ ფაქტორებს უნდა შეეპირობებინა წინა კლასობრივი ხანის მსხვილ სამოსახლოთა წარმოქმნა ფიჭვნარსა და ურეკში და დიდ ტერიტორიაზე საწარმოო კერის გაშლა.

როგორც ფიქრობენ, ანტიკურ ხანაში, როცა ფიჭვნარი საერთაშორისო-სავაჭრო ურთიერთობაში ემება, ზღვისპირა სამოსახლოები არამარტო რკინისა და თიხის, არა მდ სელისა და კანაფის წარმოებაში წინასურდება, რომლის ნახელავი საექსპორტოდ გადის. ხშირი ტყეები ხელს უწყობდა ნავსაშენი მასალების დამზადებასა, და გამოყენებას. სტრაბონი გვაწვდის ცნობას, რომ კოლხეთიდან გემებით გაჰქონდათ ხე-ტყე. შესაძლებლად თვლიან, რომ აქედან საექსპორტოდ გადიოდა საიალქნე ქსოვილიც. ამრიგად, არქეოლოგიურ მასალებში ქსოვილიანი კერამიკა, კვირისთავები, პირამიდული საწაფები, რომელთაც ვერტიკალური საქსოვი დაზგის ძაფების დასაქიმავე შევეულებად მიიჩნევენ, სხვადასხვა საწარმოო დარგების განვითარებას მოწმობს. აქ სინოპურ და ჰერაკ-

ლევან კრამიტის ნაშთებთან ერთად აღმოჩენილი ადგილობრივი კრამიტის, ბათქაშის და აგურის ნაშთებიც მიუთითებენ, რომ აქაური ქამიტი და თიხა ელინისტური ხანის კოლხური პითოსების თიხის სტრუქტურის მსგავსია, რომელიც ძვ. წ. IV-III ს-ის კულტურულ ფენებში გვხვდება. ამ ხანის იბერიაში უკვე შესაძლებლად მაინცათ კრამიტის წარმოება, რომელიც საქალაქო ხელისუფალი წარმოების დიდ დარგად ითვლება. ამ მხრივ გონიოს, ბათუმის ციხის, ციხისიხის, ფიჭვნარის, ვანის, სოხუმის, ბიჭვინთის და სხვა საქალაქო ცენტრების (სამშენებლო კერამიკა) შესწავლით სპეციალისტები საინტერესო შედეგებს მოელოან.

ამრიგად, ზღვისპირა სამოსახლოები ფართო ავითარებენ რკინის მეტალურგიას, კერამიკას, საფეიქრო (ყოველ შემთხვევაში, ხარისხიან ტილოს მაინც) და სხვა დარგებს, საკმაოდ მაღალ განვითარებას აღწევს სოფლის მეურნეობაც, რომლის პროდუქცია სავაჭროდ გადის მეზობელი ქვეყნების აზარზე. ამრიგად, ანტიკური ხანის წერილობით წყაროებში ასახულ ცნობებს აპარის ზღვისპირა სამოსახლოების უცხოეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობის განვითარების შესახებ არქეოლოგიური მასალებიც ადასტურებს. ანტიკურ ხანაში ქობულეთ-ფიჭვნარის ტერიტორიაზე ფართო სავაჭრო ოპერაციები წარმოებს ადგილობრივ მოსახლეობასა და ელინისტურ სავაჭრო ცენტრებს შორის, რამდენადაც ფიჭვნარი მდებარეობდა დიდ საერთაშორისო სავაჭრო მაგისტრალზე, რომელიც ამოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის სავაჭრო-სახელოსნო ცენტრებს აკავშირებდა პონტო საზღაპროებსა და ხმელთაშუა ზღვის აუზის ქვეყნებთან. ჩნდება ვაჭართა ფენა, მთავრდება შრომის მესამე დიდი დანაწილების პროცესი. ფიჭვნარის სამოსახლო, ინტენსიური საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროშია ჩაბმული. როგორც ფიჭვნარის ანტიკური ქალაქისა, ისე სხვა ზღვისპირა სამოსახლოების საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროში ჩართვას მოწმობს საკმაოდ ხშირი ნუმიზმატიკური მასალები და ფულის ინტენსიური ტრალი, რომელიც განძებში, სამარხებში, თუ სხვა მასალებში ვლინდება.

ქობულეთ-ფიჭვნარში 1948 წ. აღმოჩენილი იქნა ფ. წ. IV ს-ის შუა ხანების სინოპური დრაქიმებისა და კოლხური ტრიობოლების შერეული განძი, 1965 წ. გათხრალ სამარხებში ინვენტართან და კოლხურ ნახევარდრაქიმებთან ერთად III ს-ის სამი სინოპური ტრიობოლი. ფიჭვნარისავე ტერიტორიაზე აღმოჩენილია ელექტრუმის ქიმიკური მონეტები, მახინჯაურის მწვანე კონცხზე კი ტეტრადრაქიმები, რომლებსაც საგარეო საქონელგაცვლასა და ფულად მიმოქცევაში ეტალონებად თვლიან. მაკრიალთან (ძველი ბათუმის ოლქი) ზღვის ნაპირას 1900-იან წლებში იპოვეს რამდენიმე ვერცხლის მონეტა, რომელთაგან ერთი ლისიმაქეს დრაქმად არის დამოწმებული.

ფიჭვნარში განძის აღმოჩენის სამივე შემთხვევაში ფიქსირებულია ადგილობრივი „კოლხური თეთრი“ წოდებული მონეტებიც, რომელთა რაოდენობა რამდენიმე ათას ერთეულზე აღწევს. ამ მონეტების დიდი რაოდენობით აღმოჩენაზე დაყრდნობით ფიქრობენ, რომ მას საერთაშორისო ბაზართან დამაკავშირებელი საშუაშელო მონეტის დანიშნულება უნდა ჰქონოდა, ან კოლხეთის ზღვისპირა „ბერძნული ქალაქები“ ფართო მაწარმოებელ ცენტრებს წარმოადგენდა და ამ პროდუქციის სავაჭრო ორგანიზაციისათვის იყო მოჭრილი. შესაძლოა ეს ასეც იყოს, მით უმეტეს, რომ მისი გაერცელების არეალი მთლიანად ემთხვევა დასავლეთ საქართველოს საზღვრებს და მის გარეთ აღმოჩენის შემთხვევები იშვიათია.

ამიტომ „კოლხური თეთრი“ მხოლოდ შინაგანი ბაზრისათვის უნდა ყოფილიყო მოჭრილი. ხოლო ადრეელისტური ხანის სინოპეს მონეტების კოლხურ თეთრებთან ერთად დიდი რაოდენობით აღმოჩენის გამო ფიქრობენ, რომ ბერძენი ვაჭარებისათვის კოლხური თეთრი აუცილებელი უნდა ყოფილიყო ადგილობრივი ნაწარმის შესაძენად. ხოშტარია ამ მონეტების შერეულად ხშირად აღმოჩენას მათი თანამშრომლობის

ფაქტად მიიჩნევა. აჭარის მოსახლეობის საგარეო ინტენსიური ვაჭრობის დასაწყისი
ფიჭვნარში ანტიკური ტყეის საწონის აღმოჩენა. საინტერესოა გონიო-აფსარისის
ძეგლში (III თხრილი) სპილენძის სამი მონეტის აღმოჩენა. ფაქტური ნიშნების მი-
ჯედვით ისინი, დ. კაპანაძის განსაზღვრით, ძვ. წ. II ს-ით თარიღდება. ეს მონეტები
ანალოგიას ბოულბენ იბერიაში (დიდომი) აღმოჩენილ მონეტებთან, რომელთა მოც-
რას მიაწერენ ელინისტური ეგვიპტის მმართველს პტოლემიოს ფილომეტოსს (ძვ. წ.
180-145 წ.წ.), ასევე სელევკიდების სირიის მეფე ანტიოქოზ ევერგეტს, რომლის სახე-
ლით მოჭრილი სპილენძის მონეტები აღმოჩენილია ცხინვალში. ძვ. წ. II ს-ით თარი-
ღდება აგრეთვე ვანის განათხარში აღმოჩენილი პონტოს ცენტრში მოჭრილი 120 ეგზე-
მლარი სპილენძის მონეტა, ციხისძირის განათხარში აგრეთვე ნაპოვია ანალოგიური
მონეტები 1926 წ. თუმცა მისი ცენტრი და თარიღი ჯერჯერობით დაუზუსტებელი არ
არის. მაგრამ გონიოს ნაქალაქარზე აღმოჩენილი სპილენძის მონეტები, როგორც ირკ-
ვევა, ძვ. წ. II ს-ეს განეკუთვნება. ამ დასკვნას ძირს უნდა უმაგრებდეს ელინისტურ
ხანაში ქართლის სამეფოს სირიულ სახელმწიფოებთან სავაჭრო-კულტურული ურთიე-
რთობის ისტორიული ფაქტი: ხოლო გონიოს ნაქალაქარზე მონეტების აღმოჩენა ქართ-
ლსა და სირიულ ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობაში აჭარის ზღვისპირა ზოლში
გამავალი გზის დიდ მნიშვნელობაზე მიუთითებს. იგი რომელი გეოგრაფ კასტორიუსის
მიერ შედგენილ რუკაზეა გადატანილი და საერთაშორისო სავაჭრო მაგისტრალის ნაწილი
უნდა ყოფილიყო. ახ. წ. I-II სს-ში ქართლის სამეფოს და სირიის ქვეყნების ვაჭ-
რობაში ინტენსიურად ჩართულია მინის ჭურჭელი. მიიჩნევენ, რომ სირიული სახელ-
მწიფოების იმპორტი ქართლში ინტენსიურად შემოდის იმ საგზაო მაგისტრალით,
რომელიც „პეგტინგერიანაზეა“ აღნიშნული. იბერიიდან გააქვთ ბრწყინვალე ხარისხის
საღებავი. იბერიის მცირე აზიასთან ვაჭრობის მოწმობად მიიჩნევენ აგრეთვე ლურჯი
მინის მრავალწახნაგოვან საბეჭდავების ფართოდ გავრცელებას ძვ. წ. V-IV სს-დან
I ს-მდე. ეს იბერიული საბეჭდავები ქვის მცირე აზიური საბეჭდავებიდანაა ჩამოსხ-
მული. ქართლის სამეფოს სელევკიდების სირიის სახელმწიფოებთან სავაჭრო ეკონო-
მიკურ ურთიერთობას ამ გზით ადრეელისტური ხანიდან ანგარიშობენ. ალექსანდრე
მაკედონელის, ლისიმაქეს სახელით მოჭრილი ოქროს სტატერების, მათი მინაბაძების
მოჭრისა და იბერია-კოლხეთში გავრცელების საკითხს სამეცნიერო ლიტერატურაში
ბევრი მეცნიერი შეეხო, რომელთა შორის აღსანიშნავია ს. მაკალათის, ა. ზოგრაფის,
ე. პასომოვას, დ. კაპანაძის და გ. დუნდუას ნაშრომები და წერილები, რომლებიც
შეიცავენ ჩვენთვის დასაყრდენ დასკვნებს. ამ მხრივ დასავლეთ საქართველოს, კერძოდ,
აჭარის ზღვისპირა ზოლის არქეოლოგიური მასალები, როგორც ზემოთ მიუთითეთ,
საკმაოდ მდიდარ მონაცემებს შეიცავს. აქ აღმოჩენილია, როგორც ალექსანდრე მაკე-
დონელის, (ძვ. წ. 236-323 წწ), ისე ლისიმაქეს სახელით (ძვ. წ. 306-282 წწ). მოჭრი-
ლი მონეტები.

ალ. ზოგრაფი მიუთითებს, რომ ალექსანდრე მაკედონელის სტატერების გავრცე-
ლების მხარე „ძვეს მდინარე რიონის მიმართულებით და მის იქით აღმოსავლეთით...
მამინ, როდესაც მეორე მხრივ, აფხაზეთის და მის სამხრეთით ზღვის სანაპირო ზო-
ლში ბათუმამდე რეგისტრირებულია ლისიმაქეს სტატერების მინაბაძები“. დ. კაპანაძემ
კი ა. ზოგრაფის ეს „მნიშვნელოვანი დაკვირება“, როგორც პროფ. ით. ლორთქიფა-
ნიძე მიუთითებს, ახალი აღმოჩენების საფუძველზე შეავსო და შესტად განსაზღვრა
ორი სახეობის განცემებული რაიონი, სადაც ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი მო-
ნეტების გავრცელება გავრცელებულია: ალექსანდრე მაკედონელის სტატერების მინაბაძები
ძირითადად მოსაზღვრე მთიან ზოლში ჩნდება, ხოლო ლისიმაქეს სტატერთა მინაბაძები
დასავლეთ საქართველოს შავი ზღვის სანაპირო ზოლში. მაკედონური სტატერების
მინაბაძები აღმოჩენილია არა მარტო ძველი კოლხეთის, არამედ აღმოსავლეთ საქართ-

ველოს ტერიტორიაზეც, კერძოდ, ახრისში, აგრეთვე ჯავის რაიონში. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს 1951 წ. მცხეთის საღვურთან გათხრილ აკლდამაში აღმოჩენილ მაკედონურ ხუთ ოქროს მინაბადს და სისქითა და წონით მონეტების თანაბარ ოქროს ფირფიტას, რომელიც, დ. კაპანაძის აზრით „ნამზადს“ უნდა წარმოადგენდეს. ამის გამო ზოგიერთი მკვლევარი მაკედონური სტატერის მინაბადების კოლხურობას საეკვოდ აყენებს და, როგორც დ. კაპანაძე, ისე ოთ. ლორთქიფანიძე მას იბერიულ მინაბადებად მიიჩნევენ. ა. ზოგრაფი მიუთითებს, რომ შავი ზღვისპირეთის ზოგიერთი ქალაქი თვითონ ჰქონდა მაკედონური სტატერებისა და ტეტრადრაქმების ტიპის მონეტებს. მაგრამ ბოლო წლებში ზოგიერთი მკვლევარი უარყოფს ამ აზრს და გამოთქვამს მოსაზრებას მაკედონური სტატერების არა მარტო არაიბერიულობის, არამედ იბერიაში მისი გავრცელების საწინააღმდეგოდაც კი. გ. დუნდუა აღნიშნავს, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი 373 სტატერიდან 372 და ლისიმაქეს სტატერთაგან ექვსივე მინაბადი დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზეა აღმოჩენილი, რომელთაგან უკანასკნელი ძვ. წ. III ს-ის დასასრულიდან სპეციალურად შავი ზღვისპირეთისათვის სავაჭრო მონეტის როლს ასრულებდა, მის ემისიას კი ტომი, ისტრი, კალატია, ტირი, განსაკუთრებით კი ბიზანტიონის (ძვ. წ. III ს-ის დასასრულიდან ახ. წ. I ს-მდე) ზარაფხანა ასრულებდა.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

საყურადღებო გამოკვლევა

საკმაო ტრადიცია აქვს ჩვენში ყოფიერი კულტურის, კეოძოდ, ხალხური საცხოვრებელი და სახეულო კომპლექსის კვლევას. საქართველოს ყოველი კუთხე იძლევა ამ მხრივ თავისებულ მასალას, სათ სოფლის, აუარაც, რომლის შესწავლაც ამ თვალსაზრისით ჯერ კიდევ რევოლუციამდე წინააღმდეგობა დაიწყო.

საკითხის შესწავლა განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა საბჭოთა პერიოდში. ამ საშუალო საქმის შემდგომ განვითარებასა და გაღრმავებას ეძღვნება ჯემალ მიქელაძის წიგნი „საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობანი აჭარაში“, რომელიც ახლახან გამოსცა „საბჭოთა აჭარაში“.

წიგნი იხსნება რედაქტორის, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკად. ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის განყოფილების გამგის გამოჩენილი ეთნოგრაფის პროფესორ ალექსი რობაქიძის წინამძღვრით, რომელშიც მოკლედ, მაგრამ საფუძვლიანადაა დანახილული არა მარტო ამგვარი ძიებების მნიშვნელობა და კვლევის ისტორია, არამედ ჯ. მიქელაძის დამსახურებაც. „ჯ. მიქელაძის ნაშრომი, — აღნიშნავს პროფ. ა. რობაქიძე, — დაწერილია მის მიერ მოპოვებულ სრულიად ახალ მასალაზე“.

ჯ. მიქელაძის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მისი კვლევა ეთნოგრაფიულ და ხელოვნობრივ მასალასთან ერთად გრაფიკული მონაცემებიც მასვე ეკუთვნის. ამ ფაქტის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ასეთი გამოკვლევისათვის რედაქტორიც ხაზგასმით აღნიშნავს.

ასე მარჯვდ დაწყებულმა კვლევამ, როგორც სწორად შენიშნავს პროფ. ა. რობაქიძე, „საშუალება მისცა ავტორს მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაედგა ქართველი ხალხის ეთნოგრაფიის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემის შესწავლაში და ეჩვენებინა აჭარული საცხოვრებელი ნაგებობის როგორც ლოკალური თავისებურებანი და მათი განმსაზღვრელი პირობები, ასევე კულტურის ამ ელემენტის ზოგადქართული ბუნება“.

ჯ. მიქელაძის სარეცენზიო წიგნის უმთავრესი ღირსება სიახლეა, ასეთ სიახლეათა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია კულტურის საძიებელი ელემენტის იმგვარი შესწავლა, როდესაც ხელშესახებად ისახება მისი განვითარების გზა ფაქტობრივად მოკიდებული, თანამედროვე სახლამდე.

იმის გათვალისწინებით, თუ რა ადგილი უჭირავს აჭარის რეგიონის ეთნოგრაფიულ თავისებურებებს, ძნელი აღარ იქნება ამ მხარის საცხოვრებელი და სამეურნეო კომპლექსის უაღრესად საინტერესო სახის მეცნიერული წარმოჩენის მნიშვნელობა.

როგორც მართებულადაა შენიშნული, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ამ არც თუ

ახე დიდ ტერიტორიაზე სამეურნეო თუ საცხოვრებელ ნაგებობათა იმდენად მრავალ სახეობაა დადასტურებული, რომ ყველა მათი რიგიაში გამოკვლევა და ურთიერთკავშირის დადგენა არც თუ იოლი საქმეა. მართალია, საკითხის დაძლევა დიდ სირთულეს უქავეზირდება, მაგრამ უამისოდ შეუძლებელია საძიებელი პრობლემის იმდაგვარი წარმოჩენა, რომ საშუალება გვქონდეს თვალი გავადევნოთ მისი ევოლუციის უწყვეტ ხაზს, რომელიც ასე ნათლად ავლენს ამ ქართული ელემენტის ლოკალურ ნიმუშს. კვლევის ასეთ შედეგამდე მიყვანა ლოგიკურად განსაზღვრა მკვლევარის მოზადებამ და მეცნიერულმა აზრობამ, რომლისთვისაც ნაცნობია მხარის ეთნოგრაფიული ყოფის განვითარების ძირეული ტენდენციები და ის ეთნოსპეციფიკური ნიშნები, რომელთა ღრმა გამოცნობისა და მეცნიერული გაანალიზების გარეშე შეუძლებელია რამდენადმე ფასეული გამოკვლევის შექმნა.

ნაშრომი შესავლისა და სამი თავისაგან შედგება.

შესავალში საფუძვლიანადაა გადმოცემული საკითხის შესწავლის ისტორია. პირველი და მეორე თავები ზემო და ქვემო აჭარის ეთნოგრაფიულ-ხუროთმოძღვრულ თავისებურებათა გამოკვლევას ეძღვნება. ხოლო მესამე — აჭარაში გავრცელებულ საცხოვრებელ ნაგებობათა ძირითადი ტიპების დახასიათებას.

ამას მოსდევს დასკვნები, რომლებშიც ნათლად არის თავმოყრილი საკვლევი პრობლემა და კვლევის შედეგები.

სარეცენზიო წიგნს ერთვის რეზიუმე რუსულ ენაზე.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ის, რომ წიგნში უხვადაა გრაფიკული მასალები. მართალია ზოგიერთი ილუსტრაცია ვერაა დაბეჭდილი მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე, მაგრამ საერთო შთაბეჭდილება მაინც დამაკმაყოფილებელია.

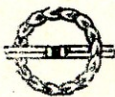
ასეთი რთული საკვლევი პრობლემის გარშემო შენიშვნების გამოთქმაც შეიძლება, მაგრამ მთავარი ისაა, რომ კარგი საქმე გავეთდა და საყურადღებო ნაშრომი მივიღეთ.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მკვლევარი მარტოოდენ საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობათა შესწავლით როდი იფარგლება. იგი არანაკლები გულისყურით იკვლევს საკულტო თუ საფორტიფიკაციო ძეგლებსაც. ამ ძიების შედეგებიდან ნაწილი უკვე დაბეჭდილია. მათ შორის გამოირჩევა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს უღდესი ციხე-სიმაგრის ხიხანის ხუროთმოძღვრული დახასიათება, რომელიც 1980 წელს დაიბეჭდა კრებულში „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქიტექტურის ძეგლები“.

გ. მიქელაძე წლების განმავლობაში აქტიურად თანამშრომლობდა და დღესაც თანამშრომლობს საქართველოს სსრ არქიტექტორთა კავშირის აჭარის ორგანიზაციასთან. ეს ურთიერთობა კიდევ უფრო გაღრმავდა მას შემდეგ, რაც დაარსდა არქიტექტურის სამეცნიერო-კვლევითი მუზეუმი.

მკვლევარი მონაწილეობს ისტორიულ-გეოგრაფიულ ექსპედიციებში, რომლებსაც ერთიანი ძალებით აწყობენ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკად. ი. ჯაფარიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი და არქიტექტურის სამეცნიერო-კვლევითი მუზეუმი (ხელმძღვანელი პროფ. ი. სიხარულიძე).

დავით კომახიძე

„საპატიო ნიშნის“ ორდენი ბათუმის
თეატრის ღრმუში.

ი. ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სა-
ხელმწიფო დრამატული თეატრში გამა-
რთულ საზეიმო სელომანზე, რომელიც
მიღწევა კულტურის ამ მოწინავე კერა-
სათვის „საპატიო ნიშნის“ ორდენისა გა-
დაცემას, მოვიდნენ მუშათა კლასისა და
სოფლის მშრომელთა წარმომადგენლები,
კულტურის, ლიტერატურისა და სელო-
ვნების მოღვაწენი, პარტიული, საბჭოთა,
პროფკავშირული, კომკავშირული მუ-
შაკები, სტუმრები საქართველოს სხვა-
დასხვა ქალაქიდან და რაიონიდან.

საზეიმო სელომან გახსნა აჭარის ასსრ
კულტურის მინისტრმა ბ. მახარაძემ.

სიტყვა ეძლევა საქართველოს სსრ
უმალღესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯ-
დომარეს პ. გილაშვილს.

— სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს
პრეზიდიუმის 1938 წლის 6 მაისის ბრძა-
ნებულებით, — თქვა ამხანაგმა პ. გილა-
შვილმა, — საბჭოთა თეატრალური ხე-
ლოვნების განვითარებაში დამსახურები-
სათვის ილია ჭავჭავაძის სახელობის ბა-
თუმის სახელმწიფო დრამატული თეატ-
რი დაჯილდოვდა „საპატიო ნიშნის“ ორ-
დენით. ეს არის აღიარება თეატრის სა-
უკუნიშნის შემოქმედებითი ჯიხისა, მრავ-
ალი თაობისა, რომლებმაც საკუთარი
მხრებით ზიდეს თეატრის ყველა ღირსე-
ბა და შემოქმედებითი მიღწევა. ეს ჯი-
ლდო ეკუთვნის მსახიობებისა და რეჟი-
სორების მრავალ თაობას, ყველას, ვინც
შექმნა საფუძველი, რომ ბათუმის თეა-
ტრი ყოფილიყო მეთაური აჭარის ხე-
ლოვნების მუშაკთა იმ დიდი მიღწევა-
ბისა, რომლებმაც ბევრჯერ იჩინეს თავი
ავტონომიურ რესპუბლიკაში. სამეურნეო
და კულტურული მშენებლობის ყველა
უბანზე.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრა-
ლური კომიტეტი, საქართველოს სსრ
უმალღესი საბჭოს პრეზიდიუმი, საქა-

რთველოს სსრ მინისტრთა საბჭო გული-
თადად და მხურვალედ ულოცავენ თეა-
ტრის კოლექტივს, მის მრავალრიცხოვან
მაყურებელს სახელოვან იუბილეს და
საპატიო ნიშნის მალალ ჭილდოს.

ამხ. პ. გილაშვილმა თეატრის ღრმუში
„საპატიო ნიშნის“ ორდენი მიანიჭა.

საქართველოს კომპარტიის აჭარის სა-
ოლქო კომიტეტის მდივანმა ნ. გუგუშა-
ვამ, რომელიც სიტყვით გამოვიდა,
თქვა, რომ ბათუმის თეატრის დაჯილ-
დობა „საპატიო ნიშნის“ ორდენით
არის კიდევ ერთი ნათელი დადასტურე-
ბა კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა
მთავრობის განუხრელი ზრუნვისა,
სასცნო ხელოვნების შემდგომი განვი-
თარებისათვის.

ამხ. ნ. გუგუშავამ წაიკითხა პარტიის
აჭარის საოლქო კომიტეტის, აჭარის
ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა
და აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს მი-
ხალშემა ბათუმის თეატრის კოლექ-
ტივისადმი.

დასის შემოქმედებითი ჯიხის შესახებ
მოხსენება გააკეთა ბათუმის თეატრის
ლიტერატორმა საქართველოს სსრ დამსა-
ხურებულმა არტისტმა ლ. ღლონტმა.

მისხალშემებელი სიტყვით გამოვიდ-
ნენ საქართველოს მეურთაო კავშირის
აჭარის განყოფილების პასუხისმგებელი
მდივანი, რუსთაველის პრემიის ლაუ-
რეტი ფ. სალვაში. სულოს სახალხო
თეატრის რეჟისორი ს. თვარტაილაძე,
საქართველოს სსრ კულტურის მინისტ-
რის მოადგილე ვ. იაკაშვილი, მ. რუს-
თაველის სახელობის ბათუმის სახელ-
მწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ხელ-
მძღვანელი ნ. ბოციაძე, ბათუმის ელექტრო-
მექანიკური ქარხნის მღარავი, პარტიის
აჭარის საოლქო კომიტეტის ბიუროს წე-
სი ბ. ჭყონია, გრიბოედოვის სახელო-
ბის თბილისის რუსული სახელმწიფო
დრამატული თეატრის მთავარი რეჟისო-
რი საქართველოს სსრ სახალხო არტისტი
პროფსორი გ. შორაძე, თბილისი

„სოკოლოვ ვოზნესენსკის“ კაპიტანის პირველი თანაშემწე ვ. ჩხაიძე, პარტიის სტელფარაუზის რაიკომის პირველი მდივანი ს. ინიაშვილი, ს. ჭანაძის სახელობის აფხაზეთის სახელმწიფო დრამატული თეატრის მთავარი რეჟისორი საქართველოს სსრ ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე გ. კორტავა, კ. გამსახურდიას სახელობის სოხუმის ქართული სახელმწიფო დრამატული თეატრის დირექტორი და სამხატვრო ხელმძღვანელი საქართველოს სსრ სახალხო არტისტი გ. ჭავჭავაძე, მახარაძის სახელმწიფო თეატრის ლიტერატურული ნაწილის გამგე მ. გოლიაძე, ქობულეთის რაიონის ალამაზის კოლმეურნეობის მერჩიე მ. გოგიტიძე, ზ. თალიაშვილის სახელობის თბილისის ოპერისა და ბალეტის ლენინის ორდენისა სახელმწიფო აკადემიური თეატრის დირექტორი ზ. მახარაძე, სსრ კავშირის სახალხო არტისტი, ბათუმის სამხატვრო მოქალაქე ზ. ანჭაფარიძე, საქართველოს სსრ სახალხო არტისტები ს. ჭიათურელი და კ. მახარაძე, ბათუმის № 1 სკოლის მოსწავლე თ. ჭანტურია.

საზეიმო სსდომის მონაწილეებმა მოასმინეს საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარის ლენინური პრემიის ლაურეატის ნ. დუმბაძის მისაღმბა — ჩაწერილი მაგნიტოფონის ფირზე. აუდიტორიას აუწყეს აგრეთვე, რომ საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს ერთ-ერთ ახალ გემს მიენიჭება რესპუბლიკის სახალხო არტისტის იუსუფ კობალაძის სახელი.

„მოსფილმის“ დღეების

მონაწილეები გათქმული

გულითადად მასხინძლობდა ბათუმის საქართველოში „მოსფილმის“ დღეების მონაწილეებს. დღეგაცემის ხელმძღვანელობდა კინოსტუდია „მოსფილმის“ მთავარი რედაქციის სახცენარო-სარედაქციო კოლეგიის წევრი ირინა სოფიგვა. სტუმართა შორის იყვნენ რსფსრ სახალხო არტისტები რეჟისორი გ. ეგიაშაროვი და ლ. სოკოლოვა, რსფსრ დამსა-

ხურებელი არტისტები მ. ტერეზოვა, ლ. პოიგუოვი, მაიაკოვსკის სახელმწიფო აკადემიური თეატრის მსახიობი ლ. სილსკაია, სახელმწიფო აკადემიური მცირე თეატრის მსახიობი ე. ციბლაკოვა, კინოსტუდია „მოსფილმის“ რეჟისორი რ. ფრუნტოვი, „მოსფილმის“ კინოსაწარმოო ორგანიზატორი ვ. რეპნიკოვი.

„მოსფილმის“ დღეების მონაწილენი მიიღო საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრობის კანდიდატმა, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა ვ. პაპუნძემ.

ამს. ვ. პაპუნძემ სტუმრებს მოუთხრო კულტურისა და ეკონომიკის დარგებში აჭარის ასს რესპუბლიკის მშრომელთა მიღწევებზე, საზი გაუსვა კინოსტუდია „მოსფილმის“ დღეების დიდ მნიშვნელობას, რომელიც გეორგიევსკის ტრაქტატის 200 წლისთავს ეძღვნება, უსურვეს მის მონაწილეებს ახალი შემოქმედებითი წარმატებები.

მოსფილმელთა სახელით ი. სოფიევამ მადლობა გადაიხადა უსულობილი მიღებისათვის.

მიღებაზე სიტყვით გამოვიდა საქართველოს სსრ კინემატოგრაფიის სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე ა. ძიძიგური.

შურნალის იუბილე

საქართველოს მწერალთა კავშირის აჭარის განყოფილებაში გაიმართა საღამო, რომელიც მიეძღვნა შურნალ „ქოროხის“ დაარსების 25-ე წლისთავს.

საღამო გახსნა საქართველოს მწერალთა კავშირის აჭარის განყოფილების პრეზიუმის მდივანმა რუსთაველის პრემიის ლაურეატმა ფ. ხალვაშმა.

მოხსენება გაკეთა შურნალ „ქოროხის“ მთავარმა რედაქტორმა ა. სამხონიამ.

სიტყვა წარმოთქვა და შურნალ „ქოროხის“ დაარსების 25-ე წლისთავი მიულოცა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრო-

ბის კანდიდატმა, პარტიის აჟარის საო-
ლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა
ვ. პაპუნძემ.

უფროსადმა „ქოროხმა“, თქვა ამს. ვ.
პაპუნძემ, დიდი როლი შეასრულა ჩვენს
აგრონომიურ რესპუბლიკაში მწერალთა
ახალი კადრების აღზრდაში, და გამოთქვა
ჩემგან, რომ იგი კიდევ უფრო ამაღ-
ლებს პუბლიკაციების იდეურ-მხატვრულ
დონეს.

მისასალმებელი სიტყვით გამოვიდნენ
მწერალთა განყოფილების პარტიული
ორგანიზაციის მდივანი პოეტი გ. ქათა-
მაძე, გამომცემლობა „საბჭოთა აჟარის“
დირექტორი ა. ახვლედიანი, აჟარის
ასსრ ქანშირთალობის დაცვის მინისტრი
რ. სურმაძე, შ. რუსთაველის სახე-
ლობის მათემატიკის პედაგოგიური ინსტი-
ტუტის დოცენტი ა. სურგულაძე, პოეტი
ვ. ლლონტი.

აჟარის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრე-
ზიდიუმის თავმჯდომარემ დ. დიასამი-
ძემ წაიკითხა აჟარის ასსრ უმაღლესი
საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულება ფუ-
რსად „ქოროხის“ თანამშრომლების
შეშინა ვარშაიისა და შუშანა დარჩიასა-
თვის აჟარის ასსრ კულტურის დამსახუ-
რებული მუშაკის საპატიო წოდების მი-
ნიჭების შესახებ.

საღამოს დაესწრნენ ამხანაგები ნ. გუ-
გუნაძე, ი. უნგიაძე, აჟარის ასსრ მინი-
სტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე
ა. ტაყაძე, პარტიის აჟარის საოლქო
კომიტეტის პროპაგანდისა და აგიტაცი-
ის განყოფილების გამგე ნ. ცეცხლაძე.

უმახმერა კომიტატი

მშობლიური რაიონის — ქობულეთის
მშრომლებმა კულტურის სახლში შე-
ხვედრა გაუმართეს პოეტ ჯემალ ქათა-
მაძეს. რომელსაც დაბადების 50 წელი
შეუსრულდა.

საღამო გასსნა საქართველოს კომპარ-
ტიის ქობულეთის რაიკომის მდივანმა
გ. ზასილაძემ.

პოეტმა მამია ვარშაიამ ისაუბრა
ქემალ ქათამაძის შემოქმედებაზე.

სიტყვით გამოვიდნენ და პოეტს დაბა-
დების 50 წლისთავი მიულოცეს აჟარის
თის სასოფლო საბჭოს აღმასკომის თავ-
მჯდომარემ ა. გეგიძემ, საქართველოს
აღკკ ქობულეთის რაიკომის პირველმა
მდივანმა ნ. წულუკიძემ, ბობოყვათის
საშუალო სკოლის მოსწავლემ მ. ქათა-
მაძემ, რუსთაველის პრემიის ლაურეატ-
მა, საქართველოს მწერალთა კავშირის
აჟარის განყოფილების პასუხისმგებელ-
მა მდივანმა ფ. ხალვაშმა, პოეტებმა
ზ. გორგილაძემ და ა. საბაშმა.

რაიონის თვითმოქმედი კოლექტივები-
სა და მომღერალთა და მოცეკვავეთა სა-
ზავეო ანსამბლებმა შეასრულეს გ. ქა-
თამაძის ლექსებზე შექმნილი სიმღერები.
დასასრულ სიტყვით გამოვიდა პოეტი
გ. ქათამაძე.

რუსთაველის ტიპარის სცენაზე

საქართველოს სახალხო არტისტის
ეროსი მანჯგალაძის სსოვნას მიუძღვნა
თბილისის რუსთაველის სახელობის სა-
ხელმწიფო აკადემიურმა თეატრმა თა-
ვისი ახალი ნამუშევარი — აღიქსანდ-
რე ჩხაიძის პიესა „სამიდან ექვსამდე“.

სპექტაკლი დადგეს სსრ კავშირის სა-
ხალხო არტისტმა, სსრ კავშირის სახელ-
მწიფო პრემიისა და შოთა რუსთაველის
სახელობის პრემიის ლაურეატმა რო-
ბერტ სტურუამ და საქართველოს სსრ
სახალხო არტისტმა ბადრი კობახიძემ.

სპექტაკლში, რომელიც მოვითხრობს
საქალაქო საბჭოს აღმასკომის თავმჯ-
დომარის მიღების ერთ დღეზე, მთავარი
როლი შეასრულა საქართველოს სსრ
და სომხეთის სსრ სახალხო არტისტმა
გიორგი მაღალაშვილმა.

მონაწილეობდნენ აგრეთვე საქარ-
თელოს სსრ სახალხო არტისტები მ.
თბილელი, ზ. კვერენჩილაძე, კ. სავან-
დელიძე, კ. კახაძე, ვ. ნინიძე, გ. თალა-
კვაძე, საქართველოს სსრ დამსახურებუ-
ლი არტისტები რ. მიქაბერიძე, დ. პაპუა-
შვილი, მსახიობები მ. ხალარაძე, თ. ზა-
ქარიაძე, ი. აფაქიძე და სხვები.

პრემიერ ბატუშის თეატრში

ი. ჭავჭავაძის სახელობის ბატუშის სახელმწიფო თეატრმა შეუერთებულს მოკრიგ პრემიერად უჩვენა ფედერიკო გარსია ლორკას ორმოკმედებიანი დრამა „ბერნარდა ალბას სახლი“.

სპექტაკლი დადგა შ. რუსთაველის სახელობის თბილისის სახელმწიფო თეატრალური ინსტიტუტის დიპლომანტმა თამარ კვალაშვილმა. მხატვრობა ეკუთვნის საქართველოს სსრ დამსახურებულ მხატვარს ა. ფილიპოვს, მუსიკა-

ლური გაფორმება — აკარის ასსრ შემოღწევის ლოვნების დამსახურებულ მ. შამილაძეს.

სპექტაკლში როლებს ასრულებენ საქართველოს სსრ დამსახურებული არტისტები ნ. საკანდელიძე, ნ. წერეთელი, თ. სულხანიშვილი, აკარის ასსრ დამსახურებული არტისტები ლ. ჭიბლაძე, ნ. ხინიკაძე, მსახიობები ც. აბზიანიძე, თ. მერვილი, შ. ბეჟანიძე, საქართველოს კომკავშირის პრემიის ლაურეატი ნ. გოგიტაური.

მთავარი რედაქტორი ალექსანდრე საშხონია

სარედაქციო კოლეგია:

აზიზ ახვლედიანი, გიორგი ბანიშვილი, ზურაბ გოჩიშვილი, მამია შარშანიძე (პასუხისმგებელი მდივანი), შოთა ზოიძე, დავით თედორაძე, გიორგი სალუშვაძე, ჯემალ ქათამაძე, ალექსანდრე ჩხაიძე, ფრიდონ ხალვაში, დავით ხახუთაიშვილი, ჯემალ ჯაფარი.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21. ტელ. 3-33-71

გადაეცა წარმოებას 17.6.63, ხელმოწერილია დასაბეჭდად 29.6.63. საგამომცემლო თაბახი 5, შეკვეთის № 1667 ემ 01387, ქაღალდის ზომა 60×90¹/₁₆, ტირაჟი 5.000.

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის აკარის ასსრ პოლიგრაფიული საწარმოო გაერთიანება, ბათუმი, ლუქსემბურგის, 20.

Государственный комитет Грузинской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Полиграфическое производственное объединение Аджарской АССР. Батуми, ул. Р. Люксембург, 20.

6³ / 139

3360 40 333.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 78118